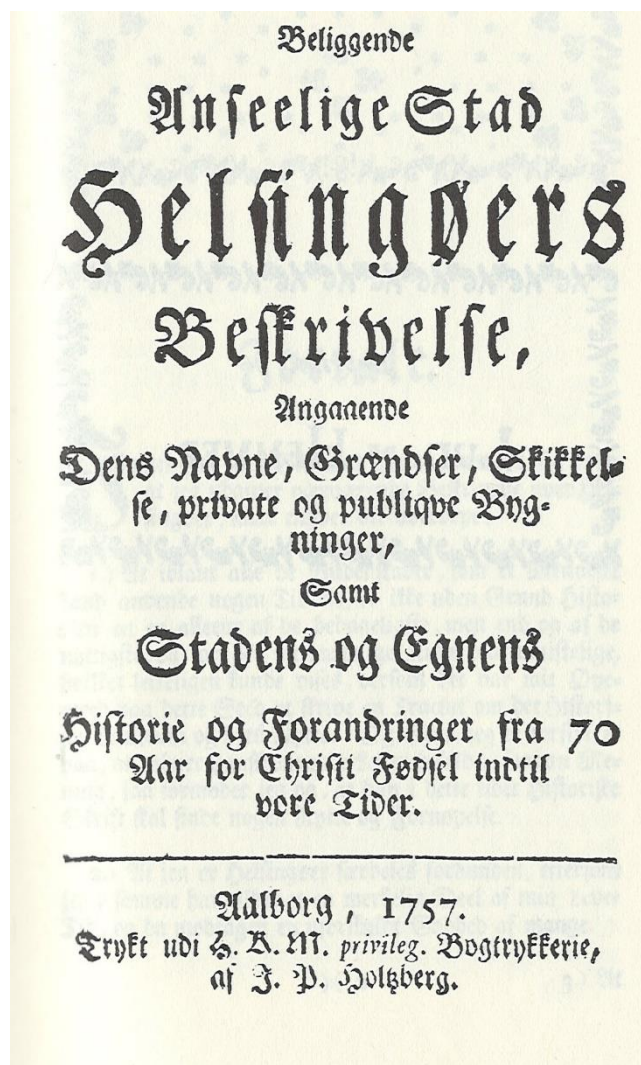

Den ved Øresund
Beliggende
Anseelige Stad
Helsingørs
Beskrivelse
Angaaende
Dens Navne, Grændser, Skikkel-
se, private og publiqve Byg.
Samt
Stadens og Egnens
Historie og Forandringer fra 70
Aar for Chrisi Fødsel indtil
Vore Tider.
Aalborg, 1757
Trykt udi H. K. M. privileg. Bogtrykkerie
Af J. P. Holtzberg.

Fortale.

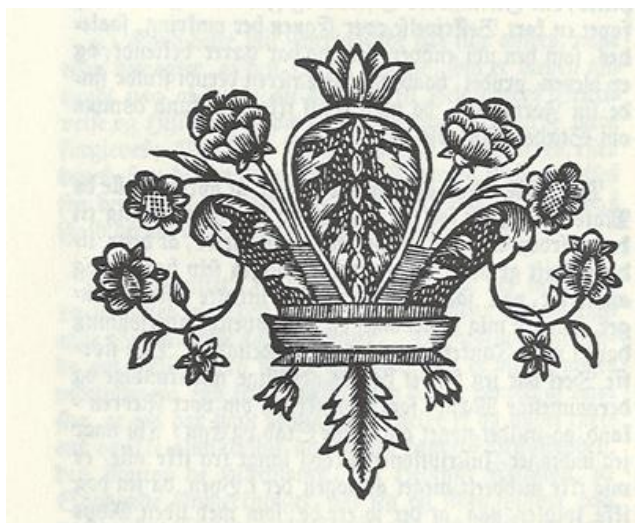
Ingen skal med Billighed kunde forundre sig over, at jeg udgiver nærværende Beskrivelse over Helsingør, naar enhver vil overveye:

- 1.) At iblant alle de Viidenskaber, som et Menneske kand anvende nogen Tid til, er ikke uden Grund Historien en et alleene af de behageligste, men end og af de nyttigste, og for det menneskelige Kiøn plat umistelige, hvilket letteligen kunde vises, dersom det var mit Øyemeed paa dette Sted at skrive en Tractat om det Historiske Studium og dets Nytte. Og siden jeg er forsikkret paa, at enhver paaskiønnende Læser bifalder saadan Mening, saa formoder jeg og, at han i dette lidet Historiske Skrift skal finde nogen Nytte og Fornøyelse.
- 2.) At jeg er Helsingør særdeles forbunden, eftersom jeg i samme har tilbragt en merkelig Deel af min Leve-Tid, og da modtagen en uforskyldt Godhed af mange. (3)
- 3.) At det er et Stæd, der i adskillige Maader fortiener en egen Beskrivelse; Thi det er en af de meest bekiendte og fornemmeste Stæder i Riget. Har en i mine Tanker ulignelig Prospec, ligger ved det over heele Verden bekiendte Øresund; Tæt her forbi passere aarligen de vigtigste Handels-Floder; Her igiennem falder Hoved-Passagen imellem Sverrig og Danmark; Den har ey alleene selv havt merkelige Forandringer, men end og været Tilskuere af adskillige Feltsalg til Vands og Lands; Adskillige fremmede Familier have sat sig Tid efter anden ned i denne Bye, nogle formedelst Fartens Skyld, og mange, fordi at de ikke have fundet Sikkerhed i deres egen Lande; Mange, end og paa fremmede Stæder berømte Mænd, have her havt enten Opkomst eller Besiddet Embede, ec.
- 4.) Kand dette mit Foretagende ikke ilde ansees, naar man betragter, at den Tid og Umage, som er bleven anvendt paa at samle alt det, som til Helsingørs Beskrivelse og Historie har været at bekomme, ikke burde være forgieves; Men dette Arbeyde til alle sine Elskeres, i sær deres, som derom have anmodet, Nytte og Behag frelses fra den endelige Undergang, som ellers var at befrygte, i Fald det nu anden Gang havde blevet henlagt.

Hvad Skriftet i sig selv angaaer, da er det inddeelt i 10 Capitler, paa den Maade, som den strax herhos staaende Summariske Tabell udviser. Det 1. Cap. Handlende om Helsingørs Navn og Grændser er blevet noget vidtløftigere, end jeg i Førstningen havde ventet, at Aarsag, at jeg har havt Leylighed at melde et og andet curieur og ikke almindeligt, angaaende Landets Beskaffenhed, den Nation de Hillevioner, den Hedenske Religion, ec. Saadanne Anmerkninger har jeg og siden indført paa nogle andre Steder i dette Skrift, alt i den Tanke, at samme (4) ikke ville blive Læseren ubehagelige. Naar jeg i det 2. Cap §. 3. om Told-Kammerne anfører, at i et særdeles Stykke maatte afhandles hvorledes, af hvem, og under hvad Navn Øresunds Told betales, ec. saa seer Læseren, hvorfore intet derom i dette Skrift er indført. Og foruden at samme Afhandling vilde blive noget vidtløftig, maa jeg tilstaae, at jeg ey endnu har den i den Stand, som jeg vilde. Inscriptionerne ved Stædets publicke og private Bygningers Beskrivelse anføres, ligesom de have været at bekomme; Hvorfore jeg faaer at være undskyldt, om en og anden kunde have været meere fuldkommen og accurat. Imidlertid findes her dog ingen Inscription, som jo giver Oplysning til Fornødenhed, og af enhver letteligen kand forstaaes. Til de 4 sidste Capitler, om Helsingørs Historie og Forandringer, har jeg føyet en kort Beskrivelse over Egnen her omkring, saaledes, som den udi enhver Periodo har været bekiendt, og er bleven prydet, haabende at Læseren derudi skulde finde sin Fornøyelse, da man deraf ikke lidet kand dømme om Stædets Anseelse, ec.

Det vilde blive alt for vidtløftigt at opregne alle de Materialier hver for sig, hvoraf jeg har benyttet mig til dette Arbeyde. Jeg vil derfor ikkun melde, at dette lidet Skrift grunder sig, foruden havd jeg selv har seet og anmerket, paa saa mange trykte og utrykte Undersøgning have i mine Tanker været de tilforladeligste. Den største Deel har jeg fundet hos de adskillige navnkundige og berømmelige Mænd, son have skrevet om vort Fædrenland, og meldet noget om denne Stad og Egn: Thi naar jeg undtager Inscriptionerne (dog langt fra ikke alle) er mig ikke meddeelt meget af nogen der i Byen, da jeg dog ikke tvivler paa, at der jo ere de, som med liden Møye kunde have givet Oplysning om en og anden Post. (5)

Matte dette nærværende ellers finde Læsernes
Behag, vil jeg gjøre mig en Fornøjelse at blive ved i dette
Arbeyde, og for det første herpaa udgive de Kongelige
Embedsmænds Liv og Levnet, som her have været, s.e.
Commendanterne ec. ved Øresunds Toldkammer, Lærerne ved
Kirken og den Latinske Skole, Magistraten ec. Faaer
Jeg imidlertid Efterretning om noget meere, som kand
Tiene til Helsingørs Beskrivelse Formeerelse, skal samme
Udi det Stykke blive indført; Ligesom jeg og ikke
Skal skamme mig ved at tilstaae og rette de
Feyl, som jeg kommer i Erfaring om,
At have begavet.

Summarisk Tabell.

Cap I.

§. 1. Hvad den blev kaldet i forrige Tider	Pag. 1
§. 2. Om det Navn Helsingør, dets Oprindelse og Ælde.	Pag. 7
§. 3. Hvad Staden kaldes i andre Sprog og Fremmede.	Pag. 32
§. 4. Grændserne	Pag. 38
§. 5. Den Deel af Cattedat beskrives, som er imellem Kullen, Hessel-Øen og Cronborg	Pag. 40.
§. 6. Om den Skik at hønse for Kullen	Pag. 46.
§. 7. Om Indfarten i Sundet og Hilsningen for Cronborg.	Pag. 51.
§. 8. Om Byens Anseelse fra Øster-Søen af.	Pag. 55.
§. 9. Dens Grændser og Anseelse mod Land-Kanten.	Pag. 59

Cap. 2.

Om Stadens Bygning i Almindelighed.

§. 1. Dens Skikkelse i sig selv	Pag. 65
§. 2. Strand-Porten og Skib-Broen	Pag. 67.
§. 3. Toldkammerne.	Pag. 70.
§. 4. Dens Porte mod Land-Siden	Pag. 72.
§. 5. Dens fornemste Gader.	Pag. 75.
§. 6. De Mindre og de meest ruinerede Gader samt Torvene, ec.	Pag. 79.

Cap. 3.

Om Cronborg-Slot.

§. 1. Dets Situation	Pag. 82
§. 2. Fæstnings-Verkerne.	Pag. 84.
§. 3. Bygningen i sig selv.	Pag. 89.
§. 4. Slots-Haugen eller Lunde-Hauge.	Pag. 95.

Cap. 4.

St. Olai Kirke.

§. 1. Dens Anseelse og Bygning.	Pag. 97.
§. 2. Dens Ornamenter	Pag. 102.
§. 3. Epitaphia og Begravelser	Pag. 112.
§. 4. Antiquiteter.	Pag. 130.

Cap. 5.

St. Mariæ Kirke.

§. 1. Dens Bygning og Anseelse.	Pag. 139
§. 2. Dens Ornamenter.	Pag. 140.
§. 3. Epitaphia og Begravelser.	Pag. 143.
§. 4. Antiquiteter	Pag. 156.

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757

Cap. 6.

De andre publiqve Bygninger beskrives.

§. 1. Den Latinske Skole.	Pag. 159.
§. 2. Hospitalet	Pag. 162.
§. 3. Raadhuuset	Pag. 164.
§. 4. Fattiges Huus.	Pag. 164.

Cap. 7.

Helsingørs Beskrivelse og Historie før Erics Pomerani Tid.

§. 1. Naar først meldes om Stædet.	Pag. 167.
§. 2. Stædets Historie.	Pag. 173.
§. 3. Stadens og Egnens Beskrivelse i al den Tid.	Pag. 185.

Cap. 8.

Stadens Historie fra Aar 1423 til 1544.

§. 1. Staden og Slotter (da kaldet Ørekrog eller Krogen) bygges, og Byens Privilegier.	Pag. 194
§. 2. Dens Historie, da den brændes af Lybekkerne, Indtages i Grævens Feyde, Reformationen fuldføres, ec.	Pag. 201.
§. 3. Dens Beskrivelse i denne Tiid med Slotter og de Roman-Catholske Stiftelser saa vel i Byen som uden for og i egnen.	Pag. 216.

Cap. 9.

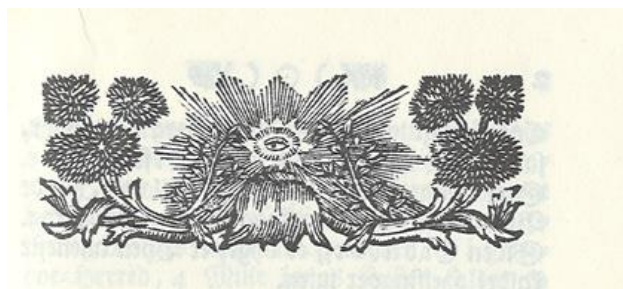
Stadens Historie fra 1544 til 1660.

§. 1. Kirker, Klosteret, Skolen, Raadhuuset komme i Stand, ec.	Pag. 227.
§. 2. Cronborg bygges og indvies.	Pag. 240.
§. 3. Stadens Historie under Kong Christian 4. Og Egnens Prydelse i den Tiid.	Pag. 248.
§. 4. Slottet indtages af de Svenske, og Byens Tilstand og Opførsel imidlertid, samt en kort Beskrivelse over de Skaaneske Stæder og Egne ved Sundet.	Pag. 262.

Cap 10.

Helsingørs Historie fra 1660 indtil vore Tider.

§. 1. Den sættes i Stand, og dens Historie efter Krigen.	Pag. 295.
§. 2. Stadens og Egnen Anseelse i vore Tider.	Pag. 305.

Cap. I.
Om
Helsingørs Navn og Grændser.
§. 1.
Hvad den blev kaldet i forrige Tider.

Det allerældste Navn, denne Egn eller Kant af Landet har havt, er, saa vidt kand erfares, det samme, som den nu har, nemlig Helsingør. Dette uagtet, saa har dog Byen, siden den blev en virkelig og ordentlig bebyggt Stad, havt i en temmelig Tid et andet Navn, som nu er gaaet af Brug, nemlig Kraagen eller Øre-Krog. Denne Forandring paa Navnene kommer deraf, at her have været 3 Slotte, hver for sig, som et Værn eller Borg ved Sundet. De have ikke været paa en Tid; men saa snart det eene er nedbrudt, er strax det andet Bygt. Disse Slotte ere Flynderborg, Øre-Krog og (2) Cronborg. Medens Flynderborg var i Flor, saa kaldtes Egnen og Byen Helsing-Øre. Saa længe Øre-Krog var Slottet, havde Byen meest det Navn Kraagen eller Øre-Krog. Siden Cronborg er bygt, er Byen aleneste kaldet Helsingør igien.

Endskiønt det er bekiendt, at Flynderup aldrig har været Helsingørs Navn, og at det med Flynderborg-Slot hverken har ligget i Helsingør, eller engang tæt derved, saa maa man ikke kiædes ved, at jeg melder noget om det, helst siden Historierne vise, at, hvad baade Øre-Krog har været, og, hvad Cronborg nu er ved Øresund og for Helsingørs Indvaanere, det var Flynderborg i sin Tid, og, da Øre-Krog blev bygt, blev Flynderborg nedbrudt, som en unyttig Bygning. Naar, af hvem og ved hvad Leylighed dette Slot først er bygt, derom har man ey endnu kundet naae nogen Efterretning, uden at det har været fra gamle Tider af. Altsaa er det vanskeligt med Vished at kunde sige, hvoraf Slottet har sit Navn. Dog synes det rimeligt, at det har faaet Navn af den overalt i Danmark bekiendte Fisk, flynder. Denne Fisk, omendskiønt den er almindelig, saa falder den dog paa visse Steder meere end andre Steder, enten i større Mængder eller af større Ypperlighed, og derfor kand let have givet et Fisker-Leye Navn. (3) Og som denne Fisk er et af de nyttigste Slags i disse Lande, saa vil jeg give enn Liste paa nogle Steder, der i Skriftet og ellers af den ere bekiendte. Arnt Berntsen sige i sin Dannemarks og Norges frugtbare Herlighed, at i Hvetboe-Herred, 4 Miile langs Kysten falder to Gange om Aaret, saa store Mængde af dette Slags Fiske, at de opstables af Indbyggerne Stakke-viis ved Strand-Kanten, og heele Wendsyssel dermed bespises. Fra Skagen og Fladstrand udfører mange Ladninger tørre Flyndre, som ere lige saa bekiendte paa den Jydske Kust, som Rigiske eller de Memelske og Heilske paa den Preusiske, om hvilke Klenius taler i sin *Historia Piscium naturli*. Doct. Terpager i hans *Ripæ Cimbricæ* skriver, at de fanges i Vester-Havet omkring Ride. I Kierteminde-Fiord falder et Slags, som formedelst deres Størrelse og skønne Smag kaldes Kierteminde-Raadmænd. Da Dannemark har stor Velsignelse af sit Fiskerie, saa finder man Stæder, som have Navn af den Slags Fiske, som falder der i særdeles Mængde. For Exempel: Skælkøer, har Navn af Skæl-Fiske, Aalborg af Aal, som falder i Mængde i Liim-Fiorden. Paa saadan Maade synes det rimeligst, at Flynderborg har faaet Navn; Thi just her i Egnen har i forrige Tider opholdt sig mange (4) Fiskere, ligesom og til deels endnu. I sær har man en Mængde af flade Fiske, som Flyndre, Tunger, Steenbidere, af hvilke de første igien enten ere Skrubber eller Sletter, det er Han eller Hun. Og som sielden her i disse Lande disse Slags Fiske, der ligne hinanden i Skikkelse, findes tillige saaledes, som her i Egnen, saa kand de let have givet et Fiske-Leye Navn.

Skulde nogen synes, at den Mængde her falder for nærværende Tid, ikke er saa stor, at den kand have givet Navn til noget Stæd, da maa han viide, at, i fald Mængden skal giore det, da har man i hver Mands Tid Exempler paa, hvorledes et Slags Fiske kand tilholde sig et Sted, i en Tid meere end en anden. Og seer man, at Fiskeriet i Øresund har i forrige Tider været anseeligt, frem for det nu er.

At ikke noget skal forglemme, maae med faa Ord meldes om de Ord og Stavelser, som saa almindeligen legges i Enden til Danske Stæders Navne. Drup i Dansken er det samme som Dorff i Tydsken, og ende alene Landsbyers Navne, undtagen i Skanderup og Slangerup, hvilke have beholdt samme Navne, siden de ere blevne Kiøbstæder, som de havde før, medens de vare Landsbyer. Borg derimod legges til Sloters og Herregaardes Navne, naar samme enten have i forrige Tider været, i det ringeste paa nogen Maade befæstede, eller (5) og nu kand være en Residence for en høy Familie; Som Calundborg, nogle Stæder af der Navn Søborg, Jersborg ved Thisted, Dronningborg ved Randers, Taarneborg ved Korsør, Fønsborg ved Middelfart, hvilke alle i forrige Tider have været befæstede. Fra de nyere Tider rer Christians-Sæde i Lolland, som før kaldtes Christiansborg, men maatte forandre Navnet, da Christiansborg i Kiøbenhavn fik Navn, Conradsborg et Friherreligt Sæde ved Ringsted, før Giørup kaldet, BBrahesborg i Fyn, Daaesborg som nu er Lindensborg i Jylland. Dette gamle Ord vil nogle leede fra det Grædske ?, og Buchananus, naar han beskriver de Danskes Fæstning i Skotland, giver saadan Beskrivelse paa det Ord Borg, *Rer. Scotacarum libr. 6 pag 203. Arx, qvod oppotuno loco sita esset, valide munita, ex Peninsula, admosso per angustas fauces mari, insula facta, Danico nomine Burgus appellate.* Herfra undtages Borg I Faaborg, som skal betægne Borgere, og Borg I Viborg, som skal være det same som Biørg eller Bierg; Thi Viborg kaldtes I gamle Dage Webjorg, ikke af den Danske Skiold-Møe Weibo, men af We, *Sanctus* og Biørg *Mons*, og betegnede af Offrings Bierg. Saa vidt om Navnet Flynderborg.

Hvad Byen i sig selv angaaer, da har den havt sit nu brugelige Navn, imedens Flynderborg (6) var Slottet; Men da den fik Stads-Ret, blev den kaldet Kraagen eller Øre-Krog, ligesom og Slottet, hvilket Navn den beholdt i Fleng med Helsingør indtil den Tid, at Cronborg blev bygt. Det kand være, at Stædet blev kaldet Kraagen, førend den fik Stads-Ret, og det af Situationen, men det er mig ikke bekiendt. Ellers kand man let fatte Oprindelse til disse Navne; Thi Byen og Slottet ligger paa, eller udgiør en Vinkel, et Hiørne af et firekantet Bord, eller som en ret Vinkel. Ligeledes naar Søen i samme Skikkelse gaaer ind i et Land, da kaldes det en ret Vinkel. Ligeledes naar Søen i samme Skikkelse gaaer ind i et Land, da kaldes det og en Kraag i vort Sprog, saasom Dragsholms Kraag i vort Sprog, saasom Dragsholms Kraag imellem Rifnæs og Ods-Herred. Stevns Krog norden for Mols og Grenaae. Ør er et gammelt Dansk Ord, som bemærker intet andet end *Litus arenosum*, saaledes forklarer Resenius det udi sit: *Atlante Daniae*. Det er: En lav Strand-Bred, som er sandig nogenledes i Skikkelse som et Øre, hvorforre man paa saadan Land-Kant giør Forskiæl undertiden imellem Øret og Leppen eller Lappen. Mange Stæder legges Øre til Enden, saasom Ebbeltoftes Øere, Gedsøer paa Falster, Fønsøer i Fyn. Saaledes kand man af adskillige Stæder, naar baade deres Navne og Situation betragtes, lære at forstaae (7) adskillige Geographiske Terminos i vor Danske Sprog, saasom Odde, Lapminde, Viig, Horn e. gr. Odden i Ods-Herred, Glad-Lep ved Vester Hav, Dragsminde i Lolland, Norsminde 2 Miile fra Aarhuus. Saa snart Øre-Krog blev nedbrudt og Cronborg blev bygt, saa har man siden ikke hørt eller forstaaet det Navn Kraagen, men alene kaldet Byen Helsingør, hvilket er Byens ældste og værende Navn.

§. 2.

Om det Navn Helsingør, dets Oprindelse og Ælde.

Fornemmelig bør meldes om dette Navn Helsingør; Men om dets Oprindelse haves adskillige Meeninger. Iblant dem, som have skrevet noget herom, ere: *Pontanus* i sin *Chorographia Daniae*, og *Resenius* in *Atlante*. Den sidste gjør Forskiæl imellem de meere og mindre rimelige Meeninger. Iblant de Gisninger, som *Resenius* holder for trolige, er og denne, at Stædet skulde have Navn af Skibenes Hilsning for det her værende Slot; Men da Saxo taler alt i sin Tid om dette Stæd, og kalder det udtrykkeligen Helsingør med disse Ord: Den Strandbred i Siælland, som har Navn af den Bye Elsinga; Hvilket Elsinga maae endelig være Helsingborg, saa seer man deraf, at Stædet havde samme Navn længe førend den blev (8) til en Stad, slutteligst af den tvert oven for liggende gamle Stad Helsingborg, og Navnet da har været til, førend man her vidste af nogen Hilsning og Saluterer at sige. Derimod taler *Resenius* fornemmelig om en Nation udi Norden, kaldet de Helsing, af hvilken dette Stæds Navn har sin Oprindelse. Hvilken Meening frem for alle bør antages. Og vor i de Danske Antiquiteter saa bekiendte og berømmelige *Professor Vadkiær* siger i sin Fortale til Hr. Frises i Helsing, hans udgivne Vers uden nogen Condition, udtrykkelig, at Helsingør har Navn af Helsingerne, en Nordisk Nation. *Pontanus* iligemaade melder ved samme Leylighed, at de Helsing og Hillevioner, som *Plinius* har skrevet om, er et Folk. Siden de Hillevoner har boet her i Egnen, og var i gamle Tider et anseeligt Folk i Norden, vil jeg skrive noget om samme. I dette Capittel om deres Grændser, og hvad Tid de florerede paa. Paa et andet Sted skal handles om deres Handel og anden Anseelse. Og paa det tilige kand sees, med hvad Grund meenes, at Helsingør har Navn af denne berømte Nation, saa vil jeg afhandle 3 smaa Ting: 1.) At *Plinii* Hillevioner ere intet andet end de Helsing, i Henseende til Navnets Bemærkelse. 2.) At Helsingborg ligger just der, hvor de Hillevioners Landskab var. 3.) At dette Folk har været bekiendt og floreret paa samme Tid, som Helsingborg først er bleven bekiendt. (9)

1. At de Navne Hillevoner og Helsing have en Bemærkelse. Dette maa vides, siden Helsingborg egentlig synes ikke at have Navn af Hillevioner, men af Helsing. Hvert af disse ere sammensatte af tvende Stamme-Ord, *Hel* udi begge, men *Inger* i det ene, og *Voner* i det andet. Hvad Uligheden er angaaende udi det tilfælles Stamme-Ord, nemlig *Hel* og *Hillevi* eller *Hille*, da er den ikke af nogen Betydenhed, helst, naar man betænker, at en Fremmed og af andet Sprog har skrevet det sidste, og har da gierne vildet dreje Ordet eftersom det best kunde falde i Lyden i hans eget Sprog. Derimod have de tvende sidste Ord i Helsing og Hillevioner en Lighed med hinanden udi Bemærkelsen; Thi *Voner* og *Inger* ere tvende gamle Danske Ord, som bruges undertiden om et og der samme. Vaane er et gammelt Ord, og gaaet af Brug, ligesom adskillige andre Danske Ord: F. e. *Jeth*, hvorfra det Ord, forjættet, nedstammer, og bruges ikke nu, men findes i *Jertegns Postillen*, hvor det bemærker et Løfte. *Kynde*, hvoraf kommer forkynde, staaer i *Mariæ Pfalter*, og s.v. Vaane, bemærker at boe, og deraf kommer Vaaning, en Boelig, Indvaanere, en Indbyggere. Af de gamle Skribentere seer man, at det er lagt til adskillige Nationers Navne, s- e. *Vigevones*, *Ingevones*, *Istævones*, ec. *Inger* er og et gammelt Ord, og (10) for Vellydenheds Skyld heder, naar det sammensættes med andre Ord, snart *Inger*, snart *Unger*, men, naar det udgiør et Ord for sig selv, er det *Unger*. Dette *Unger* bruges nu omstunder aleene om de umælende Creaturers Affødninger. Men i forrige Tider havde Ordet en langt vidtløftigere Bemærkelse, da man brugte det ikke alene i vigtige Nationers Navne, f.e. *Julinger*, *Jomsvikunger*, o. s. v. Men endog om Kongelige Familier, Prindser, og Thronfølgere, saaledes blev Kong Skiolds Efterkommere kaldede *Skioldunger*. Paa

samme Maader bruges det ey alene i de Danske Ynglinger af Ingvi Odein, Knuthlinger af Kong Knud den store, men endog idi Carolinger af Keyser Carl den store, de Franskes Mærovinger og de Svenskes Folkunger. Herved falder jeg paa, at det Danske Døbe-Navn Ingerborg, skal være saa meget som Ungersborg, det er en god og trofast Børne-Møder. Dette Unger legges nu omstunder til Folkets Navne, ligesom Vaaner fordum, og betegner en Indvaanere. Det bruges i Fleng med Boe og er, hvilke naar de sammensættes med Landes Navne betegne en Beboere af det Land, saasom: Ligesaaavel, som man siger Harboer, Helleboer, Anboer, Bornholmer, saa sige man Amringer, Sampsinger, Torsinger, ec. Man finder hos Dominic Marium Nigrum en Venetianer i hans *Geographie* (11) Commentar. II. Disse Ord: In regiuncula Helandia dicta, civitas est Helsimborg & Oppidum Vescum, % sub Helandio agro campus est, qvæ Dacia appellatus a Dacis, qvi Chersonesum his terries vivinum incolunt, prærepta ac denominare in iis Landescorne, civitas, sub qva territorim illud est, Barbari Scaniam vocant, priscum vocabulum licet corruptum sevans.

Jeg vil oversætte dem, at Læseren kand fatte hvorledes en Venetianer paa den Tid har vidt at beskrive en Nordisk Province: ”I det lille Landskab, som kaldes Heland, er den Stad Helsingborg og *Vecum* (Væ) en Bye, og næst ved (eller under) det Helandske Gebet er en Egn, som kaldes Dacia af de Danske, som beboe den halve Øe, der ligger næst ved disse Lande, hvor Landescorne ligger, der er en Stad (*prærepta ac denominata*) hvorunder hører den Province, som Barbarerne kalde Skone, og beholder det gamle Navn, endskiønt (ved Tiden) noget forandret.” Da disse Ord bleve udskrevne, blev ikke erindret at efterforske, om Autor ikke har confunderet Halland med Heland, og derfor tør jeg ikke melde noget om, at dette Stæd kunde vise, at denne Deel af Skone er kaldet Heland, Men, har Skone virkelig havt det Navn Helland, saa kand for Vellydenheds skyld Nationen lige saavel kaldes Helsing, som Hillevoner. Nok er det, at de Helsing, som i vor Danske Historie omtales, kand gierne være Plinii Hillevoner, (12) i Henseende til Navnets Bemærkelse, og naar jeg tager voner eller inger fra Navnene, maa Landet være kaldet Helland, eller saa ongefær. At Helsingborg har Navn af de Hillevoner, sluttes og deraf, at de 2.) just have boet i disse Egne, hvor Helsingborg ligger. Til at aftegne de Hillevoners Landskab, kunde vel synes sikkerst, først at anføre Plinii Afridsning paa Grændserne og Strandkanten af Europa, dernæstat forklare dem, at enhver kunde see Meningen. Men da dette ville blive noget vidtløftigt, og altsaa for nogle kiedsommeligt, vil jeg alene henvise den skønsomme og curieuse Læsere til Plinii Ord i hans *Historia Naturali Lib. 4. cap 13.* og derhos giøre trende Anmerkninger, nemlig: 1.) Maae den, som vil skønnne paa Plinii Ord, have nogen Indsigt paa Land-Kortene; Thi ellers blive de mørke og uforstaaelige. 2.) Maa man ikke reent forkaste Plinii Beskrivelse, fordi den gaaer feyl paa sine Steder; Thi man merker dog, at Plinius har gjort sig al Umage, og derudi virkelig fremført noget nogenlunde accurat. Han har paa ommeldte Sted deelt Europæ yderste Kanter i 3 Deelee. Nogle vare saa bekiendte paa hans Tid, at han synes ikke at ville melde noget om dem, hvilke ere Kusterne omtrent (13) fra det berømte *Promontorium Cimbrorum* indtil Gades og derfra igien langs det Middellandske Hav. Ec. Nogle Kuster vare ham meget ubekiendte, nemlig Kanterne og Kusterne fra de Riphæiske Bierge om Nord om Nord-Cap langs Finmarken og den Vestre Side af Norge. Hvor kort og vanskelig denne Efterretning synes, saa maae man dog undre sig, hvordan disse Egne kunde være ham saa bekiendte, som de ere, f. e. han mælder om det hvide Hav og Iis-Havet ec. Men de Kanter fra Lindesnæs i Norge ungefær og langs igiennem Øster-Søen, indtil han kommer noget forbi *Promontoriu, Cimbrorum*, lover han at sige noget vissere om, siden de ere meere bekiendte. Det maae man og tilstaae ham, at saa vidt har han naaet, at man kand see Grændserne, hvor de Hillevoner have boet: Thi hans Beskrivelse over Søe-Kanterne fremmer gandske overeens med

disse Landes Situation ved Øster-Søen. Den 3die Anmærkning man maae giøre, førend man tager fat paa Plinii Ord, er, at han ordentlig beskriver Land-Kanterne af Europa, ligesom de ligge efter hverandre, og det fra det sorte Hav af, indtil *Gades*, Norden om. Saa man altid maae forestille sig Egnene at ligge, som Plinius har sat dem. F. e. naar jeg vilde sige, at *Oonæ*, *Baltia* & c. hvorom han taler, vare Sædland og Fyn, saa gaaer jeg fra det Maal, som han sigter til, da jeg forfølger ikke Grændserne ordentlig, (14) hvorfor man faaer at lade *Oonas* og *Baltiam* være ubekiendte Navne paa Stæder, som ligge langt borte fra Fyn eller Sædland, nemlig Norden for det Cimbriske Promontorium. Et Prøve-Tegn sætter Plinius foran, hvorefter man og kand prøve, om man har viget fra hans Meening, nemlig, dersom det ommeldte Land kommer til at ligge paa høyre Haand: Thi Plinins siger sig i Beskrivelsen altid at have landet paa venstre Haand, hvilket følger ligesaa nødvendigt for ham, som det endelig maae være for en, der seyler fra Archangel til Kiøbenhavn, at han maae have Ladningen paa vendstre Haand; Thi at skulle see Land-Kysten paa høyre Haand; Thi at skulle see Land-Kysten paa høyre Haand, var det vist nok, at han havde taget feyl. Plinius med sine Ord om Europæ Grændser gjør just selvsamme Rour, og derfor maae man i at forklare dem, holde sig denne Regel efterrettelig. Enhver, som nu har Evne og Lyst til selv at eftersee, hvor de Hillevoner efter Plinii Beretning boede, seer letteligen, naar han i agttager de anførte Anmærkninger, at de ingen anden Kant har beboet end den i Skone og ved Sundet. Grændserne til de Hillevoners Landskab bliver altsaa disse: Mod Norden er Halland, som Plinius ey kiender til, og holder enten gandske eller til endeel for et Sund. Dette Sund har stillet det fra den Deel af Norge, som kaldes Viigen. Østen for var den øvrige Deel af *Scandinavia*. (15) Sønden for det Hav, hvorover men seyler til Weichsel-Strømmen, de Sarmatiske og Vendiske Kuster, hvilket er Øster-Søen. Mod Vesten er det Sund, som skiller Scandinavien fra de andre Codaniske Øer, som er Øre-Sund.

Ingen af gamle Skribentere giver tydeligere Underretning derom. Tacitus taler om de Helusier, som skal være samme Nation. Ptolomæus, naar han beskriver Skandien, siger, at mod Norden boede de Leuoner, hvilke nok kand være de Hillevioner. Denne Beskrivelse hindrer ikke; Thi det kand være rimeligt, at der kand ligesaavel da have boet tvende Nationer af lige Navn paa den Øe, som der dog paa samme Stæder i disse Lande findes endnu lige Navne, hvor Ptolomæus sætter de Lauoner, der er nu en Province, Helsingeland kaldet, og hvor Plinius sætter de Hillevioner, der er Helsingborg. Det kand være troligt, at de Hillevioner og Leuoner eller de Helsing mod Norden, og de Helsing i Skone kand have været en Nation af Førstningen, men siden ere ved deres Migrationer, som ofte i de Dage skeede, tvende langt fra hinanden liggende Lande besatte med et Folk. Lige Exempler haves fleere Stæder: Vendsyssel beboes af de Vender, Vendelboer eller Vandaler, de Vender ved Øster-Søen i Tydskland ere og (16) bekiendte. Der ere de Angler i Sønder-Jylland, og Engeland har Navn af dem. Franci af den Frankoniske Cirkul i Tydskland, og Frankerige. De Cimbrer og Cimmerier. Fleere Exempler derpaa kunde gives, at et Folk ved dets Migrationer og Colonier have beboet tvende Lande, hvilke tvende Lande have næsten derfor havt et Navn. Af *Ammiano* kaldes de *Heilli*. Med hvad Grund at *Althammer* kand sætte denne Nation paa Bornholm, veed jeg ikke. Meere underligt synes det, at *Willichius* sætter dem paa Heil ved Dantzic. Ortelius gjør bedre, som holder for, at de skal være det Folk, som nu kaldes Dalekarlene, og siden der meldes om de Sevoniske Bierge i Plinii Beskrivelse, holdes for, at Hillovonerne havde Navn af det, at de boede ved Hældningen af Bierge. Men de Sevoniske Bierge maatte fornødentlig sees ved Søen, siden de laae oven for, og som en halv Maane om den Codaniske Bugt, hvilket ikke passer sig paa Dalekarleland. De Sevoniske Bierge laae og alene i Vigevonernes Land, og kom ikke Hillevonerne

ved. Det var og ikke passer sig paa Dalekarleland. De Sevoniske Bierge laae og alene i Vigevonernes Land, og kom ikke Hilleverne ved. Det var og ikke Plinii Tanker, at de skulle boe paa Hældningen af disse Bierge, siden han siger, at de boede paa Scandinavia, som efter hans Tanker var en Øe, og følgelig skilt fra de Sevoniske Bierge, der laae i Vigevonernes Land. Dog har han ret deri, at de Leuner hos Ptolomæum laae derhos. Derimod holder jeg (17) meest med Johannes Harduinus en Jesuit, som efter Ludovici 14. Befaling har udgivet Plinii *Historiam naturalem* til Nytte for Dauphin, og ved sine Noter givet den stor Oplysning. I samme sin Anmerkning holder han for, at de Helleverer have beboet den Deel af Scandinavia, som var nærmest de Romere, og snarest kunde være dem bekiendt, hvilken Deel fornødentlig er Skaane. *Promontorium Rubeas* hos Plinius kalder han Nord-Cap, og de Sevoniske Bierge beskriver han at strække sig i Skikkelse af en halv Maane fra det hviide Hav til det Cimbriske Promontorium ec. Siden da Plinii Beskrivelse over Hilleverernes Land passer sig aldeles med de Skaanske Kuster, i det ringeste saa vidt de ligge ved Sundet og i den Egn, hvor Helsingborg nu er, saa er det troeligt, at den har Navn af dens og Landets Indbyggere.

Det 3die, som jeg vilde vise, er, at Helsingborg er bygt og bekiendt først paa den Tid, da de Hilleverer florerede. Naar og ved hvad Leylighed denne Nation har sat sine Grændser her, kand langt fra ikke med nogen Vished siges. Vel kunde der raisoneres saa hen nogle Blade om adskilligt, som f. e. Om denne Nation har boet her, siden Folkenes første Fastsættelse i visse Lande. Om den kand have sin Oprindelse fra de Østerlandske Nationer, eller Iseaeliter, og om (18) Vaane ide Hilleverers Navn kand have Oprindelse af det Hebraiske *Banah*, og i fald saa er, om det med fleere Ord kand bevises eller gøres rimeligt, at her have været Hebraiske Colonier. Eller om de kand have første Oprindelse fra de Græker, som ere komne her ind med Odin, siden den Stavelse *Hel* lyder noget Græskisk. Hvor meget jeg end vilde gøre mig Umage for at forklare og besvare disse og fleere Spørgsmaal af slig Beskaffenhed, kunde jeg dog ingen vis og tilforladelig Efterretning give derom. Men saa meget seer man, at Plinius har vel kiendt denne Nation i sin Tid, og gjør saadan Beskrivelse om den, som den kunde være frem for de omliggende de Romere og Græker bekiendte. Plinius levede og særdeles blev berømt under de Romerske Keysere Vespasiano og Tito, hvoraf man seer, at denne Nation i sær har floreret ved Christi Tider. Paa samme Tid er efter almindelig Sagn og Helsingborg bygt. Siden Helsingborg ligger i det Landskab, hvor de Hilleverer eller Helsingere boede, og er bygt paa en Tid, da samme Nation i sær florerede, saa maa man billigen slutte, at Helsingborg har Navn af samme, og betegner de Hilleverers Hoved-Fæstning eller Stad. At Saxo i sin Tid maa ikke have været langt fra samme Mening, sees deraf, at han taler om *Urbe Helsingorum*, Peder Syv i hans Anmerkninger over de 200 Danske Kiempe-Viiser 4 Part No 5. (19) og andre med ham, vil meene, at Helsingør, Helsingborg og Helsingeland skal have Navn af den i Norden bekiendte Tove Helsing, men den Meening reyser sig nok af den Lighed, der er paa Navnene, og holder jeg for, at han snarere har Navn af et af disse Stæder. De Hilleverer vare bekiendte, førend han blev til; Thi de Hilleverer vare ved Christi Tid, da det Danske Rige nylig var stiftet, og fra den Tid begynder man først at skrive noget troeligt.

Det skulde synes for meget at melde noget om de Helsingers Navn og Oprindelsen dertil dersom jeg derved ikke havde Leylighed at fremføre et og andet, som dog kunde være curieux, og som jeg veed, at nogle end og Æstimerede ville gierne læse.

Det gielder her kun om det første Stamme-Ord, hvoraf Helsingerne eller Hillevererne ere sammensatte, og hvad der har givet Anledning til, at dette Folk deraf har faaet Navn. Og da leder

man efter Oprindelsen i de Ord: Hald, Hældning, Holde, Hælde, Hellepont, Hals, Hilde og Hel. Af Hald og Hældning, det er enten af Klipper eller af Hældningen paa Bierge veed jeg ikke om kan staae ved Magt, naar man ligner de andre Slutninger med denne. Skaane er jævn og slet, som en Egn, næsten heele Landet igiennem, naar undtages, at en (20) Deel af Strand-Kanterne ere noget høye. Dog kand denne Meening i Hast antages, dersom man vil tænke, at den store Klippe Kullen skulle have givet dette Land Navn, eller de paagrændsende andre Svenske Provincer, der ere høye og biergefulde, fra hvilke Skaane nedskyder som en jævn Plan, eller Halland, som baade i Henseende til, hvordan det skrives, saa og til Situationen, kand have Navn af en Klippe, kand være et Stykke af de Hillewoners Land, og er da meere antageligt, end at det skulle saa kaldes af Holde eller Hælde. Af Holde, fordi Skibene anholdes for at betale Told, eller af Hælde, fordi Vandet formedelst Sundets Snærerhed gaaer ed saa sterk en Fart, at det ligesom hældes eller væltes af et Kar i et andet. Disse Gisninger anføres af Resenio i hans *Atlante*: Ligesom og at Helsing Navn skal komme af Hellespont. Vist er det at Øresund Hellespontus Danica. De Græker ere da indkomne her under Odins Anførsel. Men naar jeg meget vil tale om de Græker, gaaer det nok til, som med Hebræerne, og det kommer kun til at beroe paa nogle Grædske Ord, f. e. Magle, hvilke skal være Grædsk, og legges i Enden paa en Deel Siællandske Landsbyers Navne, betegner stor, og imodsættes en mindre Bye af samme Navn til Forskiel, f. e. Herlufmagle, Steenmagle, (21) Eggitzlevmagle, Eggitzlevlille, ec. Meere rimelig falder den Meening, at Navnet skal have Oprindelse af en Hals, fordi Vandet imellem Kullen og Siælland har nogenledes Ligning med en Hals. Og er det almindeligt, at Stæder have Navn af Vandets eller Landets Skikkelse. Paa Landkortet seer man lige for Kullen, hen imod Iise-Fiorden, aftegnet et Næs, kaldet Halsnæs, hvor uden Tvivl i gamle Dage har staaet det i Historien om talte Slot Halsnæs, hvilket gierne kand have Navn af denne Hals. I ældre Skrifter skrives Helsingborg ofte Halsemborg, i sær kalder Adamus Bremensis det Halsenborg, dog kand man ikke meget gjøre sig nogen fast Slutning om hvad en udenlandsk Skribent kalder det, og de Gamle have foruden Haisingborg og kaldet den Helsenborg, ec. Imidlertid vil man og have, at Plinii Hellewoner skal være det samme, som Halsewoner. Det kand være lige saa rimeligt, som det synes troligt, at Vigevonerne saa kaldtes, fordi de beboede Kanten om Vigen i Norge.

I gamle Dage var det Skik, at Hedningerne kaldte deres Stæder efter Guderne, de Gud i sær, som havde vist noget sært imod et Stæd, f. e. Efter den store Danske Afgud Tor, eller den Danske Jupiter, have Torup ved Iise-Fiorden i Siælland, Torslundemagle ved Roeskilde, Torslev en Miil fra Hobroe, og Torsager (22) en stor Landsbye imellem Ebbeltoft og Aarhuus, som siges at have været tilforn en Søe-Stad, skjønt det dertil opgaaende Riveer er nu gandske optørret, faaet Navn.

Af Odin de Danskes Mercurius eller rettere Mars, under hvilket Navn og Solen skal være dyrket, har Odense i Fyen og Onsild-Herred i Jylland Navn. Af Thyr: Tifa har Thisvælde i Siælland Navn. Kallundborg hedte tilforn Hervig, og synes da at have Navn af den Gudinde Herthe, som fra hedes Boelig udi Herthedalen ved Ledreborg gjorde sine Besøgelser til omliggende Land. Naar hun skulde til Jylland, faldt Veyen beqvemmest fra Hervig af, saa Hervig var det Stæd, hvor hun droeg fra udaf Landet, og til hvilket hun kom tilbage, hvilket derover haver nok faaet dette Navn. Den Plads i Jylland, som hun har søgt til, har mueligt været Mols, deels som den nærmeste, deels som den beqvemmeste, eftersom denne Halv-Øe er biergefuld, og tilforn haver været begroet med de tykkeste Skove. De omværende Nationer have da forsamlet sig baade for at afgiøre deres Gudsdyrkelse, saa og for at forrette deres indbyrdes Handeler, hvilken Forsamling kand have givet Anledning til det Navn, som samme lille Province har, at den kaldes Maals, der efter gammel Dansk

betegner en Tale. At komme til Maals, er, at komme (23) sammen at afgjøre noget mundtlig. Saa man har ved den Tid, da Gudinden har besøgt Jylland, raabt paa, at man vilde, naar hun ankom, komme til Maals om den eller den Sag, og deraf har Landet siden beholdt det Navn Mols. Ligesom da andre Stæder her i Riget have Navn af Guder og Gudinder, saa kand man og give denne Stad Helsingør den Ære at have Navn af en Gud eller Gudinde. En af de Asiatiske Gudinder var en ved Navn Hildi, som stoed de Stridende bi udi Krigen. Med denne Gudindes Navn synes saa vel de Tydskes Hell: skinnende, som de Danske Huld eller troefast at have nogen Forvantskab. Adskillige Navne og Ord have Oprindelse fra denne Hildi. Den af sin Regierings utroelige Langvarighed i Danmark bekiendte Konge Harald Hildutann holdes af nogle for at have faaet det Navn af en skinnende Tand, som han havde i Munden, hvilken Hildi den Gudinde for Krig havde givet ham till Tegn paa hendes Bistand i Krigen, skjønt andre have andre Meeninger derom. Der besynderlige Lægedoms Træe Hyld, som i sær udi Danmark er bekiendt, og der synes at have ret hiem, har Navn af denne Gudinde, eller af Hildi, en Lægedoms Gudinde, som med sine Geister eller Under-Gudinder har sin Boelig under samme Træe, i hvor som det findes, har skienket Indbyggerne dette Træe, og taaler ikke, at det vanhelliges og (24) misbruges. Fra gamle Tider af finder man, at de Danske have elsket og æret Hylden, plantet den ved deres Muure, Bageovne, i snævre Steder imellem Veggene, og Giærder eller Muure. Det er en uryggelige Hedensk Levning, som findes endnu hos den overtroiske Almue, at de tilbede den Gudinde Hildi, førend de tager noget af Hylden, med denne Bøn: O! Hilde Moder, Hilde Moder, lad mig tage noget af din Hyld, saa vil jeg lade dig tage noget af mit igien. Dette igientages tre Gange, forseer man sig herudi, bliver man straffet. Hvilken Hedensk Overtroe har reyst sig af dette Træes besynderlige Kraft, da Roden, Marven, Barken, Blomster, Spiire og Bær hver for sig bruges til Huus-Raad over heele Landet. Og agtes derfor dette Træe her i Landet, ligesaa høyt, som Citron-Træer, eller de Mala aurea, hvoraf heel Alleer i andre Lande besættes. De Stæder i Landet, som kaldes Hillested, eller Hyldestæd, holdes for at have Navn enten af dette Træe eller dette Træes Beskiernere Gudinden. Den Stad Hildesheim i Tydskland holdes for at have paa samme Maade Navn, og skal være Hildesheim. Det Danske Døbe-Navn Hyldeborg kand kanskee nedstamme fra det Navn Hildi. Det som kunde nu give Anledning til at derivere Helsingørs Navn fra denne Gudinde, er, at de Nordiske Nationer pleyede udi Hedenske Tider at samles i Sundet (25) for med hinanden at holde Søe-Slag, hvor man da har dyrket denne Gudinde for Krigen, at hun skulde gjøre Bistand. Kusterne paa begge Side ere behagelige, saa at en Gudinde, der befordrede de Stridendes og Udmattederes Sundhed og Vederqvælgelse, der kunde siges at boe. Herved ligger og 3 Miile ind i Landet den Land-Stad Hillerød, som i gamle Dage er kaldet Hilderuth, og ligeledes siges at have Navn af den her i Egnen værende Gudinde Hildi, hvor hun mueligen kand have havt sit Tempel. Jeg tænker det, eftersom Papisterne her siden har bygt et Kloster en Helgen til Ære, som blev kaldet *S. Thomæ ad Paracletum*; Thi det var deres Skik, paa det Almuen, som holdte sig til deres Skik, paa det Almuen, som holdte sig til deres Forfædres Hedenske Superstitioner, og derfor paa nogle Stæder i sær øvede deres Afguderie, kunde overtales til at hænge ved dem, og dyrke i Gudernes Sted, enten Helgene eller og Gud selv paa en u-anstændig Maade, de da gjorde de Stæder paa nye høyt agtede hos Folket, ved at give Stæderne Navne efter Helgene, tillegge disse Helgene nogle Mirakler, og forandre lit i de Afgudiske Ceremonier, hvorved Afguderiet i sig selv blev det samme, men Navnene bleve forandrede. Hvorpaa kand gives Exempler nok i alle Land. I Rom blev Jupiters Billede dyrket ligesaa fuldt i Christenhedens Tid, som før i Hedenskabet, men med den Forandring: Man satte i Haanden nogle Nøgler i (26) Steden for Lyn-Ild, og kladte saa Billedet St. Peder med Nøglerne. Saa Forskiellen paa de Slags Christne og Hedningerne bestaaer deri, at hine tilbede

Stytten, naar der er to Nøgler i Haanden, men disse tilbede Styttten, naar der var Lynets Billede i Haanden. Hine kalde Billedet Apostelen St. Peder, men disse Jupiter: Hedningene tilbede mange, de Catholske og, men Forskiællen bestaaer deri, at Hedningerne kalde deres Guder, og de Christne derimod deres Helgene, Ceremonierne og Dyrkelsens Maade kommer ud paa et.

Mig synes endnu bedre om den Meening, at Helsingerne skal have Navn af en anden underjordisk Gudinde, Hel, de Danskes Proferpina, en græsselig Gestalt, ikke Døden selv men Dødens visse Forbud, om hvilken kand sees i *Edda Mttol 12 og Keyser. Antiq. Septent. Sect II c. 2. § 21*. Denne Hel er endnu bekiendt hos Almuen, som siger, at den i Pest og svage Tider omrider paa en trebeenet Hest, givende Forvarsel for dem, som skulle døe. Det Ord Hel er *Primitivum* i mange Danske Ord, f. e. Hel og Ved,;Brænde, Helsot, et Menneskers Sygdom, hvoraf han dør: Hellig kand have Navn af Hel paa denne Maade: De første Christne her til Lands have formedelst deres fraskilte Levnet og kandske slette Anseelse været (27) Hedningene saa vederstyggelige, at de have kaldet dem lige Hel, eller Hellige. Helgen skal da være saa meget som en Helgens Gan eller Geist, og bemerker da gjerne afdøde Helgene. Ordet kand og betegne de Geister, over hvilke Hel land have noget at sige. Det er ellers artigt at man kalder en gammel Hest, som duer intet til andet end at skydes, en gammel Helmis; Det soner, at de hos de Danske saa tit omtalte Elle-Konger, Elle-Folk, og Elle-Mænd og Fruer, som Bønder endnu sige at boe ved Strand-Kanten og omkring i Skovene under Elle-Træerne, have nogen Forvantskab med Hel. Dette Spøgelse har fra gamle Dage af sat Almuen i stor Frygt. I sær ved overtroske Folk nok af fortælle, hvorledes at Elle-Folk har giort, at mange Skibe ere forulykkede. Naar man legger Merke til alt, som med Vished fortælles allevegne, helst ved Søe-Kanten, om Hel og Elle-Folk, saa har jeg giort mig den Tanke, at samme Spøgelser have ikke været andet end Mennesker, der have opoffret sig til Søe-Røveriet. At Danmark fra gamle Tider af har været fyldt med mange Søe-Røvere, er saa bekiendt, at videre derom ey tør meldes, at man har brugt adskillige Puds til med Sikkerhed at øve slig Haandværk, er og let at slutte. Disse Søe-Røvere kand gjerne have været af Landets Indbyggere, som paa beqvemme Stæder have ageret Spøgelse, og under Skin af Spøgelse (28) have giort Rov og Mord med Sikkerhed; Thi naar det største Røverie var fuldført, har Røverne selv fortalt hver Mand, hvorledes Hel varede for og Elle-Folkene opvakte saadan Uveyr, at Skibet forgik og ingen blev frelst, hvilket ingen har af Overtroe hverken tvivlet paa eller undersøgt: Men naar man undersøger Sandheden selv, saa maae man spørge, hvo har fortalt det, at Elle-Kongen havde forvoldt saadant Skibbrud? Ingen har ladet nogen det viide, uden at være omkomne, eller og Elle-Kongen selv, hvilken best maatte viide denne Handel. Let kand man forestille sig, at Søe-Røverne have udsøgt sig saadanne Pladser at beboe, hvorfra de kunde have god eller frie Udsigt over Søen, hvorfra de lettest uden Fare kunde drage ud i Søen med deres Skibe eller Baade, nemlig, hvor den største Fart skeede, hvor Bierge, Skove og Moradser vare for Haanden, hvor de kunde des lettere være i Sikkerhed. Saadanne tvende Røver-Egne synes mig at have været ved Nordre Side af de Sunde, der foreene Øster-Søen med Cattedgat. Det eene ved Belt paa den Jydske Kust, nemlig det bekiendte Promontorium, som imellem Ebbeltoft og Aarhus gaaer ud i Belt fra Mols-Landet af, hvis Navn er Helnæs, men vil ellers kalde det Helgenæs enten af en Næsse Konge Helgo, eller af et Slag, som er holdet her (29) med de første Christne, med hvad Grund det første siges, veed jeg ikke, det andet kand ikke være. Men da her i forrige Dage taltes paa det Næs deels om Spøgelser af dette Slags, deels om Røverierne, og heele Næsset er biergefuld, har i forrige Tider været begroet med tykke Skove, ja imod den yderste Spidse ligger et af de største Bierge, Elmantsbierg kaldet, som er høyt, stejlt og skal over paa, hvorfra sees ud over Belt de omliggende Kuster og Eylænder, samt de her seylende Fartøyer, saa er det rimeligt, at Helnæs har

Navn ag Hel, og Øret ved Ebbeltoft, Elsøer af El eller Hel, og det her liggende Eyland, der af Naturen er fast, har Navnet af Hel, og betegner saa meget som Helheim, som Jyderne paa deres Maade sammendrage til et Ord, og kalde Hielm; Thi Hielm, Elsøer og Helnæs ligge sammen, og om hvilke Naboerne og Skibsfolk mange Fabler fortælle, som kand have Oprindelse af Søe-Røveriet. Dette Helnæs maa ikke confunderes med et andet Helnæs i Fyen, som og er et Næs i Bog-Herred ved Assens, hvorpaa er det Herre-Sæde Friderichsgave, før kaldet Hagenskov. Af Situationen synes det at kunne have Navn af samme Hel. Det andet merkelig Stæd, hvor Søe-Røveriet har gaaet i Svang under Navn af Hel, er Helsingørs Egn. Og da der just løber en stor Bæk udi Cattegat en halv Miil fra Helsingør, hvorom (30) Indbyggerne endnu veed at tale, at der i forrige Tider har været fælt formedelst Spøgelse, hvorfra Søe-Røverne beqvemmost kunde løbe ud i Søen med deres Skibe, og hvor i de tykke og moradsige Skove, hvor igiennem Bækken løber, de kunde have Sikkerhed, saa synes mig, at de snarest ved denne Bæk have havt deres Boelig, hvorfor den endnu kaldes Helbæk.

Pomponii 7 Hæmodiske Øer, som have været Siælland, Fyn, ec. kand være Helmoldiske Øer, og have Navn af Hel. Saa kand man da gjøre saadan Slutning. I gamle Dage have Indbyggere øvet stor Søe-Røverie, til hvilket des sikkert at øve, de har ageret Spøgelse og kaldet sig den underjordiske Gudinde Hel. Hvor de Danske og Naboerne har meest fornummet til disse Spøgelser, de Stæder har de kaldet efter Hel, som Helnæs. Ved Øresund øvede de i sær saadan Haandverk, siden her skeer sterkest Passage, og derved udløber en Bæk, ved hvis Udløb de sikkerst og beqvemmost kunde skade de forbi seylende. Her har da uden Tvivl været Røver-Kulen hvorføre Indbyggerne have frygtet for den forskrækkelige Hel, naar de skulle passere her forbi have kaldet Landet Hels-Land. Siden have Indbyggerne i Skaane faaet det Navn Helsingør eller Hellever, det er Indbyggerne ved eller i det Land, (31) hvor Hel huserede. Disse Helsingør have bygt sig en fast Stad eller Slot, og kaldet den efter deres Navn Helsingborg. Den Deel af Siælland, som laae nærmest derhos, og er et Øre, er kaldet, enten af Indbyggerne eller af Helsingborg, Helsingør. Og dette er den sikkerste Meening om Oprindelsen til Helsingørs Navn. Siden den frem for alle stemmer overeens med Navnet, med Landets Historie, med Tiden, med Stædets Situation og med Landets Skik i at give Stæder Navn, saa antager jeg den for den antageligste og snart virkelige Oprindelse til Navnet. Ellers kand ingen give nogen vis Efterretning om Navnets Oprindelse, og den, som vil dømme noget i det, som er sagt, skal have stor Indsigt i de gamle Historier og være Landets Stæder bekiendt.

Helsingør er da iblant de Stæder her i Riget, der kand give Anledning til at handle noget om de her i gamle Dage boende Nationer. Viborg kaldtes i gamle Dage Cimmersborg, af de Cimbrer. Ribe kaldes paa Latin *Ripæ Cimbricæ* eller *Phundusiorum*. Aarhuus holdes for at have Navn af de Charuder, ligesom min Føde-Bye Kierteminde kaldes *Cattemunda* eller *Cartremunda* paa Latin, fordi man vil meene, at de Catter og Cartrer have givet den Navn, ligesom Cattegat. (32)

§. 3.

Hvad Staden kaldes i andre Sprog og af Fremmede.

Da jeg har viist Oprindelsen til denne Stads Navn, saa behøver jeg ikke meget at melde om de Forandringer, med hvilke dette Stæd kaldes udi der Latinske Sprog, da den nu heder Helsinga, nu Elsinga, nu Helsingorum eller Oppidum Helsingorum, allerhelst og rettest Helsingora. Af hvad Aarsag en, ved Navn Peder Norman, har i et Latinsk Vers kaldet den Helsingora, da det for Versets

Skyld ikke giordes nødig, veed Resenius ikke. Dette Vers siger samme Resenius at være trykt i Helsingør, 80 Aar førend han selv skrev om Helsingør.

Det merkeligste Navn, den har paa Latin, er dette, at den kaldes *Auricula Benedicta*. Dersom en Fremmed, som var ikke Stædets Historie saa meget bekiendt, som Stædets Behageligheder, skulde høre det Latinske Navn, *Auricula Benedicta*, saa kunde han snart troe, at det Navn Helsingør var paa anden Danske et velsignet eller lykosaligt Ør; Thi den ulignelige Prospect, det fiskrige og skibrige Sund, de af alle Naturens Skiønheder behagelige Egne, og de adskillige Bygninger og ved Konst udarbeydede Lystigheder kunde let overtale ham (33) paa saadan Maade at derivere Ordet. Da Danmark har overalt behagelige Egne eller Landskaber, saa har samme givet Anledning til, at mange Stæder have faaet Navne, der have svaret til saadan Stædets Beskaffenhed. Jeg vil give nogle Exempler herpaa, at Læseren ikke skal tænke, at jeg alleneste er indtagen af Helsingør, eller at denne Bye ikke her kand have Lige. Ingen, holder jeg for, kand siges ret at have beseet Jylland, uden han tillige kiender noget til Liim-Fiorden, hvilken i det Danske Vaaben skal være den imellem de 9 Hierter springende blaa Løve, og da der hist og her ere smaa Øer, saa haves her ved mange Stæder behagelig Prospect. Fuur og Livland (Livø) ere tvende smaa Eylande her i Fiorden oven for Salling. Fuur siges at have Navn af et gammelt Dansk Ord Faur, som bemærker skøn og deylig. Samme Øe fortienet og med Rette det Navn. Den har en høy Banke begroet med Hessel-Træer. I den øverste Spidse sees en Huule, som holdes for bundløs, og hvorom meget fabuleres. Livland ligger strax hos, og dens Navn har samme Bemærkelse. Oven paa er denne Øe flak indtil midt paa, hvor der er en Dal med Skov begroet, saa man uden for ikke merker synderlig til Skoven for Dalens Dybheds Skyld. Midt i denne Skov er atter en Banke af den Høyde, at derpaa sees Toppen af hvert Træ i Skoven. Naar man nu legger Fuurlands (34) og Livlands Dannelsen tilsammen, saa fortienet de deres Navne. Rosenholm i Øste-Liisberg Herred i Jylland skal være den samme, som *Insula Rosarum*, tilhørende en Linie af den ældgamle og berømte Familie Rosenkrands, fortienet dette Navn, saavel i Henseende til sine frugtbare og lystige Egne, som til sin rare og kostbare Hauge. Iblant de Rosenkrands her til er i sær bekiendt Holger Rosenkrands med Tilnavn den Lærde, der skienkede et Bibliotheqve til sin Præstes Sogne-Kirke Hornslet. Engelsholm og en Herregaard i Jylland, som i det Danske Magazin er beskrevet, holdes ikke ubilligen for at have Navn af Engle, og skal være saa meget som *Insula Angelorum*. I Fyen kaldes Herregaardene af de mange smaa og lystige Skove og Lunde, f. e. Dallung i Rugaards Amt ved Bøense, som i gamle Dage har tilhørt Familien Brysk af Skottisk Konge-Blod, skal være *Lucus Convallium* eller *Vallis Silvarum*. Gielskov i Salling-Herred det samme som *Sylva amæna*. Frydendal eller *Vallis Lætitiæ* i Tudse-Herred i Siælland er et lystigt Herre-Sæde, før kaldet Torbenfeld. Kongen tilbyttede sig den Ao 1668 og gav Rantzovholm for den til Birgitte Trolle, Manderup Brahes Enke, hvorved den fik det Navn Frydendal. Lystrup i Farø-Herred. Tryggevælde en gammel Lehns-Gaard nu en Herregaard under Grevskabet Bregentved, (35) snart skrives den paa Latin *Toraqvellum*, snart *Tuta Vallis*, men efter Dansken betegner det et trygt og roeligt Sted ved et Kildevæld. Men hvad Helsingør angaaer, da har den faaet dette Navn *Auricula Benedicta* paa samme Maade, som Munkene gave Stæderne Navne paa Latin, da de ved en Lighed i Navnet kaldte nu Virkskyld, Vutæ Schola eller Livsens Skole, der nu kaldes Biørnsholm, og saa videre. Paa samme Maade kunde man kalde Endelave, et Eyland, Engle-Hauge, paa Latin *Hortus Angelorum*, hvilket ikke kunde være uligt med Eylandets Beskrivelse, eftersom det er en liden men behagelig og frugtbar Øe, og har en lystig Skov midt paa, og næsten den behageligste Øe, man seer Cattegat igiennem.

Stadens Navn i andre Sprog er paa Islandsk Helsingeyre, hvor og Øresund kaldes Eyrer-Sund. De Franske skrive Elseneur. De Hollandske og Frisiske have undertiden kaldet den die Zondt. Paa et gammelt Hospitalets Seigl staaer Helschenør Spital, hvilket nok en Udlænding allerhelst en Tydsker har stukket. Foruden det jeg har meldet om Stædets prægtige skiønt ikke egentlige Navn Auricula Benedicta, saa har og Staden andre Navne, hvormed man undertiden beskriver den alleneste af en og anden merkværdig Fordeel: Ligesom man kalder Pariis, *Compendium Orbis* (36) eller Dantzig Europæ Korn-Lade. Friderichsborg det Danske Versailles, ec. Det er bekiendt, at dette Rige af Skaberen er nægtet Bergverker eller Metaller: Ligesom Engelland fattes Viin. Frankerige trænger til Tilførsel af Korn og Heste. Holland Tømmer til sine Skibe ec. Man undre sig derfor paa, hvorledes Pontanus, der var en Dansk Mand, kand skrive i sin *Chorographia Danica*, at her i Riget er Mængde af Biergverker, da man dog ikke veed noget Sted, hvor man skulde have Forhaabning til sligt, uden det skulde være Kullen. I Hast finder man sig og ikke i, at nogle Landsbyer her i Riget have Navn af Guld, som Guldbierg og Guldager, uden vil finde andre Oprindelser til disse Navne, hvilket let kand skee. Denne Mangel erstattes Riget igien deelss ved det Rigdom paa Føde-Vahre, deels ved dets Foreening med Norge. Men desuden er det i sig selv ret værd at merkes, at Guds Forsyn har tilskikket dette Rige saadan Rigdom nogenledes i Øresunds Told, saa at det i visse Maader i sin Mangel kand dog siges at have en Bierg-Stad, hvilken er Helsingør, som derfor og kaldes De Danske Kongers Guld-Bierg. Og i den Henseende har den og et Fortrin for andre Stæder i Riget.

Der er heller ingen Stad i Riget ja snart i heele Europa, der er saa beqvemt Herberge for (37) fremmede Nationer paa deres Reyse, som denne Stad, hvorfore den og har meget af udenlands baade i Levmaade og Bygnings-Maade. Dette har givet Anledning til, at den i forrige Tider eller næste Seculo er kaldet Lille Amsterdam, hvilket Navn den har faaet af Hollænderne, naar de have fundet Behag i Stædet, og til Forfriskning paa deres Reyse pleyet sig vel. Saa vidt jeg har kundet erfare, er det den eeneste Stæd i Riger, som paa saadan Maade har af Fremmede faaet Navn af noget stort udenlandsk. Dog er det noget rart, at adskillige Egne her i Riget findes, som have tilfælles Navn med udenlandske Stæder. Han-Herrederne ere en Province i Jylland, som holdes for i Geographien at have saadant Navn, fordi de ligne en Hane, naar saa er, hvorfore kand man da ikke kalde dem *Gallia Cimbrica*. I Liim-Fiorden ligge de Øer: Fuur, Livland, Giøl og flere, som man kand kalde de Jydske *Insulæ Bellæ* eller smukke Øer. Og Øen Livland det Danske Livland. I Frankerige er Hoved-Provincen Isle de France, saa kaldet, fordi den som en Øe er omringet med Franske Provincer. Ommer-Sysseler Hoved-Sysselet i Danmark, hvorfor det i henseende til sit Navn og Situation gierne kand kaldes *Insula Cimbriæ*. Hoved-Staden i Jylland er Viborg, i Finland er og et Viborg. I det Grædske Archipelago er en Øe Samos kaldet, i det Danske Archipelago (38) er og et Samus eller Samps. Man maa og gjøre Forskiel paa det Danske og Hollandske Seeland.

§. 4.

Grændserne.

Aarsagen til denne Stads Fordeel er den Beliggende eller Grændser. Den er bygt paa det yderste Hiørne af Landet, saaledes, at den grændser baade til Øster- og Vester-Søen ved Øresund, der er saa smalt, at Farten der igiennem kand af Cronborg forhindres ved et Canon-Skud. Dertil ligger Byen tæt ved Siden af de mægtigste Nationers og Søe-Stæders Hoved-Vey, hvor de fornemmelig og alene kand passere ind og ud af Øster-Søen. Dens Situation imellem de Europæiske Folk og Handel-

Stæder er saadan, at de fleste Skibe, naar de komme hertil, da have de fuldendt en anseelig Deel af deres Reyse. Paa den eene Side ved Øster-Søen har Staden Calmar, Stokholm, Petersborg, Revel, Riga, Königsberg, Dantzic, Stralsund, Rostok, Vismar, Lybek, Flensborg og andre bekiendte Stæder. Igiennem Cattegat paa den anden Side søge hertil Skipperne fra Aalborg, Hamborg, Glykstad, Embde, Amsterdam, Rotterdam, Bourdeaur, London, Newcastle, Dublin, Edenborg, Bergen og deslige fleere Stæder. Herover er (39) Helsingør et af de store Forfrisknings Stæder i Verden. Jeg veed ikkun tvende Stæder, som i den Henseende kand staae i Ligning med hverandre, nemlig Cadir og Helsingør. Cadir er paa denne Maade bekiendt fra de ældgamle Tider af, da de Tyrer, Carthaginienser, Græker og Romere dreve Handelen over al Verden: Ligesom Helsingør ligger ved Sundet imellem Øster- og Vester-Søen, saaledes er Cadir ey langt fra Strædet imellem det Middellandske og Atlantiske Hav, hvilken sidste Skibsfolk nu kalde den Spanske Søe. Uden for Europa ere Cap og Helena for dem, som drage til Ostindien og China eller Asien. Man kunde vel opregne fleere saadanne Stæder, men de ere ey saa almindelige og ordinaire Forfrisknings Stæder for de Seylende.

Saa fordeelagtig som Stadens Beliggende er i Henseende til Skibsfarten her forbi, saa behagelig er den ogsaa i Henseende til Egnene, som grændse op til Byen. Fra Norden til Syd-Vest omtrent har Byen den salte Søe. De øvrige Grændser ere Land-Kanter. Mod Norden er Cattegat i sær den smale Hals deraf. Halvanden Miil Norden her for er Skaane, den Deel deraf, som grændser til Kullen. Mod Østen er Cronborg den yderste Spids, og der møder Cattegat med Øresund. Omtrent en Miil har man over Sundet til Helsingborg og Egnene deromkring. Mod Sønden (40) er Øresund, og hen over Nivaa-Bugt og Hvidøer eller Skovshoved seer man de højeste Spidse af Kiøbenhavn udi klart Veyr, Sønden fir sig 5 Miile borte; Men i Sundet ligger Hveen Sønden til Østen 3 Miile herfra. Mod Vesten er Land-Kanten, som strækker sig fra Norden til Syd-Vest. Skovene skilles herfra ved en deylig Mark, som er en fierding Vey eller meere bred.

§. 5.

Den Deel af Cattegat beskrives, som er imellem Kullen, Hessel-Øen og Cronborg.

Efterat jeg paa saadan Maade korteligen haver forestillet Grændserne, at de derved lettelig kand eftersees og fattes paa Landkortene, saa vil jeg noget nøyere beskrive dem ved at forestille Farten her forbi, hvad derved er merkværdigt, hvorledes Slottet og Byen præsenterer sig imod alle Kanter, med andet, som kand forekomme i de Stykkers Afhandling.

Den største Deel Skibe, som komme her forbi om Foraaret, komme fra Cattegat, og siden Cattegat gaaer tæt op til Byen, og er dens Nordlige Grænsen, maa der endelig meldes noget om dette ellers meget bekiendte Farevand. Paa Kortene gives det gemeenlig (41) 3 Navne. Først Sinus Codanus, hvilket Latinske Navn er meget gammelt. Pompon. Mela en Latinsk Geographus, som levede Ao. 40 har talet ey alleene om den Bugt af Codano, men og om en Øe derudi, som kaldtes Codanonia, og meenes at være Siælland. Skiønt det Ord Codanus synes at have nogen Lighed med Dannemarkes Latinske Navn Dania, saa er man dog ikke vis paa Oprindelsen til dette Ord, helst til den første Stavelse Co. Dets andet Navn er Schagerack, fordi det Cattegat, hvilket er det Navn, hvormed det kaldes nu omstunder. Disse tvende Navne synes det at have faaet af Hollænderne fra Førstningen af. Det kaldes en Bugt eller Cat, siden det gaaer imellem tvende Lande, og møder ved da Danske Eylænder Fyen og Siælland. Ellers holder man for, at Cattegat har Navn af den Cattiske

Nation, eller af Jylland, som for en Deel i gamle Dage kaldtes Cartris. Denne Bugt er firekantet, hvorfor man kand forestille Grændserne mod Jordens 4 Hiørner ved 4 dragne Linier. Mod Norden drager jeg en Linie fra Skagen eller fra Vesten til den Svenske Handel-Stad Gottenborg i Østen, hvilken er 9 Miile lang. Hvad som er uden for eller mod Norden for denne Linie, er Vester-Søen, som gaaer imellem Jylland, Norge, Engelland, Tydskland og Holland. Om nogle, eller de (42) gamle Geographi vil sætte Cattegats Grændser længere ud imod Nord, og kandske have sat Lindesnæs i Norge til yderste Grændse eller Pynt ved Cattegat, er noget, som jeg i Hast ikke kand afgjøre eller vil undersøge. Men nu og i Almindelighed regnes det aleene til Cattegat, som er Sonden for denne Linie. Den Vestlige Linie er den Jydske imellem de tvende berømte Promontoria Skagen og Helnæs, som ligge næsten 24 Miile fra hinanden. Den Østlige Side, som er Kusten imellem Gottenborg og Kullen, eller længere, er næsten lige saa lang som forrige, og kaldes Vandet paa denne Side i Historien den Hallandske Side, fordi Halland ligger langs Cattegat. Mod Sonden er 19 Miile fra Helnæs til Helsingør. Det Vand, som er neden for Helnæs imellem Jylland og Siælland, regner man snart til Cattegat, snart kalder man det Belt, hvilket deeler sig her fra i store og lille Belt. Det merkeligste ved dette Farevand er dets bekiendte Farlighed, da Skibsfolk forsikre, at de heller vil fare i det vildeste Hav eller den rummeste Søe, hvor Land ikke haves i Nærværelsen. Aarsagen til denne Vanskelighed for de Seylende er let at slutte, da Cattegat er omringet med Land snart paa alle Kanter; Hvorover Skipperne have ey alene ikkun lidet Rum at seyle frit udi, men end og i dette lidet Rum ligge farlige Eylænder. Noget Nordlig er ved (43) Jylland Øen Læssøe, men ved Sverrig Middingen, en farlig Klippe. Midt i er Anholt. Neden til Hessel-Øen ved Siælland og andre smaa Øer i og ved Belt. Her ere og adskillige Rif og Grunde i dette Fare-Vand, som Skagens, Anholts, Hessel-Øens Rif, Trindelen, Lysgrunden, ec. Man kand ogsaa ikke letteligen finde Havne. Og kand ogsaa ikke letteligen finde Havne. Og kand man regne til, at Skipperne i Cattegat altid have ikke meere end én eller faa Miile, at de jo paa et par Sider har farlige Stæder at vogte sig for, hvilket i Taage og Storm er vanskeligt. De omliggende Kuster og Eylænder foraarsage, at Vinden ey har sin jævne Fart, men kommer ofte i Hast og med sterke Kulinger. Endelig da de tvende store Nordens Vande Nord- og Øster-Søen foreenes med Cattegat ved 3 merkelige og smale Sunde, saa have Skipperne altid et vaaget Øye med Strømmene. Cattegat kand nærmere beskrives ved at afridse Kaaserne her igiennem, som i Særdeleshed ere tre. Den første gaaer fra Skagens Rif, og deeler Cattegat i tvende Triangler. Skagen er et Promontorium bekiendt hos de ældste Geographos under det Navn Promontorium Cimbrorum. Foruden de 3 Jydske Rifler, som gjøre Vester-Kanten af Aalborg-Stift farlig, udskyder fra Skagen, hvor Indgangen i Cattegat er, tvende Sandbanker fra Landet. Hvorfore her er optændt en Søe-Lygte for se (44) Seylende til Advarsel. Fra dette Forbiereg til Eylandet Læssøe i Syd-Syd-Ost eller til Trindelen i Syd-Ost ere 6 Miile. Læssøe er et farligt Eyland, hvorfor her ere Bakker eller Fyr oprettede. Trindelen er en steenagtig Sand-Grund, hvorover Vandet staaer nogle Fod høyt, og er her lagt en Tønde ttil Advarsel for de Seylende. Fra Trindelen til Anholts Rif i Syd-Syd-Ost ere 7 Miile ud i Søen, imod Norden og Østen. Her er og Blus antændt til Hielp for de Søefarende. Fra Anholt til Kullen er Syd-Ost vel saa Sydlig 8 Miile. Fra Kullen til Helsingør ere 4 Miil. Den anden Kaas til Sundet gaaer ved den Hallandske Side, saaledes: Fra Marstrand til Niddingen i Syden eller Syden til Osten ere 7 Miile. Fra Varbiereg til Kullen ere 9 Miile. Ec. Den tredje Kaas gaaer Østlig hen fra Belt og de Jydske Søe-Stæder. Disse Skippere komme nærmere Hessel-Øen end de andre, som komme Nordligere fra, hvilke gaae nærmere langs Kullen. Hessel-Øen, Kullen og Sundet gjøre en Triangel, og det Vand, som der imellem, vil de Danske gierne kalde ind ad Sundet. Ind ad og ud ad ere Skibsfolkenes Talemaade, hvormed de kalde de nærmeste Grændser af et Hav, en Flod, en Havn, (45) et Sund, ec. Naar man er

kommen til Hessel-Øen, saa begynde Landene efter Haanden meere og meere at nærme sig paa begge Sider, hvorfor man gjerne her kand sætte Begyndelsen til den Hals, hvoraf, som før er meldt, Helsingborg og meenes at have Navn, siden kaldes Vandet Øresund. Hessel-Øen kaldes paa Kortene gjerne Hasseline, og, skjønt den for Søefolk er meget bekient, saa er der dog ikke i de almindelige Geographier meldet noget om denne Øe. Aarsagen dertil er, at den er liden og ubeboet. Den har Navn uden Tvivl af Hesel-Træer, som Birkholm af Birk, Askø af Æsk, Lindholm af Linde-Træer, Eegholm af Ege-Træer, Ebiløe af Abild-Træer. Ellers maae denne Øe ikke confunderes med Hasløe eller Hessel-Øe ved den Søndre Side af Falster ey langt fra Byttøe og Geedsøer. Men Hessel-Øen her ligger omtrent 11 Miile fra Jylland, 6 Miile Syd-Vest ten Vesten fra Kullen, omtrent 8 Miil fra Sundet, og et par Miile Vest-Nord-Vest fra Iise-Fiorden. I sig selv er Øen neppe en halv Times Spadsere-Vey omkring. En Deel af den er begroet med Krat, og bruges den ikke uden til at holde Vild-Smakker paa; Thi hertil bruges en Deel af de Danske smaae Øer (46) her i Riget. Men for de Søefarende er den meget bekient af sit Rif, som strækker sig fra den Østre Kant, hen i Nord-Ost ten Norden. Lige for Øen mod Siælland falder god Anker-Grund, men paa samme Side tet under Øen er Grunden ureen. Paa den anden Side af Øen er en Grund, men nok skal være det samme som en Løs Grund, en god Miil fra Hessel-Øens Rif. Det er merkeligt, at Passagererne, som reyse til Sundet, ved denne Øe blive gjerne meget søesyge. Hvilket Skibsfolk undertiden tilskrive Strømmen, der bryder frem imod Vinden. I sær kand nok den ureene Grund og det forraadnede Tang ved Hessel-Øen give Anledning til Søe-Sygen, hvilken formidles ved det, at, naar Hessel-Øen og Løs-Grunden er forbi, Landene komme alt nærmere i Sigte paa begge Sider, da Seyladsen i godt Veyr bliver ret behagelig.

§. 6.

Om den Skik at hønse for Kullen.

Det kiendeligste, som falder i Øynene i Begyndelsen af Indfarten i Sundet, er Kullen. Skjønt jeg ikke agter egentlig her at beskrive dette Bierg, saa maa dog dette siges, at det begynder paa 2 Miil nær Helsingborg, og ere høye blaa Steen-Klipper, som skyde sig 2 (47) Miile langs Vandet, paa hvis yderste Spids er antændt et Fyhr til Advarsel for de Seylende. Det er noget rart, at der end og have været de, som holde for, at Herculis Columnæ eller Støtter skulle have været her. Anledningen til denne prægtige Beskrivelse over Kullen er, at Plinius beretter, at i Førstningen af Augusti Regimente har den store Romerske General Drufus Germannus seylet omkring Tydskland indtil det Cimbriske Promontorium, og naar Tacitus taler om det samme, legger han dette til, at man fortalte da, at ved denne Kant af Havet findes Herculis Støtter, men at Havets Magt forhindrede ham at seyle videre, og følgelig fik han ikke samme Herculis Colummer at see. Disse Herculis Støtter vil man henhøre til Kullen. Man gaaer saa vidt, at det Ord Kul skal have Oprindelse af Cul i Herculis Navn eller af Col i Columnis, og saadant lærd Sladder. Det har meere Anseelse til noget andet, nemlig at ligesom Skibsfolk, naar de komme til Cades, og vare uden for Strædet, at de da gjorde Herculi et Offer til et Glædes og Taknemmeligheds Tegn for en saa vidt overstaaet Reyse, saa haves her nogen Slags Lighed af denne Skik; Thi de Passagerer eller unge Søe-Folk, som første Gang til Søes see Kullen, skal ved visse Ceremonier indvies til rette Søe-Folk, da de enten bindes til Skibs-Masten, og der overøses med Vand (48) eller og de betale en skikkelig Drikkepenge, hvilket de kalde at Hønse for Kullen.

Det synes mig ikke af Veyen med faa Ord at viise, deels hvoraf det Ord Hønse har taget sin Oprindelse, deels Anledningen til denne Skik. At det Ord Hense skulle have Oprindelse af at hensee eller at see hen til noget, synes mig ikke, skjønt det har nogen Rimelighed; Thi, saa snart Kullen kand sees, saa bede Skibsfolkene Passagerere eller yngre, som ikke have været der før, at de vil see derhen, og, naar de see derhen, anmode de, at de skal hense, i Fald de vil ansees for rette Søefolk, men mig synes nærmere at finde Ordet selv om dets Bemerkelse i Hanse-Stædernes Navn. Hvoraf Hanse eller Hense-Stæderne skal have Navn, derom er man ikke eenige. Snart holder man for, at Hanse skulde være det samme som ansee, siden disse Stæder vare anseelige, snart at det skulde være Amsee, siden de laae ved Søn. Man kand og holde for, at de kunde kaldes Hanse-Stæder af deres Handel, da de vare store Handel-Stæder. Det Danske Ord Handle skal betegne saa meget, som at haanddeele, efterdi de Handlende deele Vahre og Penge imellem sig indbyrdes i Hænderne paa hverandre. Dog det er mig ikke saa meget om at gjøre, at jeg kand opleede det første Stamme-Ord til Hanse, som at viise Ordets (49) Bemerkelse i Hanse-Stædernes Navn, og af denne Skik har sin Oprindelse fra Hanse-Stædernes Søe-Fart her forbi. Og saa bemerker Ordet Hansa, en Indtrædelses Penge, som man giver, naar man allerførst indtræder i et Sælskab eller Forbund, endelig betegner Ordet et Forbund selv. At Hense er da at give saadan Indtrædelses Penge. Hanse-Stæderne stode under dette Navn i Forbund med hverandre. Naar nogen allerførst faae en Hanse-Stad, maatte han hanse ligesom for Kullen, da samme Skik med samme Navn blev betegnet, lige saa vel ved Hanse-Stæderne, som ved Kullen, og bruges det endnu ved Bergen i Norge og ved Lybek. Herved maa merkes, at det var hverken Bergen eller Lybek de skulle see, men noget rart de kunde forekomme, inden de fik Byen at see, som et Bierg ved Bergen, eller Taarn ved Travemünde; Thi naar de saae Byen selv, kunde de let slutte sig til, hvor de vare, og bilde andre ind, at de før havde været der, og saa undgaae at Hønse. Det er og en Ære for Helsingborg i sær Helsingør, at, siden de ikke vare iblant Hanse-Stæderne, Skibsfolk dog glædede sig, naar de saae Kullen, og nærmede sig disse Stæder, ligesom det kunde være en Hanse-Stad selv. Heraf slutter man let, at de Ord hønse har sin Oprindelse fra den Tid, at Hanse-Stæderne havde den merkelige Handel paa (50) Øster og Vester-Søn; Men den Skik kand gierne her have været i Brug, førend Hanse-Stædernes Forbund opkom, i Fald ellers Handelen her har været i nogen Anseelse. At det Ord Hanse haver Oprindelse af en Skat og Forbund, finder man i Gravelings Historie. Graveling er en Stad i Flandern, hvis Indbyggere Philippus Elfantius gjorde Ao. 1168 fri for al Told og Hansa. At Ordet paa dette Sted tages for en Skat, er let at see; Og anføres dette udi *Werdenhagii de Rebus publicis Hanseaticis in Præfatione*. Hansel er et bekiendt Dansk Ord, som forekommer iblant Handels-Folk, da Kiøbmanden eller den Selgende kalder den første Penge, han faaer ved sit Kiøbmandskab enten alleførst, naar han slaaer Bod op, eller først i en Uge, eller først om Aaret, Hansel. Anledningen til den Skik at hønse kand man let slutte, hvad er. Ved Cadir meenes de Græker, Tyrrier og Carthaginienser og andre at have offret til Hercules. Det er billigt, at Søefolk paa en anstændig Maade viser Gud Taknemmelighed, det er og ofte fornødent, at de paa saadan Forfrisknings Stæd stræber at recreere deres ved Søe-Reysen udmattede Kræfter. Dette kand billigen ansees for Oprindelsen til at Hønse; Og er da det i sig selv uskyldigt, endskiønt man i dette, som ofte sees at vanslægte fra Begyndelsen, og i Steden for at takke Gud, og forfriske Kræfterne, (51) Skibsfolk vanære Gud, og svække deres Helbred, samt klatte Guds Velsignelser og deres Velfærd bort, ved at offere til Veneri og Bactho. Denne Glædes Beviisning over, at man har fuldendt en stor og vanskelig Deel af sin Reyse, har Lighed med Abrolhos-Festen, da Skibsfolk paa deres Reyse til Sina og Asien glæde sig, fordi de ere lykkeligen passerede forbi Abrolhos, som ere nogle meget farlige Kipper paa den Brasilianske Side, for dem, som seyle imellem America eller Brasilen og Africa eller Svinea paa den anden Side.

§. 7.

Om Indfarten i Sundet og Hilsningen for Cronborg.

Saa snart man har Kullen ret paa Siden, og seyler den forbi, da begynder Veyen i got Veyer at falde fornøvelig, særdeles naar man har Kullen nogenledes bag sig; Thi da seer man paa den venstre Haand Skaane-Land, med Skove, Kirker, Herregaarde og Landsbyer. Paa den høyre Haand ligesaa Siælland, hvor i sær forekomme først Gilleleye, dernæst Hornbæk, begge Fiske-Leyer. Ved Gilleleye er Gilberts Hoved, en lav Klint, hvorfra Siællands Længde regnes 21 Miile. De Fremmede, som reyse her forbi, maa ikke beskrive Kirkerne her i Landet som en firekantet (52) Bygning med st Spir midt paa, fordi Gilleleye og Hornbek have saadan Bygning tillige med en Kirke paa Skaane-Land, saasom samme Slags Bygning findes ellers sielden. Landene ligge hinanden saa nær, at Skibsfolkene kand paa begge Sider have fuldkommen Prospect, og besee Gierder og andre smaa Ting. Kusterne gaae saaledes lige hen paa begge Sider til Sundet, Cronborg, Helsingør og Helsingborg. Her er man og gierne i Følgeskab med flere indseylende Skibe foruden Fisker-Baade. Det som falder meest i Øynene for dem her fare forbi, er Hellebæks Hammer-Mølle, hvilken har anseelse af en liden nye Bye, hvor tet oven for er Skoven. Herfra har man kun en halv Miil til Fæstningen og Indgangen i Øresund. Paa denne halve Miils Vey ligne Landene hinanden, undtagen at paa den Siælandske Kust er meere Skov end paa den Skaanske. Noget fra Stranden ophøye Kusterne sig et par Favne i Veyret. Paa det Steyle ere adskillige Buske; Og saadan er Prospecten for dem, som komme til Sundet fra Cattegat af.

Der er endnu en Merkværdighed, som maa antegnes, førend man kommer til Sundet, da man har her ligesom i det Sicilianske Sund et Scylla og Cahrybdis at tage sig vare for. Ved den Skaanske Kust ere et par Bøsseskud (53) fra Landet imellem Kullen og Helsingborg, Svyne-Baaderne, som de Danske kalde Svine-Bader, men paa den Siællandske Side er Lappe-Sandet, en fierding Vey Norden for Helsingør. Svine-Baaderne ere nogle smaa Steen-Klipper, som neppe skiules af Vandet. Hvoraf de saa kaldes, skal jeg ikke sige, men paa dem kand et Skib let stødes i Stykker. Disse tillige med Lappe-Sandet gjøre Veyen meget farlig, helst i Storm, da Vandet formedelst sin Snæverheds Skyld fører meget sterke Bølger, og Strømmen gaaer meget sterk.

Saa snart man har seylet den Deel af Byen forbi, som ligger langs Cattegat, og man er kommen til Slottet, saa er man i Indgangen til Sundet, og bøyer man ved Fæstningen noget meere mod Sonden. Medens man passerer Cronborg, maa man hilse for dette Slot, som er Nøglen til Øster-Søen. Dette skeer ved at stryge et Seyl, og at flagge. De større Skibe salutere Fæstningen med visse Skud, og faae de igien nogle Skud til Svar. Det samme gjøre de og, naar de gaae forbi det her liggende Vagt-Skib. Men da Vandet og Strømmen undertiden gaaer saaledes, at Skibene stode i stor Fare, i Fald de skulle stryge Seyl, saa udhænges et vist Flag fra Slottet og Vagt-Skibet, som giver tilkiende, at de for at hilse ere fri. Forsømme de ellers denne deres (54) Pligt, saa faae de Skud fra Fæstningen, saa længe til de lære at hilse, hvorpaa Vagten med en Chaloupe strax kommer til samme Skib, og annammer en vis Penge, uden Tvivl 5 Rdlr. for hvert Skud, og Vagten faaer desuden en liden Drikkepenge for sin Umage. De, som holde for, at denne Skik at hilse skal være saa gammel, at den kunde give Helsingør Navn, erindre sig ikke Helsingørs Navns Ælde, og hvor lidet det da kunde være kommen i Brug. Da jeg aldrig har kundet finde hos andre end ikke det mindste om denne Skik at hilse, saa er jeg dog falden paa den Meening, at den maa være kommen i Brug ret i Kong Friderici 2. Tid: 1.) Fordi han havde bygt dette Slot Cronborg baade prægtigt og befæstet, hvilket

kunde være en Nøgel til Øster-Søen, som de Forbiseylende maatte ære. 2.) Finder man nok i hans Historie, hvorledes han begyndte at anordne adskilligt Øresunds Told angaaende, og da tillige har stiftet dette i Brug. Endelig 3.) begyndte Søe-Væsenet i hans Tid at komme ret i Floer og i nærværende Stand. Da det er rimeligt, at man forhen ikke har vidst af saadanne Complimenter til Søes paa dette Steed. Herved maa merkes, at, naar Skibene hilse Fæstningen med Skud, saa takkes de og af Helsingborg. Ved det de saaledes passere Cronborg, ere de i Øresund, hvor de fremmede Skibe maa betale den navnkundige Øresunds Told. (55)

§. 8.

Om Byens Anseelse fra Øster Søen af.

Sønden for Slottet og Byen er Sundet, hvilket man snart kalder Øresund, snart og Øster-Søen, siden Sundet regnes til dette Hav og ikke til Cattegat. Øresund tages i 3 Meeninger: Først forstaaer man derved ikkun det Enge, som er imellem Helsingør og Helsingborg, hvorfor man i adskillige Journaler siges at reyse fra Hveen ind i Sundet. Dernæst forstaaer man meere under det Navn Sundet, naar man skriver, at Eylandet Hveen ligger i Sundet, og at Landskrone er bygt ved Sundet. Men da et Sund kaldes det enge Farevand, som gaaer imellem tvende Lande, og foreener tvende Vande med hinanden saa bør under Øresunds Navn allerrettest forstaaes alt det smale Vand, som gaaer imellem Skaane og Siælland, og strekker sig fra Helsingborg til Falsterbod, eller fra Cronborg til Stevns Klint. I forrige Tider finder man, at Almuen og har kaldet alt dette Farevand Øresund. Og naar Folk i gamle Dage reyste til Fiskeriet ved Skanørere og Falsterbod, sagdes de at reyse til Fiskeriet i Øresund. Man kunde strække Sundets Grændser længere ud imod Norden, siden at Vandet ved Kullen ey alleene begynder at gaae imellem tvende Lande, men end og er ikke (56) meget 2 Miile bredt; Men som det smaleste er ved Cronborg, og saa vel Helsingborg i de gamle Tider, som Helsingør i de nyere ere satte som Begyndelsen til Sundet, saa agtes disse Slotte i Almindelighed for Begyndelsen til Øresund. Saa snart man er imellem Falsterbod-Rif og Stevens Klint, saa er man i Øresund. Med begge Steder have Skibsfolk et vaaget Øye, saasom de ere begge farlige. Fra Falsterbod udgaaer et Rif, som strækker sig 1 Miils Vey ud i Søen mod Syd-Vest, hvorfor her er lagt en Tønde. Stevns Klint den bekiendteste i Siælland, er høj og steyl, derved ligge i Vandet mange store Steene. Sønden for disse Steder begynder først den rumme Øster-Søe, som i gamle Dage kaldtes Eistra Salt, hvilket er det samme som Øster-Søe. Norden for er Sundet, hvor man ikke langt, førend Landet paa en af Siderne ikke langt, førend Landet paa en af Siderne ikke bliver kiendelig, saasom Sundet breder sig ud paa begge Sider, særdeles paa den venstre, hvor den Indbugt, Sundet gjør, gaaer et par Miile ind til Kiøge, og derfor kaldes Kiøge-Bugt, som er bekiendt i Historien. Denne Bugt regner man fra Amager og Saltholmen af indtil Stevns-Herred. Men saa snart man naaer Malmøe, da er Prospecten des fornøveligere. Paa den Skaanske Side seer man en bebygt og folkeriig Slette, da fra Falsterbod og (57) indtil Helsingborg er ingen Skov at see. Paa den anden Side seer man, førend man naaer Kiøbenhavn, slette Marke, men saa snart man er forbi Kiøbenhavn, hvilken præsenterer sig for de Seylende med sine Spiire, saa har man idel Skove, Dyre-Hauger, Slotte, Lys-Hauger og Gaarde, Byer og Fisker-Leyer i Sigte, lige til man kommer til Helsingør. Naar man er ved Malmøe, seer man foruden Malmøe og Kiøbenhavn, de Eylænder Amager og Saltholmen, som ere lave med frugtbare Eylænder, hvorved de Seylende merke Dragør-Rif, og de ved Amager værende Tønder, som til Advarsel for Skibene ere anlagde. Særdeles er imellem Saltholm og Amager ved den Søndre Side en Steen i Vandet, Vischer kaldet eller Fiskeren. Foruden disse tvende Eylænder seer man for sig Hveen midt i Sundet, da man seyl

den forbi enten paa høyre eller venstre Side. Naar man er ved Hveen, har man en fuldkommen Prospect bag sig til Kiøbenhavn, paa den venstre Haand til Sophienborg og Nivaae, paa den høyre Hand til Landskrone, lige for sig har man Helsingør og Cronborg med Helsingborg alt nærmere i Øyesynet. Kaaserne igiennem Øresund ere saaledes: Fra Helsingør til Nivaae 2 Miile. Fra Helsingør indtil Hveen er forbi, 3 Miile. Fra Helsingør til den Nordre Tønde i Grunderne Sønden til Østen ere (58) 5 Miile, Fra den Nordre Tønde til den anden og tredje Tønde, og siden til den fjerde Tønde, som ligger paa Kastrup Knæe, er Kaasen Syden ten Osten. Derfra og til Dragørs Rif er Syden og Syden ten Osten. Fra Dragørs Rif til Falsterbod Rif mod Sønden er 4 Miile. Fra Dragør til Kiøge Syd-Vest 4 Miile. Fra Dragør til Kiøge Syd-Vest 4 Miile. Fra Dragør til Stevens Syden ten Vesten 4 Miile. Disse kaaser saa vel som de før anførte igiennem Cattegat ere tagne af Nansens *Cosmographie* og *Het Licht der Zee-Vart door Willem Jans Zoon*. Ao. 1618.

Øresunds Længde er da 9 Miile, men Breden ulige. Fra Helsingør til Helsingborg er neppe 1 Miil. Fra Kiøbenhavn til Malmøe ere 4 Miile. Fra Kiøge til Skaane-Land endnu længere.

Førend Øresund paa dette Sted forlades, maa jeg med faa Ord melde om dets Navn. Hvoraf dette Sund kaldes Øresund, er let at slutte, siden det begynder ved Siøllands Øre, og kand dette legges til, at ved Øster-Søen begyndes det og ved et Øre, som er Skanøere: Derfor kaldes det paa Latin almindeligen Frerum Øresundicum, undertiden Oreonicum, ec. Islænderne og de gamle Danske kalde det Eyrar-Sund, som er det samme som Øresund. Paa gammel Dansk er det og kaldet Ørne-sund. (59) Efter Plinii og Pomponii Beskrivelse kand Øresund tilligemed Øster-Søen regnes til Sinum Codanum. Adamus Bremensis kalder Øster-Søen snart Sinum Balthicum, men Øresund derimod kalder han Osticum Balthici Freti. Ikke alene de Danske men og Nederlændere og Tydskere kalde det Sundet. Og giver det Ord Sund tilkiende, at det er et fornemme og meget bekiendt Sund, som er det fornemmeste af dem i Norden. Og siges det alleene Sund paa samme Maade, som man kalder Christiansborg Slot i daglig Tale Slottet, da man starx veed, at det er Kongens Residentz-Slot, uden ved andet Navn at betegne det, fordi det er det fornemmeste Slot. Saaledes kaldes Strædet, Canalen, ec.

Paa Søen har man ikke allevegne den fuldkomneste Prospect af Byen Helsingør. Best kand man besee den, naar man er lige for den og en fierding Vey fra Land. Paa Skaane-Land har man Slottet, Byen og Eggen i en fornøvelig Prospect.

§. 9.

Om Byens Grændser og Anseelse mod Land-Kanten.

Til Byen gaae fornemmelig 3 Hoved-Veye, (60) som maa beskrives til at vise Byens Grændser mod Land-Kanten. Den første er Syd-Vest med Sundets Strandbred, og kommer fra Kiøbenhavn. Den anden gaaer langs Cattegat. Den tredie gaaer midt imellem begge og kommer fra Roeskilde.

Kiøbenhavns Veyen og de Syd-Vest Grændser for Byen ere efter alles Tilstaaelse den behageligste Strandbred, som kand findes; Thi Natur og Konst have foreenet deres Kræfter til at gjøre noget smukt heele Veyen igiennem. De, som reyse udenlands, tale meget om de rare Alleer paa Lande-Veyene af Frugt-Træer, som Valnødde-Træer, Citron- og andre skønne Træer, hvor igiennem Veyene falde, som fra Edenborg i Skotland til London, adskillige Veye i Holland, ved Rhin-Strømmen ec. Blant disse bør Helsingørs Veyen til Kiøbenhavn have Sted, der i Steden for en stedsevarende Alleer har en fri Prospect paa den eene Side over Sundet til Skaane, ec. Paa den

første Miiles Vey fra Kiøbenhavn kommer man igiennem Vartow, forbi Blegdammene, og Landsbyer, seer Alleer overskiære Markerne, og gaae ind i Skovene til Kongelige Sommer-Slotte. En Miil fra Kiøbenhavn er Cnuds-Hoved, og Hvidøer, hvor tilforn har været (61) et Slot af samme Navn, som i sær er bekiendt i Christiani 2. Historie. Og her ongefær var det, at samme Konges Gemahl Dronning Elisabeth kom i Land, og blev indført i Kiøbenhavn. Paa den anden Miiles Vey ere Skovene, og den store Dyre-Hauge. Ind i Skovene ligge Jægersborg og Sorgenfrie Slotte. I Dyre-Haugen tet ved Veyen ligger Lyst-Slottet Gyldenlund eller Charlottenlund. Her er og en Papiirs-Mølle, hvor Skoven og Aaen er ret værd at besee. Hist og her langs ind i Landet findes og Lyst-Gaarde og Hauger. Sophienborg Slot ligger her tet ved Veyen imellem Sundet og Skoven. Dette Slot er anlagt af Dronning Sophia Magdalena for Prospectens Skyld, og ligger paa Halvveyers imelle Kiøbenhavn og Helsingør. Bag det ind i Skoven og iblant ulignelig smukke Egne ligger det prægtige Slot Hirschholm med en nye lille Kiøbstæd af høybemeldte Dronning anlagt. Her kand man see Helsingør. To Miile fra Helsingør er Nivaae, en Aae, som udløber i en Bugt, Nivaa-Bugt kaldet, hvor nyligen er anlagt en Havn for en Kongelig Flotille. Siden komme man igiennem det lille Fisker-Leye Humblebek, hvorved inde i Skoven ligger en Herregaard Krogerup kaldet, (62) Bekiendt i Friderici 3 Historie. En tre fierding Vey fra Byen begyndte de Fiske-Leyer og Landsbyer Lokkerup og Snekker-Steenen, hvilke strække sig næsten en halv Miil langs Sundet. Naar de ere forbi, kommer man forbi 3 Teiglbrænderier, som deels kand tillige ansees for Lyst-Garde, og derpaa er man nær Byen. Denne Vey imellem Kiøbenhavn og Helsingør er saa bebyggt, at den snart kand blive en ordentlig Gade, og siges der, at Saltzburgerne, som bleve uddrevne, have havt i Tanke at ville bebygge denne Strandbred saaledes, skiønt jeg intet andet har derfor end et løs Rygte. Paa denne Vey 5 Miile lang ligge alleene 24 privilegerede Vertshuuse, blant hvilke Hvidøer, Vedbek, Torbek, Humblebek, Runsted, Nivaae, Snekker-Steenen ere de fornemste. Her er og en sterk Passage, saasom her er en Hoved-Lande-Vey ind og ud af Riget til Sverrig.

Veyen til Byen langs Strandbredden ved Cattedat er og behagelig, men af den gaaer den mindste Passage til Byen. En Miil fra Byen er det Fisker-Leye Hornbek, siden nærmere er en lang Rad smaa Fisker-Hytter imellem Skovene og Søen, Aal-Gaarde eller Olufs Gaarde kaldede. Naar man er Hammer-Møllen forbi, er Veyen enten igiennem Skoven eller langs den sandige Strandbred, (63) en halv Miil lang, da man har en smuk Prospect, og den vidtløftigste Deel af Byen præsenterer sig. Af denne Vey drage Sø-Folk undertiden i Land, førend de naae Sundet.

Fra den mellemste Lande-Vey er Helsingørs Anseelse saaledes: Helsingørs Marke omcirkles af den fornemmeste Skov-Egn i Landet, hvilken Egn strækker sig fra Norden mod Cattedat til noget fra Kiøbenhavn imod Sønden, en 5 Miiles Vey, og Breden langs Sundet er ind i Landet 2 til 3 Miile stor. I disse Skove ligge de prægtigste Kongelige Sommer-Slotte og andre merkelige Bygninger. Friderichsborg Slot er 3 Miile fra Byen mod Syd-Vest, og Fredensborg 2 Miile nærmere. Iblant andre Landsbyer og behagelige Avls-Gaarde i Skoven falder dem, som af denne Vey drage til Helsingør, meest i Øynene Nyrup af sin smukke Situation, behagelig Prospect og Kongelige Jagt-Huuse, derved er en høy og jævn Mark omringet af Skove, hvor man over Skovene ikke alene seer Landskrone paa hin Side af Sundet i Skaane, men og Roeskilde Dom-Kirke 6 Miile borte paa hin Side Skovene. Herfra, inden man naar Helsingør, er en lille Miil at passere igiennem lutter tykke Skove, igiennemskaarne med Jagt-Veye, og Moser udi. Saa snart Skoven aabner sig, har man Helsingør (64) i fuldkommen Prospect; Thi den har fra Land-Kanten af den smukkeste Anseelse. Fra Skoven er en Spadsere-Vey igennem en frugtbar Mark til Byen. Paa nogle Steder af denne Mark giver den Anseelse af noget stort. Jeg vil ikke tale om de Naturens Herligheder, som lade sig

her paa alle optænkelige Maader beskue, men alleene om Byen i sig selv, da man seer dens Længde, som en halv Maane at omringe Marken. De yderste Kanter af denne halv Maane ere tvende Banker med Træer eller Lyst-Hauger paa, nemlig Kongens Hauge, af hvilken en Deel ligger paa en Banke paa den eene Side, og ligeledes en Hauge paa en Banke paa den anden Side. Foran ligge de mindste Gaarde, bag dem de større og høyere. Paa en Deel af disse ere bygde Kikkenborgere for Udsigtens Skyld, hvilke give Anseelse af smaa Taarne. Derved lade Kirkerne sig see, og paa hin Side af dem synes Sundet saa smalt, at man af Synet alleene sikke skal sige, enten Helsingør er landfast med Skaane ved en Istmo, eller og et Ridder, som paa begge Sider breder sig ud, gaaer der imellem. I Sundet sees Skibene og Helsingør. Denne Prospect kand nogenlunde afbilde, som paa et Billede, de, de prægtigste Handel-Stæder i Verden, f. e. London, hvor forbi eller igiennem Themsen løber, Sevilla i Andalusien og andre Stæder, (65) skiønt Byen ikke udi meere kand lignes med dem. Corinthus var bygt paa en Istmo, og havde en Havn paa begge Sider. Helsingør og Helsingborg ere ikke i sig selv en Bye bygt paa en Istmo, men dog lader saa paa nogle Steder i Marken. De Gamle have ikke ubilligen lignet Sundet ved det Grækiske Hellespont. Her er og en Lighed med det Constantinopolitanske Sund, da her er en Stad paa hver Side af Sundet.

Cap. 2.

Om

Stadens Bygning i Almindelighed.

§. 1.

Dens Skikkelse i sig selv.

I næst forrige Capitel om Grændserne blev handlet om Byens Anseelse, hvordan den lader uden til; Men her skal meldes om Byens Skikkelse, som den er i sig selv. Best kand man skiønne paa en Stads Skikkelse, naar man betragter, hvad Figur den har i sin Grund-Ridsning, om den er firekantet, aflang, trekantet og saa videre, eller hvad Ligning, den (66) kand have med noget andet. Helsingør er ikke lang og smal som Flensborg og en Deel smaa Stæder i Riget. Den er ikke firekantet, lige lang og bred, eller aflang eller rund, hverken som en Cirkul eller Oval, snarest er dens Figur en Treangel. De 3 Hjørner blive, Lappen paa den eene Side, Svingelen paa den anden Side og Cronborg paa den tredje Side, eller om man ikke vil regne Cronborg med, saa Øresunds Toldkammer. Nogle vil ligne den ved en staaende Fugl, da bliver Lappen med Kongens Hauge Hovedet. St. Anna Gade, indtil Kirkerne, Halsen, Kirkerne Brystet, det øvrige Bugen, og Svingelen Halen, Rudera af den gamle Broe, og den nu værende Broe, Beenene. Længden fra Svingelen til Lappe-Porten er en halv fierding Vey, naar man kunde i lige Linie spadserer derhen, men vil man drage igiennem Byen igiennem de tvende Gader, Steen-Gaden og St. Anna Gaden, eller den der omkring gaaende store Kongens Gade, er Veyen næsten en fierding Vey lang. I Breden fra Toldkammeret til Nye Kirke-Gaards Porten gaaer 6 Gader over tvers. Rundt omkring er Byen fuldkommen en halv Miil.

Byen er ikke befæstet undtagen Slottet, dog har den i nogen Tid udi forrige Seculo havt en Muur mod Sundet, hvoraf endnu haves (67) Kiende-Tegn. Den har 4 Porte, 3 imod Land-Kanten og 1 imod Søe-Kanten. Den første og fornemmeste er Strand-Porten. Den anden Kiøbenhavns Porten

eller Svingelen. Den tredje Nye Kirke-Gaards Porten, og den fiende Lappe-Porten. Om hver Port med de der værende Merkværdigheder vil jeg melde noget i sær.

§. 2.

Strand-Porten og Skib-Broen.

Den fornemmeste Port er uden Modsigelse Strand-Porten. Den er imod Sønder og mod Sundet. Er den eeneste af de 6 Porte, som her i forrige Seculo vare bygde langs med Stranden, og er det en mørk og muuret Port af Størrelse og Anseelse, som et Huus af Grund-Muur og tvende Etager. Uden for Porten er den mindre Toldbod og Veyerboden foruden et Vertshuus med Stadt Bergen i Norge til Skilt, de Norskes Herberg kaldet.

Broen er liden, bygt paa Pæle udi Søen. Breden eller Broe-Hovedet er ikke større end at et Skib af maadelig Størrelse og Dybde kand ligge langs med det. Ved begge Sider kand ligge et par smaa Skibe, men nærmere til Landet ligge altid ved Fartens Tider Baade (68) i Mængde fra Skibene. Siden Byen til synderlig Sø-Fart for sin egen Handel ikke har nogen beqvem Leylighed, holdes større Broe unødvendig og alt for bekostelig, efterdi Havet i Storm ved visse Vinde bruger her stor Magt, og ofte beskadiger den, der nu er. Det fornemmeste ved den Broe, som en Fremmed meest legger Merke til, er den rare Prospect, da man seer paa Sundet deels at ligge for Anker, deels at seyle her forbi en anseelig Mængde af inden- og udenlandske Skibe. Broen og den nærmeste Gade vimler undertiden af fremmede Skibsfolk, og adskillige andre, da bestandig et Partie efter det andet nærmer sig hertil for at see, hvad merkværdigt her forefalder, og betragte fremmede Nationer. Paa Broen staaer en Blok, hvorudi de Farende, naar de saa synes, legge en Almissee. Derover staaer en Tavle hvis eene Side præsenterer St. Olai Kirke som den var, førend det store Spiir nedblæste, men paa den anden Side staaer et Vets paa Tydsk, Dansk og andre Sprog, som skal bevæge de Seylende til Medlidenhed. Her er og en Vandledning, da skøn ferskt Vand leedes igiennem Render under Jorden til en Vand-Dam, so staaer tet ved Broen, hvorfra igien Vandet igiennem Render kand løbe efter Behag i Baadene, da de fremmede Skippere sende deres Baade med Tønder at hente Vandet udi, og give derfor nogle Skillinger. (69)

Denne Stad spaaede sig endnu større Herligheder, dersom den kunde faae en egen og beqvem Havn. Man taler tit nok om en Havn, som skulle indrettes; Men Stædets Natur tillader det ikke. I Kong Christian den 6. Tiid gjorde man hertil Forslag. Det kom og saa vidt, at hver Borgere i Byen havde i Sinde at give en efter deres Formue anseelig Sum hertil, men det blev ikke til videre. Man kand ikke afskiære eller afstikke en Egn her ved Byen til en Havn, uden man vilde sætte Byen og Slottet i Fare for Havets Magt, naar det ved Aabning fik Leylighed til at bryde frem paa de Steder, hvor det nu ikke har sit naturlige Løb; Omkostningerne vilde og blive temmelig store. I vor regierende Konges Tid har man og tænkt derpaa, da der siges, at Kongen for faa Aar udsendte til Helsingør dem, som skulde efterforske, hvor vidt at Stædet kunde være beqvem til saadan Havn, hvorudi en Flotille kunde ligge, men hvad Svar de gave herpaa, veed jeg ikke. De har nok forestillet sig det umueligt at faae Havn, hvorpaa vores Allernaadigste Konge for faa Aar siden har begyndt at anlegge saadan Havn pee et andet Stæd, nemlig i Nivaae-Bugt, 2 Miile herfra paa Kiøbenhavns Veyen. Denne nye Nivaae-Havn er lige for Landskrone, hvor de Svenske allerede noget tilforn har begyndt paa en anseelig Havn at anlegge. Dette u-agtet, at Helsingør ingen nærmere (70) Havn synes at kunde nogen Tid faae end 2 Miile herfra, saa falder dog Sønden for Byen langs Landet god Anker-Grund eller en Reede, hvor de fleeste Skibe ligge, hvis yderste Ende imod Snekker-Steenen kaldes Jyde-

Reeden, forbi de mindre Fartøyer, som komme fra Jylland og Smaalandene legge sig gierne der. Paa den anden Side af Slottet ved Lappen er og Sted, som Skipperne undertiden helst ved visse Vinde ankre udi, førend de gaae ind i Sundet.

§. 3.

Toldkammerne.

Her i Byen ere tvende Toldkammere. Helsingørs eget Toldkammer, hvor de ind og udgaaende Byens Vahre fortoldes, er af samme Beskaffenhed som i alle andre Stæder. Bygningen er ikkun liden, og ligger tæt ved Broen. Noget andet er det Toldkammer, hvor Øresunds Told betales. Hvorledes, af hvem, under hvad Navn denne Told betales med fleere Merkværdigheder, hører til et andet Stykke, da paa dette Sted alene handles om Bygningerne. Toldkammeret er en nye Bygning, fuldført omtrent Ao. 1742 af Kong Christian 6. Det er ey en vidtløftig Bygning, men net og ordentlig indrettet, og saaledes, at den kand give i Byen og paa Sundet en smuk (71) Anseelse. Det er bygt ved Enden af Strand-Gaden, og tæt ved Sundet, saa at de der værende Embedsmænd kand i Vindverne betragte alle ind- og udgaaende Skibe, og efter deres Bygning, Flag, Størrelse, giøre Overslag paa Skibenes Ladnings Beskaffenhed. Strax neden for ved Sundet er en liden Plan ikkun nogle Skrit lang, hvor honette Folk er alleene tilladt at promenere over. Lukker man et Vindve op, og seer til høyre Side, saa er den smukke Strand-Gade, seer man til venstre Side, saa er en Lyst-Hauge med et lidet dog anseeligt Lysthuus udi, og endelig Slottet. Saavel Kielleren eller den nederste Etage, som Loftet har smukke Værelser. Til den mellemste og Hoved-Etagen gaaer man ved en Trappe. Gaaer man ind paa venstre Haand, da er et smukt Forgemak, hvor Skipperne forsamles til de faae deres Told-Seddel. Derpaa ere tvende Dørre, hver til sine Værelser, hvor Told-Forretningen afgjøres. Paa den anden Side eller høyre Haand er et stort Gemak, saa stort, at det gandske Kongelige Herskab har spiist der, og en stor Mængde af Udenlandske fik Lov at gaae ind at see samme. Bag ved Toldkammeret er en høy Muur, som skiller det fra Præsidis Residence. Forhen var her en gammel Bygning, og midt i forrige Seculo distingverede man imellem det gamle og nye Toldkammer. (72)

§. 4.

Byens Porte mod Land-Siden.

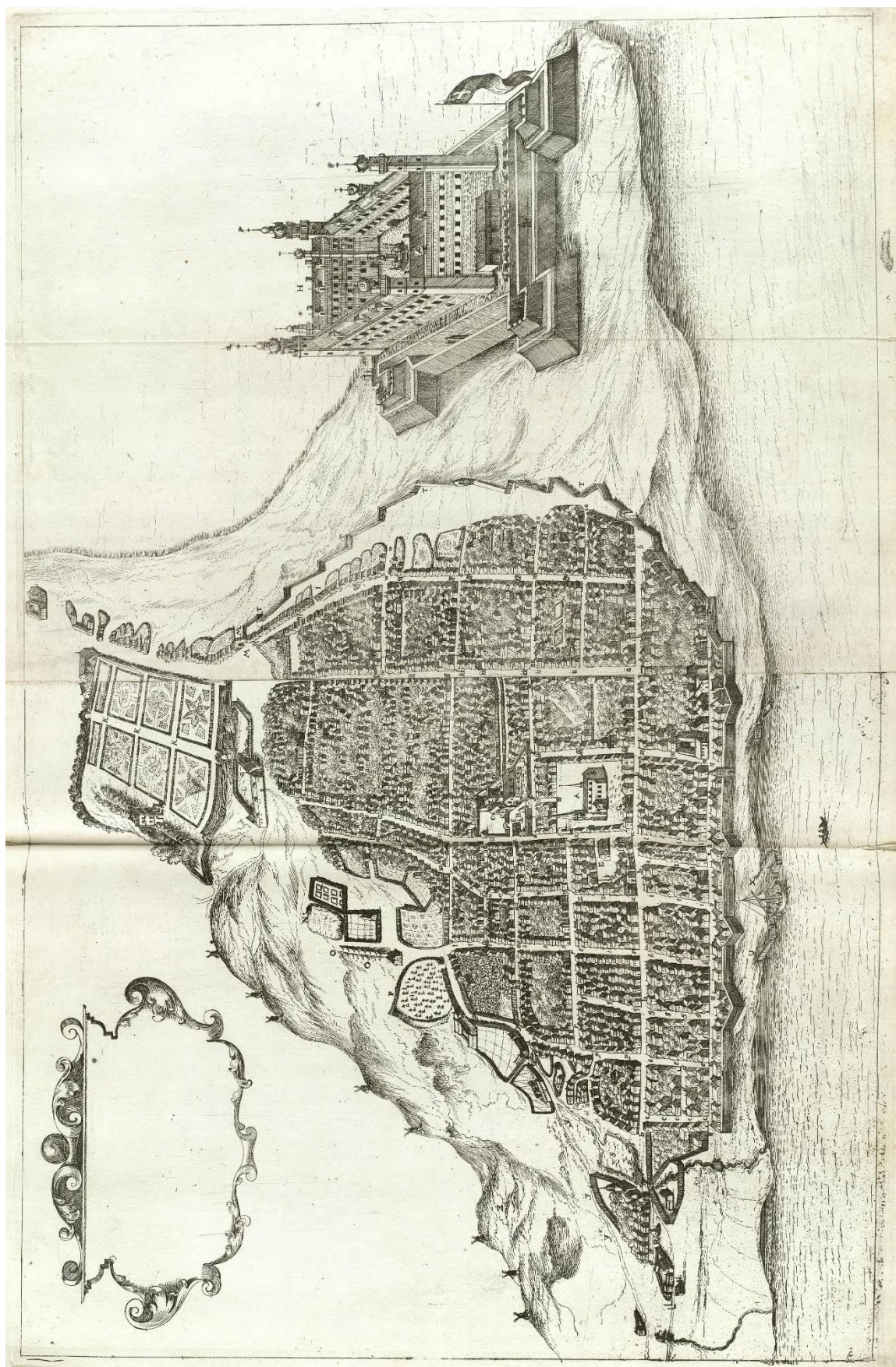
Siden Byen hverken er eller viides nogen Tid at have været ordentlig befæstet, saa er ikkun lidet at merke om den Porte. Det er ellers at merke, at de Danske Stæder ikkun rart ere eller have nogen Tid været befæstede. Den første og fornemmeste Land-Port, hvor igiennem den største Passage skeer til Kiøbenhavn, er Svingelen, som nævnes i Historien, i sær udi Friderici 3. Historie, da Krigen var. Den kaldes saa af den Svingel eller Spanske Rytter, som oplukkes for de Indpasserende, hvilke Svingler bruges gierne i Danmark. Saaledes anføres en Svingel i Schrøders Friderichshalds Beskrivelse. Uden for denne Port er en Samling af Huuse, Møller, og nogle smukke Lyst-Hauger, af hvilke en Lyst-Lund er paa en Banke og den yderste Spids af Byen med en skøn Prospect. Nogle Skrit fra Byen og Lande-Veyen eller Søen er en Banke, Valdemars Skandse kaldet, hvor man kand betragte Byen, Slottet, Sundet og de Reysende. Om nogen af de gamle Konger Valdemar, har givet den Navn, eller den i nyere Tider er opført, kand jeg ikke forvist sige noget. Nogle Skrit derfra er paa en liden Banke en liden Dam, hvorfra en Deel af Byens Vand ledes igiennem Render til Byen. (73)

Nye Kirkegaards Porten er den anden, hvor igiennem man tager ud til Slottene og Roeskilde. Derved er at merke en Kirkegaard, som bruges helst i Pest-Tider, og hvor fattige Liig nu begraves. Ved Kirkegaarden har i forrige Tider været et Syge-Huus, St. Jørgens kaldet, hvoraf nu intet viides uden dette blotte Navn, paa en Plet i Byens Marke. Stedet, hvor det har staaet, har en gammel Mand engang viist mig; Herforuden melder Resenii Atlas og andre Steder om St. Jørgens Hospital eller Syge-Huus ved Helsingør. Men da Pesten saa sterk grasserede her i Byen Ao. 1711 bygde de Kongelige Slots- og Told-Betientere med Magistraten en liden Assistance-Kirke af Bindingsverk paa denne Kirkegaard. Over Kirken stoed følgende Vers:

Gud selv befordret har ved fromme Siæles Gave,
Og gjort den Gierning klar, hvor han sin Priis vil have.
Til Fundament og Grund, de høye Slots-Betiente,
Og de ved Øresund stor Gavmildhed lod kiende.
Til ævig Priis og lod den ædle Magistrat
See dets Anordning god: Hver Borger var parat. (74)
Gud være eders Løn, som Zions Muure bygger.
Han høre eders Bøn, naar nogen Nød jer trykker.

I dette Vers er at merke dobbelte Riim midt i og i Enden af hver Linie. Dette er det eeneste, der er tilbage af denne liden Bygning; Thi da den sielden siden blev brugt, er den 27 Aar derefter solgt og nedbrudt, nemlig Ao 1738 da Byens Consumptions Forpagter Torben Statz kiøbte den, og skal siden Materialierne være brugte til den fra Byen en fierding Vey liggende Lyst-Gaard Bilet. Reysende, i sær Haandverks Burse merke gierne i de Stæder, hvor de sig opholde, noget rart, som de kalde samme Stæds Varetegn, saaledes er her Byens Varetegn en af de uden for denne Port værende Veyrmøller, som er forkert, det er, gaaer mod Vinden, naar de andre gaae med Vinden, og vil man fortælle, at dette Slags findes ikkun sielden, og skal være noget rart. Alle Kongelige Slotte have, som andre Sæde-Gaarde, deres Avling, hvorforore noget fra dem gierne ligge deres Avls- og Lade-Gaarde. Saadanne Lade-Gaarde ere, saa vidt mig er bekiendt, følgende i Siælland: 1.) Kiøbenhavns. 2.) Friderichsborg. 3.) Jægerspriis. 4.) Callundborg. 5.) Vordingborg. 6.) Corøe. 7.) Roeskilde. 8.) Anderskov. 9.) Cronborg. (75) Cronborgs Slots Lade-Gaard ligger plaisant uden for denne Port imellem Skoven og Marken. Endelig er her og en St. Hans Kilde udi Marken ved denne Port.

Den tredje Port er Lappe-Porten, som og forhen i Historien er kaldet Røde-Port. Tæt uden for den ligger en temmelig Samling af Huuse, som meest beboes af Fiskere og Færgemænd, herved ligger og Lunde-Hauge eller Kongens Hauge kaldet. En Deel af samme Hauge ligger paa den saa kaldede Iis-Rule Banke, hvorpaa er fornøvelig Prospect. Strax neden for denne have Artilleriet paa Strand-bredden deres Plads, hvor de øves ved at skyde til Maals med Canoner.

Helsingør med sine Gader og Stræder, Cronborg Slot ved Siden

Ophav:
Resen, Peder Hansen, 1625-1688

§. 5.

Dens fornemste Gader.

Staden i sig selv har smukke og reelle Gader. De fornemmeste ere Strand-Gaden, Steen-Gaden, Brønd-Strædet og Suder-Gaden, som ligge parallel med hinanden, og overskiæres af St. Anna-Gaden, Bierge-Gaden og Stjerne-Gaden.

1.) Strand-Gaden kaldes saa, fordi den er bygt langs Stranden eller Sundet. Huusene paa den eene Side ere ikke gamle; Thi i (76) forrige Seculo var der i deres Sted en Muur med 6 Porte. Denne Muur har strækket sig omtrent fra Svingelen til forbi Toldkammeret. Man kand endnu giette sig til, hvor hver Port har staaet efter de Aabninger, som gaae ned til Stranden. Siden er Muuren Tid efter anden forvandler til en Længde Huuse, som ikke ere saa høye af Etager, som de paa den anden Side, men det forhindrer ikke samme Gades Anseelse. Fra samme Længde nedgaaer til Sundet en Deel smaa og smukke Hauger, i sær ere nogle bygde paa Pæle, og opfyldte udi Søen. Paa den anden Side af Gaden ere derimod næsten ingen Hauger, men baade høye og ret anseelige Bygninger til deels af Grund-Muur, og giver den Deel, som er ved Toldkammeret skøn Parade, siden der ey alleene er Toldkammeret, men og lige for Gaden en Hauge med et smukt Lysthuus udi 2 Etager høyt, næsten som en Stjerne eller af egen Bygning. Denne Gade beboes meest af Giæstgivere, som opvarte de fremmede Nationer, hvorfor her ere Skilte, som præsentere udenlandske Stæder, f. e. London, Embden, Amsterdam, Bergen, ec. Her paa Gaden er Byens Hoved-Vagt, Broen og de derhen hørende Bygninger, og endelig Stadens Apotheque.

2.) Steen-Gaden er den fornemmeste, og ligger langs med førømmeldte. Den bestaaer (77) af smukke anseelige Bygninger, som ere omtrent 80 i Tallet 2 a 3 Etager høye, mange af Grund-Muur, imellem sees en og anden Slags Bygnings Model, som er til stor Zirath. Heele Gaden har end og i Mands Minde været besat med Træer paa begge Sider, ligesom i en Deel udenlandske Stæder helst i Holland. Denne Gade beboes mesten af Magistraten og andre Kongelige Embedsmænd. Den Side af Gaden, som grændser nærmest Strand-Gaden, har næsten ingen Hauger eller Hauge-Rum, men den anden Side derimod har en liden Hauge bag hvert Huus. Blant de private Huuse maae merkes et lidet smukt Palais, som Geheimeraad von Osten har bygget, der hænger sammen med Toldkammeret, samme har en smuk Hauge med Lyst- og Orangerie-Huuse. Af publicke Bygninger er Raadhuuset her. Hoved-Torvet, dog ikke kiendelig i Brede fra den anden Deel af Gaden, er ved Raadhuuset. Iblant de Inscriptioner, som findes paa Huusene, er denne kun mig bekiendt, nemlig; paa et staaer det Aars-Tal 1619 med disse Ord: *Omnium rerum vici ssitudo*. Den kaldes mueligt Steen-Gaden af sine Steen, der er, grundmuurede Bygninger, eller kandske fordi den kand have været den første ordentlige reelle Gade, som er brolagt.

3.) Brønd-Strædet er og en smuk Gade, (78) skjønt kun af ordinaire Kiøbstæd Bygninger til deels 2 Etager høye. Paa en Gaard staaer det Aars-Tal 1605.

4.) Suder-Gaden ligeledes parallel med forrige. Herpaa er en firekantet Plads, som bruges til et Torv, for Resten har denne Gade intet rart, uden paa den eene Ende seer man Marken, og paa den anden Ende seer man Marken, og paa den anden Ende præsenterer sig Taarnet af Tydsk Kirke midt

for Gaden. Inscriptionerne ere: Paa et Huus staaer C. W. S. med Aars-Tallet 1698 og paa et andet Sted: *Ti Dens pro nobis, qvis contra nes. Anno (*) Demini.*

5.) St Anna-Gaden er den største, har og over 100 Gaarde. Den kaldes saa af et Nonne-Closter kaldet St. Annæ. Bygningerne ere gode Kiøbstæd Bygninger. Her ere Kirkerne, den Latinske Skole og Hospitalerne ere gode Kiøbstæd-Bygninger. Her ere Kirkerne, den Latinske Skole og Hospitalerne, og herpaa boe Geistligheden. Iblant Inscriptionerne ere disse mig bekiendte: Paa en Gaard staaer J. B. S. K.L.D. med Aarstallet 1695. Paa en anden, den gamle Damgaard kaldet, staae disse Bogstaver J.H.S. og R.W.M.J. over Dørren 16. J. H. S. 64. Paa et andet Huus længere op: Rasmus Svensen Skipper og Giertrud Eskilds-Dotter med Aars-Tallet 1651.

6.) Bierge-Gaden saa kaldet, fordi en Deel (79) af den ligger meget høyt, den er en af de største og smukkeste. Inscriptionerne ere: Paa en stor Gaard staaer: Manchen verdreust es was er sicht. Und mus doch leyden das Geschicht, derhos er Aars-Tallet 1654. Paa en anden staae disse Ord: *Mane nobiscum Domine, qvoniam pergit ad vesperam & inclinaus est dies*, med Aars-Tallet 1560 og de Bogstaver H.W. derhos *Christus vicit*. Paa en anden staaer: 1662 med disse Bogstaver J.H.S. Paa en anden Gaard staaer N.M.B. A.K.D. 1642. Den merkeligste Skrift er denne: *Geogia Framcisci past. Græs. Ad. 87 ætaris 44.*

7.) I Stjerne-Gaden er det ældste Aars-Tal, som jeg har fundet paa noget Huus, nemlig Ao. 1559. Paa et andet Sted staaer 1646.

§. 6.

De mindre og de meest ruinerede Gader, samt Torvene, ec.

Foruden disse 7 Byens store Gader ere her endnu mange andre bebygde Gader, Stræder og Pladser. Iblant disse ere: Store Kongens Gade langs med St. Annæ Gade. Den skal i forrige Tider have været ligesaa bebyggt, som den nu om Sommeren er behagelig at promenere udi, da til største Deelen ere Lyst-Gaarde, Lyst-Huuse og Hauger paa begge (80) Sider. Hvor de slippe paa den eene Side der er ey alleene en Allee, som binder Slottet og Fæstningen til Byen, men end og en smuk Prospect baade over Cattegat og Øresund til Skaane. Lille Kongens Gade gaaer fra forommeldte til Nye-Kirkegaards Port. Disse kaldes muelig saa, fordi Veyen falder igiennem dem fra Cronborg til Friderichsborg-Slot og Lunde-Haugen. Sophie-Gaden. Paa Hiørnet af denne Gade i Hospitals-Bygningen findes Tyge Brahe udhuggen, og da samme Tyge Brahe havde en Søster, som havde det Navn Sophie, kand kandske noget have givet Anledning til, at Gaden kaldes af hende. Lavendel-Gaden. Bøddel-Gaden hvorved ere nogle Krinkelkroge, saa kaldede, fordi her stod i gamle Tider et Catolsk Closter. Fiol-Strædet. Søe-Stræder. Rosen-Kilden har i gamle Dage været en vel bebyggt Plads ved Nye-Kirkegaards Port. Grønne Hauge siges forhen at have været bebyggt. Ved den og Lappen fortælles nogle Gaarde for Pesten at være kaldede Lille Jylland. Broe-Strædet gaaer fra Steen-Gaden, bekiendt af den Historieskriver Pontani Fødsel og Navn, ec.

Ordentlige Torve har Byen ikke, som andre end og mindre Stæder, f. e. Kiøge, Ringsted, ec. Dog kaldes det Stykke af Steen-Gaden (81) ved Raadstuen Torvet, siden der skee de publique Exsecutionen. Her holdes og Byens St. Michels Kram-Market. Dog ere her andre visse Steder i Byen, hvor fornødne Ting salholdes. Ved St. Annæ Gaden og Steen-Gaden ere Huuse, som kaldes Børsen, mueligt fordi Kiøbmændene her i forrige Tider have havt en Børs, hvilket jeg næsten intet kand sige om. Imidlertid kand dette Hiørne ansees for Byens Mad-Torv; Thi her ere publique

Slagterboder, Fiske faaes her ferske til Kibs, og rundt om sidde meest Amager-Koner med Kiøkken-Urter. I Suder-Gaden seer ligest efter et Torv, da der er en firekantet Plads, hvor Korn og Landmandens Vahre forhandles. Broen kand ansees for et Frugt-Torv. Paa Marken ved Rosen-Kilden holdes Heste- og Qvæg-Merket ved Efter-Aars Tid.

Staden har ongefær 636 Gaarde, omtrent saaledes:

Steen-Gaden har	80
Strand-Gaden har	70
St. Annæ-Gaden har	102
Bierge-Gaden har	60
Stierne-Gaden har	20
Brønd-Strædet har	40
Suder-Gaden har	30
I de mindre Gader	<u>234</u>

Giør 636 Gaarde. (82)

I disse 636 Gaarde og Huuse kand regnes til at boe 1000 Familier, naar hver paa 5 a 6 Personer beregnes, bliver et Tal paa 5000 Siæle. Hertil regnes ikke de, som boe paa Cronborg-Slot, Soldatesqven og andre ledige Personer; Thi naar disse legges til, kand Byen regnes til at have hen imod 7000 Siæle. Man kunde vel gjøre Tallet større, men tingede veed jeg ikke, om det kand med Sikkerhed gøres. Iblant Byens publicque Bygninger er det Kongelige Slot Cronborg den fornemste.

Cap. 3.

Om

Cronborg-Slot.

§. 1.

Dets Situation.

Omendskiønt dette Kongelige Slot i Henseende til Gemakkernes indvortes Prydelse er ikke af den Anseelse, som for 100 Aar siden eller meere, da Kongerne oftere besøgte dette Slot, og Kong Friderich 2 selv havde bygt det, saa er det dog baade i Henseende til Bygnings-Maaden, Fasthed, Nethed, Kostbarhed (83) og særdeles udvortes Anseelse, som og i Henseende til Fæstnings-Verkerne og dets Beliggende, i saadan Stand, at det kand regnes iblant de prægtige Slotte ey aleene i Norden, men end og i Europa. Det er lige saa vel et Kongeligt og behageligt Lyst-Slot ved Søen, som et nødvendigt og vel befæstet Castel til at forsvare og bestyre Indgangen i Sundet, hvortil det er en Nøgel. Det er bygt i en Firekant. De fire Sider staae imod de fire Jordens Hjørner. Fra Voldene, Vindverne og Taarnene haves er rar Udsigt paa alle Kanter. Fra den Vestre Side seer man enn Allee, som gaaer fra Byen til Slottet imellem tvende grønne Pladser, af hvilke den eene gaaer mod

Norden til Cattedat, den anden imod Sønden til Øresund. Strax derpaa præsenterer Staden sig. Paa hin Side ere Markerne, og over Markerne ere Skovene. Fra den Nordre Side sees langt ud i Cattedat nogle Miile paa hin Side Kullen, imellem Kusterne paa begge Sider. Mod Østen har jeg Sundet og Cattedat, hvor de foreenes, og i haardt Veyr med store Bølger bruser ind paa Fæstningen. Over Sundet har man Helsingborg og Skaane-Land. Fra Sønden af sees Sundet med Lande paa begge Sider, og udi ligger Eylandet Hveen; Altsaa har Slottet Søen næsten mod de 3 Sider. Fra Byen til Slottet gaar man igiennem forommeldte Allee. Den fra den Vestre (84) Side mod Norden til Cattedat løbende grønne Plads kaldes Grønne Hauge, hvor Garnisonen mønstres, og deres Exsecutionen skee. Her have adskillige Festins været celebrerede ved Leege og sær kostelige Fyrverkerier.

§. 2.

Fæstnings-Verkene.

Saa snart den nyelig ommeldte og korte Allee er forbi, kommer man igiennem en Vagt ved en Svingel, og saa er man ved Fæstnings-Verkerne. Først er der en Grav med Broe og Vindel over, hvorpaa man passerer igiennem den yderste Vold, hvor en Deel Skandser ere at ansee som smaa Øer eller Holme i Vandet. Derpaa kommer man over den mellemste Vindelbroe, som er temmelig bred, over de store og dybe Graver. Ved Enden af Broen kommer man ind ad en stor Port med Værelser, Hoved-Vagten og Gevælvter under Jorden eller Volden, hvilken er meget høy, ongefær som et stort Huus af Muur og 2 Etager. Noget derpaa passerer man over den tredje og meget dybe Grav og Vindelbroen, og kommer igiennem en Port, som er mørk og høy under den inderste Vold. Om denne Fæstning har, imedens jeg var i Helsingør, en ung Svensk Herre, der havde staaet som Ritmester og Major udi Fransk Tieneste, talet saaledes: (85) At Naturen havde paa mange Stæder udenlands overgaaet Konsten. Det var ingen Under, at mange udenlandske Fæstninger vare i Almindelighed meere berømmede og udraabte for U-overvindelighed; Thi snart var en anlagt paa et høyt og stejlt Bierg, snart omringet af store Moradser, hvorfor en Fæstning saaledes beskaffen udkrævede meere Folk paa eengan end Cronborg. Hvad Cronborg derimod angik, saa syntes han, at paa dette Sted maatte nødvendig være en Fæstning, og at Konsten overgik Naturen. Han pegede til de dybe Graver, ferske Kilde-Spring og alle forekommende Merkværdighed, da dette Slots Grundvold er lagt i det salte og brusende Hav; Og naar Tapperhed blev viist fra Slottet, saa pilde Fiendens Forstand prøves, i hvor mægtige de end var. Han forsikkerede, at man saa paa Cronborg alt det, Konsten formaaede til at gøre en Fæstning sterk. Fæstnings-Verkerne ere og værd at bese, da man maa undre sig over de underjordiske Kieldere, Gevælvter og Løngange under Jorden og Voldene, anlagde i Vandet. Slottet har overalt en Mængde Canoner ja dobbelte Cartauer. Er altid af Kongerne Tid efter anden forsterket, og vores nu regierende Konge har endnu meere befæstet det. Inden for Fæstningerne ere Magazine og Rustnings Kammerne. Iblant de store Cartauer ere Skægger og Biøruen de (86) fornemste, med hvilke man kand lange til de Svenske Kuster, og de ellers ere der endnu. Iblant Bastionerne er en den Skarpe Norden kaldet, anlagt af Kong Frider. 4.

Slottes Porte ere prydede med Inscriptioner af de berømmeligste Mænd, nemlig: Tyge Brahe en Astronomus, hvis Navn er bekiendt end og iblant læg Folk, den Danske Historieskriver Vitus Beringius, og Doct. Kingo, som agtes for den største Poet, Danmark kand rose sig af. Efter Kongelig Befaling forfærdigede Thycho Brahe denne Inscription, som følger:

Inslytus hanc celsam Fridericus condidit arcem,

*Nomine qvi simul & forte Secundus er at.
Rex pins & justus, mitis, robestus in armis,
Qvit amen invitus, prætulit arma togæ.
Cui Regina thore vixit sociata jugadi
Mechelburgiaca nata Sophia doma.
Qvæ partier virtutis anans, fludiosa marti
Pignora conjugii plenn decore dedit.
Ergo ut pacatos ageret Rex impiger- armos,
Structuræ tanta mole peregit opus.
Munivitqve arcem, velut aspicias, hand qvod in isla
Span fibi tutelæ præsidiiqve locet. (87)
Nec velut antiqvæ structor Babylonis ovando
Jackat, ut humana robora facta manu.
Isle tulit pænas faslus, dum Septimus annus
Cerneret amentem persimilemqve feris.
Rex nihil oftentat Danus, se credit & ogtat
Præsidie tutum solius esse Dei.
Scit bene, ni faveat Numen, qvod robora nulla
Vel chhalybe aut duro facta adamant juvent.
Ergo det afstrorum terreaqve marisqve Creator,
In qvo spem Solo Rex Fridericus habet,
Prosper ut ille diu & soholes soriqve Nepotes
Has habitant firma pace vigente demus.*

*Ad Regis ipsius Mandatuna.
Thycho Brahe fecit.*

Det Vers, som Vitus Beringius Kongelig Historiographus gjorde efter Kong Friderici 3. Befaling Ao. 1664 findes, som følger:

*Sia domus antiqvæ in rælun erecta columnis,
Et belli memores dilue fronte notas.
Ac seros tutela ingens solare Nepotes,
Regis ab arbitrio nunc reparata tui.
Gratia sit, Friderice! Tibi, qvi damma, ruinas,
Qvi regna a senior relliqviisqve levat. (88)
Ut postqvam memoris cessarint sæcla fenectæ,
Qvosqve tibi lpngos denit pia facta dies.
Postqvam homines siluere & modo nominee landum
Saxa tamen laudes nec peritura Sonent.*

Det Vers, som Biskop Kingo har gjort, finds saalede paa første Porten fra Slottet af:

*Stat Læser, og beviis først underdanig Ære
For Landets store Navn, som disse Steene bære;
Tænk saa her uden for en Naade for en Ven,*

Men Ild og Krud og Lod det spytter Fienden hen.

Skal saa kun ind at see Palladserne at prale,
Skue den tredobbelt Muur, hør Slange-Halsen gale
Med Torden-Røst til Tegn, at Konning Christian
Den Femte lynder her, og skyder Dødsens Gan.

Den store Nordens Mars Kong Christian den Femte
For Vand og Lande-Værn til Forvagt mig bestemte,
Og gav mig Ordre det jeg ey oplukke maa,
Om Feyd og fiendtlig Mand vil prøve ind at gaee.

For venner haver jeg Befaling op at lukke,
Min Fiende trodser jeg, han skal mod Jorden bukke.
Thi saa har Christian næst Gud mig væbnet om,
At Kugler, Krud og Sværd blodsegle skal hans Dom (89)

Paa en anden Port staae disse Stropher, nok forfærdigede af Magister Eegbye, Rector Scholæ:

Trin ind, om du est værd, jeg lader op min Bue,
Og aabner Pladsen til det kronet Slot at skue,
Tre Konger haver det af Vand, trods Fiendens Kugleb-Brud.

Nu har Kong Christian den Femtes Magt og Møye
Bygt Crone-Verket, trods hver Alvindsyges Øye.
Gud give Kongen og hans Slægt en ævig Rod,
Saa længe Øresund skal kysse Cronborgs Fod.

§. 3.

Bygningen i sig selv.

Naar man er kommen inden for de tre-Dobbelte Volde og Graver, er man tet ved Slottet, som er en Bygning af fire Længder, der indslutte Slots-Garden. Lige for Porten ligger 3 Canoner, og alle Sider, hvor skee Land, er paa Slots-Pladsen Canon-Kugler opstablede Pyramide-viis. Midt i Slots-Gaarden er en Fontaine med deylig fersk Vand, saa meget rarere, siden Slottes Grund-Steen er anlagt i den salte Søe. Denne Fontaine er omringet med Træer. Herforuden er Slots-Gaarden saa rum og viid, at Resenius fortæller, (90) paa den at være holdne adskillige Leege med Fegten og Riden. Slottet er bygt paa Gothisk Maade, opført af lutter hugne og uden til med smukt Arbeyde udziirede Qvader-Steene, der er bragt fra Gulland. Foruden de skønne Kieldere og det høye Loft, er Slottet paa alle Sider 3 fuldkomne Etager høyt. Taget med alle Luger og Luft-Huller er tækket med Kobber, undtagen en Side, som er tækket med Blye. Bygningen har inde paa Gaarden og uden paa smukkeste, som har det højeste og prægtigste Kobber-Spiir, er midt for Slots-Porten paa den Længde, hvor Slot-Kirken er, og hvori Klokkerne og Seyerverket er.

Ved Seyerverket findes denne Inscription:

Transvolat hora levis neqve scit fugitina reverti; Nostra simul properans vita caduca fugit.

Et andet er et Taarn, som er meget stort og firekantet, saa rumt oven paa, at der kand legges Canoner, deroften paa har man en ret plaisant Prospect, hvorfor det og er bygt Spiis I forige Tider skal have været opreyst over dette platte Taarn, hvori en overmaade stor Klokke skal have hængt, hvilken tillige med Spiiret (91) skal ligge i Havet uden for Slottet. Paa et andet hjørne staaer et høyt og meget baade anseeligt saa og prægtigt Taarn med Spiir paa af Kobber, foruden andre mindre. Taarnene have til deels Lyst-Kamre, et over det andet med rar Udsigt. Slottet er af megen handfast Bygning, saa at de Rum, som Vindverne skal have for Udsigtens Skyld i Muuren, ere saa store efter Muurens Dybde, at de kand meubleres som et lidet Kammer. Vindvernes Antal siges at være 365 eller lige saa mange i Antallet, som der ere Dage udi Aaret. Efter den Regning, som jeg gjør uden ad, treffer det og ind, at samme Tal udkommer; Thi jeg erindrer mig at have talt paa en Rad inde i Gaarden 15 Vindver, og da her ere 24 Rader, faaer man gierne Antallet ud. Men da forstaaes ikke Vindver paa Lofterne, Kielder-Vindver eller engang de Vindver, som findes paa de store og smaa Taarne, langt mindre de, som findes paa de andre Slottes Bygninger, men alleene 24 Rader Hoved-Vindver, hvert bestaaende af 9 andre fuldkomne Vinduer, hvilket igien beløbe sig til 3285 Vindver. Naar man nu vilde regne, hvor meget de kunde koste, blev det en anseelig Sum, hvilket dog er en ringe Udgift til Bygningen, hvoraaf kand sluttes, hvad Omkostning og Rigdom der hører til saadan Bygning at opføre. Jo nærmere jeg har Bygningen i Øyesyn, jo prægtigere synes (92) den, saa man undertiden vil til-disputere dette Slot, at i tet af de Danske Slotte har uden til paa Bygningen saadan Pragt, som det. Hvad Gemakkerne ere angaaende i Henseende til den Stand de findes udi, og de Meubler, hvormed de ere prydede, da ere i disse saa overflødige Værelser ikke den Herlighed, som tilforn har været, saasom Ildebrand og fiendtlig Magt har gjort store Forandringer, og venteligen ere de fleeste Mobilier henførte til andre og til deels nyere Kongelige Slotte her i Egnen. Man seer de store og navnkundige Cronborgs Gemakker øde, som Udenlandske i gamle Dage vidste at tale om. Neppe Vestigia og Fodspor findes til de kostbareste Tapezierier og Skilderier, forfærdigede af mærkværdige og de berømmeligste Konstnere. Om Slottes forrige Herlighed skal tales andre Steder, siden her kun beskrives Slottes nærværende Stand og Anseelse. Et Gemak kaldes Kongens, et andet Dronningens, et andet Dandse-Salen, et andet Audience-Salen, ec. Af Inscriptioner findes, saa vidt jeg har seet, ingen uden én Deel af de høylovlige Kongers Navne i Chiffre, som have elsket dette Slot, f.e. c. Iv. F.S. C.A. Slots-Kirken har alle de Ziirater, som en Slots-Kirke tilkommer. Under Alter-Tavlen findes Kong Friderici 2. Symbolum, som var. Mein Hoffnung zu Gott allein. Treu ist Wiltbrat. Paa den anden Side. Gott verlast die Seiner nicht. (93)

Det som i sær af Almuen giøres Under af ved dette Slot, er: 1.) Den saa tit hos alle omtalte Canon, Skægget kaldet. Men den forsikrer man, at en Artillerist skal have naaet en Koe paa Banken oven for Helsingborg. Koen døde, men Pigen, som sad og malkede, blev uskad, alt efter Artilleristens Væddemaal med sin Commendant. Hvor vidt det kand være saa, veed jeg ikke, jeg har intet for mig uden almindelig Sagn. 2.) Det Gemak vises og, hvor Kong Carl sad engang for Caminen at varme sig, da Slottet var erobret af de Svenske, hvor det da fortælles, at, som Kongen sad og grundede, da skal en Steen af Caminen være falden af sit Sted, og ligesom søgt Kongen. Dette legger man til, at Kong Friderich 3dies Navn skal have staaet derved eller hans Billede. Kongen skal have derofter blevet meget forsagt og angest, samt udlagt det saaledes, som al Lykke var viget fra ham. Imidlertid vises Hullet endnu, hvor Steenen har siddet, og saaledes, at den synes ikke af dette sit Sted at kunde

være taget uden med Magt. At Kongen havde megen Angest, medens han havde Cronborg, er let at spore af samme Konges og Krigs Historie. Lykken var viget fra ham, og hans Død indfaldt uformodenlig ikke længe derefter. 3.) Tales her om en Kongens Løngang, som skulde gaae fra Slottet under Horden til Lunde-Hauge, hvilket kandskee (94) er saa, helst siden dette Slot med Billighed fortæner Roes formedelst sine underjordiske Gange. 4.) Raabe Almuen paa, at Holger Danske skulde sove under Jorden. Fleere af slige Historier vil jeg ikke opregne; Men meere melde om en Besynderlighed ved dette Kongelige Slot. Skjønt det er i sig selv en solid og tung Byrde, Egnen er siid imellem vandrige Graver, Grund-Steenen er lagt i Havet, det har faaet Krigens Tummel ud, siden Krigen 1659 have Kongerne meere lagt vind paa at forsterke Fæstnings-Verkerne end Slottes Bygning, saa har dog dette u-agtet Cronborg saaledes beholdt sin Anseelse, at man af den bar Bygning ikke skal sige, enten det er fuldført for 10 Aar siden eller for 200 Aar; Thi andre saa store Bygninger seer man ofte at siunke noget paa en Side, eller paa nogen Maade i ringere Tid at hælde, saa det kand synes at ville i sin Tid falde; Men Cronborg staaet nu, som det stod i Friderici 2. Tid. Paa dette Slot seer man og den Tids Bygnings Konst fuldkommeligen, og bedre end paa anden Sted. Kong ch bygde vel Anderskov og Friderichsborg Slotte, men Anderskov blev kun forandret til et Slot af et Catholsk Closter, og Friderichsborg er sig ikke selv liig, saa man paa Cronborg alleene kand see Bygnings Maaden paa den Tid. (95)

§. 4.

Slots-Haugen eller Lunde-Haugen.

Dette Slot har foruden Bygningen og Fæstnings-Værkerne og sin Ladegaard, saasom det tilforn var tillige et Lehns-Slot, megen Skov, og et kosteligt Geværs Factorie, Hellebeks Hammer-Mølle kaldet: I sær har den havt en skøn Hauge kaldet; I sær har den havt en skøn Hauge, Lunde-Hauge kaldet, som vel er endnu, men nyeligen bortsoldt, hvorfore jeg finder det beqvemmeste at beskrive den et andet Sted i denne Bog.

Over dette Kongelige Slot har Doct. Kingo paa Danske Vers givet en Beskrivelse, som dog er kun kort; Vores nu levende Danske Poet Professor Wadskiær siunger saaledes om Cronborg i sin Poetiske Skue-Plads, pag. 268 og 269.

Et Cronborgs Luft-Castel sit Vidne kand aflegge
Om Bygge-Konsten hos den Ander Frideric.
(Gjør nogen sig til Knud, da ligger her en Skægge,
Som sæber hannem ind i samme Øyeblik)
Mars gik med Jupiter engang omkring ved Sundet,
Og sagde, da han saae det faste Cronborg staae,
Var vel dit Taarn saa sterk, saa sikkert og saa grundet,
Som dette Danske Slot, hvor Danae hum laae? (96)
Da Solen blegnede, fik Jupiter til Orde.
For de Titaners Mod og Magt og Rytterie,
Og vi i Himmelen os ey opholde torde,
Hvo den Gang havde sat og luuret herudi.
Om Cronborg pleyede Kong Friderich at sige,
At, vidste han, der sad i Slottet mindste Steen,
Som var af nogen Mand bekostet i hans Rige,

Da skulle de ey langt beholde heele Been.

Pag 271.

Om Slottet Cronborg tør en Habrianus sig:

Europa har kun faa, som Cronborg kaldes kand.

Den berømmelige Commendant paa Cronborg, Geert Rantzov har berømmet i adskillte Vers dette Slot, af hvilke dette er et, som følger:

Arx Croneburga mihi, qvod dicitur, esse videtur,
Namqve Arcium Corona vere est omnium.
Imme aliquid majus, qvam dicitur, esee videtur,
Sy, ritr rem nomenqve pensites simul.
Ergo mihi liceat si vertere Nomina rerum
Regni Coronam vare eam esse dicerem.
Consvestndo tamen vincat nomenqve reservet,
Præsen, qvod inditum est, ille selem bene, (97)
Si tamen hanc cernant ita; Rex Friderice! Noratam
Per te politam pulchriusqve posteru.
Agnoscent facile hi, tandemqve logventur aparte
Augusta id arce nomen esse angustius.

Cap. 4.

Om St. Olai Kirke.

§. 1.

Dens Anseelse og Bygning.

Iblant Kiøbstæd-Kirkerne er St. Olai Kirke udi Helsingør en af de smukkeste og største. Her i Byen er den den ældste og fornemmeste, hvortil hører Stadens Danske Borgerskab, Magistraten og andre Stadens Embedsmænd, den Latinske Skole og Hospitalerne. Naar den er bygt, er mig ikke bekiendt, enten 100 Aar for Reformationen ved den Tid, da Byen fik Stads Ret, eller og kandske for den Tid; Men i de Catholske Tider var den af temmelig Anseelse, hvilket de da værende 16 Altere med de dertil hørende Præsten bevidne. Den er indviet den Nordiske Helgen St. Oluf Martyr til Ære. Samme Oluf var Konge i Norge, som førte bestandig Krig til sit Riges (98) Beskyttelse med Knud, Danmarks og Englands Konge, som stræbte paa alle Maader at indtage det. Denne Kong Oluf var begavet ikke mindre med Nidkierhed for Guds Ære og Retfærdighed end som med Tapperhed udi Krigen. Da han stræbte reent at ødelegge alle Skarns Mennesker, Spaa- og Troldmænd, rebellerede de Store imod ham, fordi han havde straffet deres Qvinder for deres onde Gierninger, og han blev uddrevet af sit Rige af Knud; Men da han noget derefter havde faaet det igien ved Ruffernes og de Svenskes Hielp, da svarede han ingen meere, som enten vilde blive Troldmænd, eller ikke blive Christne. Endelig blev han dræbt af nogle Troldmænd, at de dermed kunde forhverve sig hans hæftigste Fiendes Kong Knuds Yndest, og hævne den Staf, deres

Staldbrodre var vederfaren. Dette Mord skeede Aar 1030. Herover blev han endelig canoniseret, og kaldet St. Oluf Martyr. En Dag i Almanakken er tegnet med hans Navn ham til Ære, nemlig den 29. Julii, eller naar man laver til at meye Kornet. Ey alleene bleve Kirker, Capeller og Altere indviede til ham, men end og hans Billede gjort meget Væsen af udi Overtroens Tider; Thi man finder, at paa Øen Torsinge har paa en Mark ved Landeby staaet et Capel, kaldet St. Olufs Capel, hvori samme Helgens Billede laaa forvaret. Dette Billede ombare Bønderne paa (99) Markerne, naar deres Sæd vaar saaet, og tilbade sig en frugtbar Høst. Det traf sin engang ind, at en Bonde ombar dette Billede paa sin Jord, men da han skulde have sat det, som Skik var, paa sit Sted igien, saa syntes ham bedre og mageligere at bie dermed til om Morgen, lagde det derfor i sin Bager-Ovn. Hans Pige, som ikke vidste heraf at sige, skal derpaa om Morgen ild i Ovnen, og opbrændte St. Oluf. Dette spaaede man Landeby intet Godt af siden den Tid; Thi det blev et Mundheld, at samme Bye derefter ingen Lykke skulle have. Saa høyt var St. Oluf agtet i Pavedømmet her til Lands. Foruden Helsingørs St. Olai Kirke er endnu Olai Kirke i Hiørring en Sogne-Kirke, hvilke ere de tvende eeneste, som nu saa kaldes her i Riget udi Kiøbstæderne; Thi St. Olufs Kirke i Aarhus bruges ikke meere, og de Kirker i Roeskilde, ec som have havt dette Navn, ere ødelagde.

Kirkens Bygning bestaaer af 3 Rader Hvælvinger, som ere: Den mellemste Rad har de høieste og bredeste, de andre 2 gaae langs med den mellemste, den eene Norden, den anden Sønden for den, men alle tre gaae i Længden fra Østen til Vesten, som i alle andre Kirker. Hver Rad har 8 Hvælvinger, hvilke, naar de i Udbygningerne regnes til, blive (100) 27 tilsammen. Taget over den høieste Hvælving er tækket med Kobber; Men Tagene over de andre to ere tækkede med Blye. Paa den Østre Ende af det høieste Tag er saa meget af et lidet afbrudt Spiir nu tilbage, at tvende Klokker hænge derudi, som bruges endnu. Noget andet er det store Taarn, hvis høye Spiir, som for sin Nethed blev kaldet Helsingørs Jomfrue, og for sin Høyde var nyttig for de Søfarende, da de deraf mange Miile udi Søen kunde tage Kiending. Dette Spiir blev bygt Aar 1613 under Kong Christian 4, som gav frit Tømmer dertil fra Norge, nemlig 48 Tylter Bræder, og blev dets Høyde 75 Alen. Det blev bygt af Vilhie, skal nok være Vilhelm Kragen, hvilken og har bygt et Spiir, Mage til dette, i Rostok. Tømmermændene fik 625 Rdlr. efter den skrevne Accord dat. Ao. 1613 den 15. September, hvoraf sees, at det først maa være forfærdiget Ao 1614 eller derpaa. Dette Spiir stoed da kun 122 Aar til d. 27. Januar. Ao. 1737 da det om Aftenen i et haardt Veyr nedblæste. Intet Menneske eller Creatur blev beskadiget, og kort tilforn søgte Taarn-Vægteren af Frygt ned af Taarnet, hvormed han redede sit Liv. Kirkens Vaabenuus tilligemed et Pakhuus blev alleene beskadigede og nedslagne, som ere Syd-Vest for Kirken. Foruden Stormen (101) foregiver man, at dets Fald meget kom deraf, at Taarnet i sig selv var alt for smalt til at holde saa høyt et Spiir. Andre legge dette til, at en Forandring, som en Deel Aaringer tilforn bar gjort ved Taarnet, havde gjort det svagt, nemlig Klang-Hullerne, som fra forrige Tider at vare gjorde meget lange og store, bleve af en Kirkeværgere navnlig Friderich Jacobsen, ved hans Raad og Foranstaltning, gjorde meget mindre. Skiønt dette just skeede i gandske god Meening, saa blev dog Virkningen anderledes; Thi ved de snævre Klang-Huller behøvede en sterk Vind des større Magt til at bryde igiennem. Lang fra at samme Kirkeværgere var andet end en ærlig, godgjørende og renomeret Mand her i Byen, sa falder det dog mig ind, at jeg ikke vil glemme at sætte, at ingen af Byens Indvaanere tog Skade ved Taarnets Fald uden han, da et Pakhuus, hans Enke tilhørende, var det eeneste af Byen, der blev beskadiget ved Spiirets Fald, saasom det laae just paa det Sted, hvor Spiiret naturligviis skulde falde. Nu har dette Taarn kun en Træ-Hætte, da man siden har ventet paa dets Opbyggelse igien, og trokket et Lotterie, hvilket vel blev udtrokket, men ikke kom til den Fuldkommenhed, man i

Førstningen ventede. Kirkegaarden, som jeg paa faa Stæder har seet saa stor, omringer Kirken paa alle Sider, og er den igien omringet med Byens Gaarde. Den (102) har 6 Porte eller Kirke-Laager, foruden Hoved-Porten, og for en 10 Aar siden bleve Gangene plantede med Træer. Paa Kirkegaarden ere tvende Urtegaarde, hvor en Deel Liig begrades.

§. 2.

Kirkens Ornamenteer.

Denne Kirke have Indbyggerne efterhaanden saaledes prydet, at den har faa til Lige i Siælland. Det, som først falder i Øynene, er den kostbare Alter-Tavle, som formedelst sin Størrelse og konstige Billedhugger-Arbeyde, da den præsenterer det fornemmeste af Christi Levnets Historie, bør billig besees, og jo længere den betragtes, jo meere maa man admirere den. Den er bleven fuldført Ao. 1664 og saa vidt jeg veed, nu i disse Aar bleven forgyldt og malet. Dersom Forgyldningen er bleven saaledes, som Arbeydet er prægtigt, saa vilde den blive en af de anseeligste Ziirater, man nogensteds kunde vente at finde i en Kirke. Er Maleren bleven lykkelig, saa kand den gierne sættes i Ligning med Roeskilde Dom-Kirkes og være den smukkeste Alter-Tavle her i Riget, som er forfærdiget siden Reformationen. Ved begge Sider af Alter-Tavlen ere satte tvende Skabe, et paa hver Side, som paa Fest-Dagene staae aabne, i et hvert af dem findes (103) en Allabaster Tavle af skønt Arbeyde og Forgyldning. Den eene forestiller de 3 Viises Historie, den anden Christi Korsfæstelse.

Choret bestaaer af tvende store og tvende mindre Hvælvinger. Neden for Alteret hænger en stor og prægtig Lysekron af Messing med 8 Arme, hvor oven paa findes St. Olufs Billede, og paa hver af Armene staaer en Krigsmands med Hellebard. Paa den nederste Knap findes denne Inscription:

Af ovenskrevne ni unge Karle Guds Ære søges.

St. Olai Kirkes Ziirat forøges,
Andre til god Eksempel at formere,
Haver die denne Krone ladet forære.
Pintse-Dag Ao. Domini. It tusen, sex
hundert, tresindstive og toe.

De ovenskrevne 9 unge Karles Navne ere: Lauritz Pedersen Grime Lock, Peter Hansone, Niels Andersen, Michel Jørgensen, Hendric Didriksen, Johan Hansone, Peter Christensen, Eggert Madsen, Bendix Brodersen. Choret er indsluttet af 76 Mesing Piller, hver med sit særdeles Navn, Vaaben og Boemerke, alle med de Aars-Tal 1652 og 1653. Disse Piller holdes neden og oven til af konstigt Billedhugger-Arbeyde. Over Chors-Døren (104) i den Søndre Gang staaer det Aars-Tal 1650. Over Vindvet bag Alteret findes en Krone med dette Aars-Tal 1559 og disse Bogstaver: *Unica spes mea Christus. F. C. F. III. F. R. F. D. F. Fridericus II R. D. & c.*

Daaben er paa same Maade indsluttet af 20 Mesing Piller, enhver med Navn, Vaaben og Boemerke, alle 1696 og 1698 indsatte. Paa Fonten, som tillige med Daab-Fadet er af pur støbt Messing, staaende paa trende Messing Løver, finde Ao 1679 lod Frands Lauritzen og hans kiære Hustrue Bente Povels Datter bekoste denne Daab-Funt, og givet hannem til St. Olai Kirke i Helsingør. *Soli Deo Gloria.* Neden paa Foden findes Vægten XII Hondret Pond. Foruden det Messing Fad til Fonten er et stort Sølv Fad. Ao 1744 er denne Daab repareret. Strax herved er Børne-Stoelen, over

hvilken findes paa en Tavle disse efterfølgende Linier: Til Guds Navns Ære, Kirken s Ziirat og Beprydelse haver efterskrevne erlige og forstandige og velagte Mænd Johan Wilders Raadmand og Claus Clausen Handelsmand her udi Staden dette ovenstaaende Pulpitur, iligemaade Barnestolen (105) her neden under, af en god Villie paa deres egen Bekostning ladet staffere og forfærdige andre til et got Eksempel Ao. 1653. Paa Siderne findes 43 Vaaben, hver med sin Omtegning. Neden for Tavlen staae Jesu Ord hos Marc. 10. Cap 14. v.

Prædikestolen er smuk, med Billedhugger-Arbeyde, og sterkt forgyldt, hvorpaa staaer paa Opgangen denne Skrift: Andre til et got Eksempel at efterfølge, haver, den evige Gud til Ære oh Hans velsignede Kirke til Prydelse, Willum Mortensen Kongl. M. Toldskriver, og Hans Povelsen ladet Aar 1624 paa deres Bekostning denne Prædikestoel ziire og forgyldte: Dette Gudelige Eksempel er blevet efterfølger, i det en Deel af den Danske Meenighed til Guds Ære og en Taknemmeligheds Erkiendelse for de store Velgierninger, hvilke den alleene gode Gud ved den offentlige Reformation, som skeede Aar 1536 beviiste disse Lande og Riger, lode (denne Prædikestoel ziire og renovere) til den store Taksigelses og Jubel-Fest, som vor Allernaadigste (106) Arve-Herre og Konning Christian den Siette anordnede at helligholdes den 30. October 1736. Herre tænk paa dem til Gode, og udslet ikke deres Barmhiertigheder, som har gjort og vil gjøre vel imod det Huus i Troe, Haab og Kierlighed. Ao 1736. d. 30. Octobr.

Tvende hundred Aar i Tiden
Er, det nu i Danmark siden
Vi slap ud fra Munke-Skik,
Og den reene Lære fik:
Gud fremdeeles Naade give,
Præke-Stolene maae blive,
Som i tvende hundred Aar,
Reene medens Verden staaer.
Ønsker Jørgen Friis.

Samme Jørgen Friis var Præst i Helsingø og en god Poet. Over Dørren til Prædike-Stoelen findes Willem Mortensen Vaaben indsluttet inden i en Laurbær-Krands, og holdes af tvende Engle, derudi 1) en blaae Lilie udi Sølv-Felt, 2) en Sølv Vinge i rødt Felt, ved Siden B. M.

Orgelverket er af nye oprettet i Aaret 1726. Midt paa Piberne er en Stierne med smaa Klokke. Paa begge Sider af Stierne ere (107) tvende Cherubine med Trompetter, som kand bevæge sig, naar der spilles. Her omkring findes Kong Christian 6. Sophia Magdalena, og Friderich 4. i Chiffre, Helsingørs Vaaben og det Islandske, hvilket sidste er en hvid Fisk med en Guld-Krone paa rød Grund, med denne Inscription: Udaf samtlige Helsingørs Indbyggeres og der Islandske Compagnies i Kiøbenhavn frivillige gode Gave indsamlet og udgivet af Kirkens Præster A. W. og J. B. er dette Orgelverk Ao 1726 her hid forflyttet og af Grund repareret ved L. D. K. Ligeledes Ao 1730 nye malet og forgyldt ved L. R. B. C. Neden under staaer: Alt det som haver Aande lover Herren, Halleluja. Ps. CL. Samme Orgelverkes Forflytning og Forbedring kostede i alt 912 Rdlr. 3 Mk. 7 pz. Oven paa det gamle Orgelverk, som var bygt over Prædike-Stolen, saaes det Aars-Tal 1625 og vare efterfølgende Billeder malede med denne Underskrift, saaledes fordeelt:

1.) GRAMMATIC.	2.) DIALECTICA.
Paratum cor	meum Deus

3.) RETHORICA Paratum Cor.	4.) MUSICA Meum cantabe. (108)
5.) ARITHMETICA Et sallam	6.) ASTRONOMIA. Exsurgam.
7.) GEOMETRIA Diluculo	8.) CALIOPE. 9.) CLIO. celebrado te in populis.
10.) MELPOMENE Domine, &	11.) THALIA. canam tibi in
12.) URANIA Gentibus Ps LVII.	13.) EUTERPE Laudate v. 8. 9. 10. 11. 13.
14.) ERATO Deum in Corde	15.) POLTMNIA. & Orgaano.
16.) TERPSICHORE. Deum in Corde	SOLI DEO GLORIA. & Organo.

Ao 1625.

De 7 første viise, hvilkes Videnskaber den Danske Ungdom I forige Seculo lagde sig efter. De 9 sidste ere, de 9 Musæ. Underskriften er Ps. 57, 8. 9. 10.

I Kirken hænge 3 Messing Lyse-Kroner. Paa den eene findes denne Inscription: Ao 1651 haver ærlig, viis og velfornemme Mand Sr. Lauritz Christensen forðum Borgemester her udi Helsingør, og hans Sl. Hustrue Margaretha Hans Datter samtlige Arvinger givet denne Krone til St Olai Kirke. Gud til Ære, Kirken til Beprydelse og andre (109) til et godt Eksempel. Paa den anden Lyse-Krone staae følgende Linier: Til Guds Ære og St. Olai Kirkes Zirat er denne Krone forøret af ærlig velfornemme Mand Iver Pedersen forrige Skrivere paa Cronborg og Raadmand i Helsingør og hans kiære Hustrue ærlig og Gudfrygttige Matrone Marine Peders Dotter Ao 1653. Paa den tredje findes disse Ord: Holt dit Løfte du gjør i Nød, Det er din Ære nu du er død. *Vivit post sunera virtus.* Jens Pedersen, Anne Anders Datter, Dorothea Martens Dotter 1633.

Kirken har overlæt smukke Pulpiturere. Paa et staaer L. C. A. og A. D. B. det er. Lars Christensen Aagaard og Anna Dorothea-Brockmand. Iblant de merkelige er et, som til det Islandske Compagnies Nytte er bekostet, med denne Inscription: Dette Pulpitur er indretter Gud til Ære og Kirken til Ziirat og en taknemmelig Erkiendelse imod det lovlige Islandske Compagnie fra Kiøbenhavn for deres vedholdende Gavnildhed imod denne Kirke, som og skal aabnes for dem at ruge, naar deres Vey falder her forbi, Gud velsigne imidlertid (110) altid baade deres Hen- og Hiem-Reyse for Christi Skyld. Ao 1706. Paa en Tavle inden i en Stoel staae disse Ord Jesu lys du

for mig Blinde, Mine Synders Mærk at finde, At jeg dem ret kiende maae, Og med Graad selv i mig gaar. Derhos disse Skriftens Sprog: Ps. 139, 23. 24. Præd. Bogs 4 Cap 17 v. Ps 24. 4. v. Jesu som mit Liv bestraaler. Jesu! Som mig Fryd tilmaaler. Jeg vil dig paa Knæe tilbede. Du mig værdelig berede. D. L. S. Ao 1738. M. H. D.

I denne Kirke er foruden Billedhugger-Arbeyde, Malninger af dette og forrige Seculo. I sær er her foruden andre, 3 Skilderier at bese. Det første over Skrifte-Stoelen i Choret er et gammelt Skilderie, præsenterende den giældbundne Svend Matth. 18. S. N. I. 5. 7. 9. D. B. Det andet er et Billede, som paa en og den samme Side præsenterer for dem, som staae paa høyre Haand, eller fra Choret, Christum i sin Opstandelse, men paa venstre Haand Christi Korsfæstelse. Dette er foræret af General-Majorinde Muhle, Assessor Arentzens Dotter. Det tredje er sindrigt, og havd det skal viise, sees af dets Omskrifter paa de 4 Kander: (111)

1.) Mortuus peccete, vivo in Christe.

2.) Speculum bominia Christiani.

3.) Servitutum & mortem vereor.

4.) Libertatem & vitam spero.

Neden for staae disse Districha:

Mortuus in vivo velatus Epomide Christi.

Innitor Petræ. Spec mala cuncta fero.

Hostes inferni miniantur vincula culpæ.

Mole gravor, dextræ tendit ad astra fides.

Sublevor verbo veram donante salute,

Reliqvias qvanvis mortis adesse vides.

Justutia exspecto fretum inviblavite, tante

Molis opus coli possa redire donum.

Under Hvælvingen findes nogle adelige Personers Navne med Fæderne og Moderne Vaabenm, men siden disse Personer hverken ligge begravne her I Kirken, eller have været til paa en Tid, behøver jeg ikke at melde noget derom. Iblant dem ere Tyge Krabbe, Rigens Raad, Holger Rosenkrandsen, Corfitz Ulfeld, Peder Oxe, ec. De ere nok opsatte efter Malerens Godtbefindende, fordi paa andre Stæder og findes slige Vaabener afmalede, men med bedre Føye, siden de kand viise enten de mærkværdigste Mænd og Familier, der paa en Tiid have (112) levet,, eller de Adels Personer, derligge begravne i samme Kirke, hvilket sidste findes saaledes i Ringsted-Kirke.

§. 3.

Epitaphia og Begravelser i denne Kirke.

Ingen Kongelige og Fyrstelige Personer findes her begravne. Ikke helle kand denne Kirke rosw sig af mange andre enten navnkundige eller anseelig lærde Mænds Begravelse; Ingen synderlig kostbare Begravelser og Monumenta sees; Dog skal de opregnes, som ere her, og man har kunder faae:

1.) Peder Aarslevs Liig-Steen. Saa vidt der er en Gravskrift over samme Hr. Aarslev, vil jeg heller anføre den til hans Levnets Beskrivelse, som tillige med de andre Kirkens Læreres kand ventes at komme for Lyset. Førend denne Liig-Steen blev købt af Sr. Neuhaus, og lagt over Præstens Grav, stod paa den følgende Inscription: Syr. 44,9.12 13. 16. Under dette Grav-Sted og Dække er nedlagt til en fødelig Roe den ærbaarne og agtbare og velfornemme Mand Oluf Pedersen fordum Kongelig Told og Consumptions-Forpagter i Helsingør. (113) det hans dødelige Legeme, det her med Siælens Samling i dette Live haver faaet sin første Oprindelse udi Skaane udi Bierre Herred i Hisholte Sogn Ao 1645 den 22. Novembr. Men efter 52 Aars ringere end 9 Dages christelige Fremdragelse her paa Jorden, sin salige Fraskillelse og Ende her udi Staden d. 4 November. Ao 1697 og venter nu paa en ørefuld og ævigbarig Samling med Siælen igien paa den store Doms Dag.

Her under hviler den, som tient sin Gud og Hosbond troelig.

Og gjorde vel mod Arm og Præst, og glemte ey Guds Boelig.

2.) Assessor Jacob Arentzens Begravelse falder formedelst adskillige Maininger og smukke Inscriptioner Læseren meest udi Øyenene. Over Begravelsen er et Pulpitur, og paa Indhegningen om denne Grav findes følgende Inscriptioner: Ao 1689. d. 24 Mart. Haver Kongl. M. Proviant Forvalter paa Cronborg. Jeg Jacob Arentzen med kin kiære Hustrue Johanne Syreau (114) ladet dette Begravelses-Sted bekoste for os og vores Arvinger til en kierlig Ihukommelse. Neden under 1) Døden med et Svøbelse-Barn i sin venstre Arm og en Stok i sin høyre Haand derhos:

Omme qvod est natum, mors id comitatur amara.

Paa Dansk:

Ey nogen findes her, som jo maae Døden smage.

2) Findes et ungt Menneske staaende ved et brændende Lys imellem Bobler og Blomster med disse Ord:

Ut flos, vel fumus, vel bulla, vel umbra perimus.

Som Blomstret visner vi, som Røgen vi forgaaer,

Som Boblen briste vi, som Skyggen Ende faaer.

3) Sees en gammel Mand, havende i den venstre Haand en Maale-Stok med adskillige Tall antegnet, i den høyre Haand en Rulle, paa hvis eene Side staaer: Redde *Rationem Villicationis tuæ*. Paa den anden Side: *Verba otiosa* 80052. I Haanden et Knippe Kurke-Stokke med Skurer udi, ved hans Belte et Knippe Nøgler, under hans Arme bærer han (115) en Regne-Tavle, hvorpaa staaer Summa 76 201, 600 Ressat. Paa Ryggen bærer han en Globum i en stor Kurv, hvorudi Satan præsenterer sig, lækendes denne Globum og et ungt Qvinde-Menneske sammen. Paa Hovedet afmales den gamle Mand med en Biskoppelig Hue. Oven over ham præsenteres udi en Luft-Skye en Haand med en Vægt udi, i den eene Vægt-Skaal findes en Ilds-Lue, i den anden en Krone med tvende Palme-Greene, og derover disse Ord: *Et reddet unicuique serundum opra ejus*. Tvers over for i samme Skye lader sig see Enden af en Basune med disse Ord: *Surgite mortui, venise ad Judicium*. Oven over Stykket læses dette Vers:

Tempus adest, Judex aternus provocat omnes.

Tiden kommer, tænk dig om,

Herren kalder dig til Dom.

Oven omkring Begravelset præsenteret følgende Bibelske Historier: 1) Judiths og Holofernis Historie. 2) Historien om Isaac, der skulde slagtes. 3) Jacobs Himmel-Stige. 4) Johannis den Døberes Halshuggelse. 5) Addamus lugens, en gammel Mand med en Spade i Haanden. 6) David pæniten, derhos et Riis, et Sværd og et Dødning-Hoved, hvorunder Miserere mei Deus. 7) Magdalena lacrymans. 8) Pauli Omvendelses Historie med disse Ord: (116) Saule, Saule! Cur me persequeris, og neden under convertens. 9) Augustinus convertens, hvor Augustinus staaer i sin Biskoppelige Dragt med et Hierte brændende som en Ilds Lue i den eene Haand, i den anden har han sin Biskops Stav. Derover igien præsenteres Moses med Steen-Tavlerne. Dernæst St. Peder med Nøglerne i den eene Haand og en Bog i den anden, hvor neden for:

Hoc Testamentum Vetus est a Patre crente,

Lexque nova a Christo Spiritu Sancto mediante.

Neden til paa begge Dørrene af Assessor Jacob Arntsens Begravelse findes disse Vers:

Endog man kalder mig en Dør til dødsens Kammer
Og Kravens mørke Sted,
Dog gjør jeg Ende paa al Sorrig, Nød og Jammer,
Som Verden plages med.
Her er for Legemet en Hviile-Sted og Boelig
I denne liden Vraa,
Hvor der af Verden mæt skal sove tryh og roelig.
Indtil det skal opstaae.
Vil nogen understaae sig denne Grav at øde,
Og gjør den fortred, som der er nederlagt, (117)
Han tænke dog ved sig, at han engang skal møde

Ludvig Boesen Helsingørs Beskrivelse Aalborg 1757

For den, som flittelig paa alting giver agt.
Dersom han disse Liig, her er nedsat, opgraver.
Og tænker, han for sig vil have Gavn deraf,
Han maa forsikkre sig, at Himlen det saa laver,
At han skal ey undgaae sin velfortiente Straf.

Paa en Steen i Begravelset staaer denne Strophe:

Begierer Læseren at viide deres Navne,
Som Graven haver kiøbt, og Graven her mon favne:
Jeg Jacob Arentzen med mine her skal roe,
Indtil vi sidst his Gus i Ævighed skal boe.

Dette Begravelse er udi et Capel paa Kirkens Norre Side. Over Indgangen til Capeller staaer det foromskrevne konstige Billede, som er foræret til Kirken Ao. 1738 af Generalmajorinde Muhle, eller som et andet Sted siger, af General-Lieutenant Arntskiold og hans (118) Frue, begge vare Jacob Arentzens Børn. General-Lieutenant Arentskiold blev begravet her Ao 1744 som skienkede en Deel Penge til Kirken, paa det at dette Grav-Sted bestandigen kunde blive urørt.

3.) Paa en Liig-Steen staaer: I. H. S. Iver Bollesen Kongl. M. Toldskriver fød i Varde d. 4. Octobr. 1631 død i Helsingør d. 29. 1680.

4.) Lambert Ebbesens Liig-Steen: Her under hviiler med sine kiære Børn ærlig og velfornemme Mand Lambert Ebbesen K. M. Toldskriver i Øresund som var barnfød i Ribe Ao 1620 d. 29 Sept. Og døde her i Hels. Ao. 1677. d. 29. Sept, samt hans kiære Hustrue, den ærlige, dyderige og gudfrygtige Matrone Anne Fiuren barnfød udi Kiøbenhavn Ao. 1634 d. 30 Mart., som døde Ao 16. d.. Gud give dennem med alle troe Christne en glædelig og ærefuld Opstandelse.

Jeg løn, nu klædes af, som den der skal til Hviile. (119)

Jeg sørget, frydes nu, og skal til Bryllup iile.

Jeg stridet, Døden vandt. Jeg udi Verden groede.

Nu hviiler jeg hos Gud, en Paradiises Pode.

Hvad Verden skienket mig, jeg havde før til Leye.

For Ynke, Himmelen nu er min Arv og Eye.

Denne Begravelse tilhører nu de Tieger Endelse Consul i Helsingør. Den gamle Robert Tiegs Hustrue er nedsat 1696, han selv 1716, hans Søns Hustrue 1742 og endelig Robert Tieg selv 1752.

Hvor bedre er en Dag af Livsens Brød at mættes,

End her i tusind Aar med Søgne-Dage trættes,

Hvor bedre er hos Gud en Palme-Green at bære,

End her fra Arken en forlokke Due være.

5.) Commendant Christen Hansens Liig-steen: Inscriptionen derpaa skal anføres hos hans Vita iblant de andre Commendanteres paa Cronborg, som siden ventes at komme for Lyset. (120)

6.) Paa en Liig-steen staae disse Ord: Her under hviler Morten Jensen med sine 3 Hustruer, (derhos disse Bogstaver) C. L. M. 1685.

7.) Paa en anden præsenteres Christi Opstandelse med disse Ord: *Ego sum resurrectio & vita Joh. II.*

8.) Paa Capitain-Lieutenant Olle Kolling og Gr. Povel Bentzen Borger og Kiøbmand, begge deres Grav-steen, er denne efterfølgende Inscription udsleben:

Her under er til Hviile nedsat et hæderligt Ægte-Par den høiyagtbare og velfornemme Mand Sl. Anders Jensen Ølstykke fordum Borger og Skolens Forstander her i Byen barnfødt i Ølstykke Ao 1624, som døde 1686 udi hans Alders 67 Aar med sin Gud. Og Byd-elskende Hustrue Sl. Maren Povels-Datter her i Byen fød 1646 og døde 1696 i hendes Alders 49 Aar. De har i et kiærligt Ægteskab paa 20 Aars Tiid avlet 2de Børn og efter en salig Død her udi dette for dennem og deres (121) Arvinger indrettede Hviile- Kammer forventer nu i Roen en glædelig og ærefuld Opstandelse:

Saa er vort Maal opnaaet, vort Løb det er fuldendet,

Vor Sorg har Gud til Fryd, vor Død til Liv omvendt.

Det Øyet sigtet til, vi nu i Eye har,

Her vente vi i Fred Guds Doms-Dag aabenbar.

Da skal de tørre Been med Kiød og Hud omgives,

Da skal vor Legeme med Siæl paa nye indlives,

I Kraft skal vi igien af denne Støv opstaae,

Og med vor Frelser til Herlighed indgaae.

Far derfor Verden vel med din Uroe og Møye,

Din Ubestandighed ey kunde os fornøye,

Vi lukke Dørren til for dig og din fortræd:

Gak Læser og med os til Døden dig bereed.

Den foromtalte Capt. Kolling blev nedsat her den 5. Mart 1748. (122)

9.) Mag. Johan Kruses Epitaphium over hans Hustrue, anføres i hans Levnets Beskrivelse.

10.) En Liig-steen, hvorpaa staaer; Her ligger begravet Jacob Langes 6 Børn, 1 Søn og 5 Døttre.

11.) David Melvins Begravelse: Denne Steen og Sted hører David Melvin Raadmand til, hans Hustrue, Børn og Arvinger, og ligger her under begravet hans Sl. Hustrue, den Ærlig, Dyderige og Gudfrygtige Matrone Sara Mutum, er barnfødt til Lie udi England Ao 1591 og er i Herren hensovet

1665. d. 4. May. Gud give hende med alle troe Christne en glædelig Opstandelse, Ao 1666. Derunder et Engelsk Vers. Hertil hører et Epitaphium paa Veggen med denne Inscription: Dette Epitaphium haver David Melvin Raadmand her udi Helsingør ladet bekoste Kirken til Prydelse, hans Sl. Hustrue den Erlig, Dydig og Gudfrygtig Matrone Sara Mutum, som er barnfød til Lie i Engeland 1591 døde her d. 4 (123) May 1665 og her neden hviler til Hukommelse. Gud give hende med alle Troe, ec. Jobs 19, 25. 26. 27.

12.) Paa Daniel Valentin Neuhaus hans Liig-Steen findes denne Inscription: Denne murede Begravelse med 2de Lemmer paa her ved Siden tilhører Daniels Valentin Neuhausen og hans Hustrue Lene Brock:

Jeg var, nu meer ey er, Jeg stridde, har nu Fred.

Jeg havde Gods og Ære, har nu forladet det,

Jeg løb, nu hviler jeg. Jeg vandt nu overvindes.

Jeg boede før blant Folk, nu iblant Steene findes.

Jeg intet nu attraaer, tilforn jeg sagd Hild være.

Jeg siger nu Farvel, farvel al Gods og Ære.

Jeg er var moed, den Død jeg kunde ey modstaae.

Jeg var af Jord, igien til Jorden blive maae.

O! Læser! Du, som est, det jeg før var i Live.

Dat jeg i Døden er, skal du og engang blive (124)

Denne Begravelse fik i Eye Sr. Daniel Valentin Neuhausen i hans Kirke-Værgers Tiid Aar 1744 til et Vedderlag for hans store Gave til Kirken, da Steenen forhen havde denne Inscription: Denne Begravelse-Sted tilhører ærlig, visse og velfornemme Mand David Melvin Raadmand her i Helsingør samt hans kiære Hustrue den Ærlige, Dydige og Gudfrygtige Matrone Magrethe Jacobs-Datter, deres Børn og Arvinger, som her agte at hvile, og hviiler her neden under hendes første salig Mand Rasmus Regelsen forud Raadmand her sammesteds, som døde den 23. Dec. 1662 med hans tvende Hustruer. Gud give dem, ec.

13.) Paa Jens Pedersens Epitaphium staaer: Erlig og forstandig nu salig Mand Jens Petersen K. M. Fyrs-Forvalter over Fyrene i de Danske Strømme, var barnfød i Jylland i Lysgaards Herred udi Vigstrup Bye Ao 1584. Haver i lang Tíid forestaaet adskillige hæderlige Bestillinger i Kongl. M. og andre gode (125) Mænds Tieneste, førend han paa K. M. Vegne sig paatog Fyrene at forvalte, som han og i 16 Aar betiente, indtil han saligen hendøde i Helsingør d. 9 Oct 1639 hans Alders 55 Aar, efter at han i det hellige Ægteskab med 2de sine ærlige Hustruer, navn. Anne Anders-Daatter barnfød i Helsingør og døde sammesteds d. 12 Jan. 1629 hendes Alders 42 Aar, avlede 5 Sønner og 5 Døttre og ved sin nu efterladte Enke Dorothea Martens-Datter, barnfød i Jylland i Rings Herred i Vibye Sogn, som døde Ao . . Gud give dem alle en glædelig Opstandelse.

14.) Paa Cammer-Raad og Translatene Johannis Petersens Begravelse:

Johannes Petersen og salig Ægte-Mage, hvis Navnn Abigael Maria Müller var,
Her Haver Hviile-Sted, naar Gud det mon behage
At sammel dennem her, som Døden adskile har. (126)
Dog ey alene her i Dødens sæle Rige, Hvor ingen Sands, ey Liv, ey Glæde haver Sted,
Men og i Salighed, hvor Tiid og Død maae vige.
Med al Forandrig, Sorg og Ubestandighed.

Anno 1733. d. 2. April.

Da min Abigael for Døden maatte bukke,
En anden Ærgre-Ven mig Herren gav igien,
Det var ey mange Aar jeg atter maatte sukke,
Og følge hende med til Hvile-Stedet hen.
Den første mig er Aar frembragte her en Pode,
Den anden udi 6, 3 Spiire efterlod,
Den første af de 3 blev rykket op fra Rode,
For hendes Moder og . . for de Døde stod.
I dette Leye-Sted,, nu Støvet af dem hviler,
Forældre mine med ved Siden hos dem staaer.
Mit Legems tunge Muld nu daglig til dem iler,
At Siælen nyde kand et evigt Fryde-Aar.

Ao 1744. (127)

15.) Et smukt Epitaphium, hvorpaa staaer Christi Korsfæstelse med denne Inscription:

*Effigiem Christi tu propter Christum honora,
Non tamen effigiem sed Cjristum semper adora.*

Neden under: Dette Epitaphium haver David Melvin Raadmand I Helsingør med sin kiære Hustrue Margrethe Jacobs Datter ladet oprette, Kirken til Prydelse, andre til got Exempel og efterskrevne til Hukommelse, og hviler her neden for ærlig, velagte og forstandige Mand salig Rasmus Regelsen fordum Raadmand her i Helsingør, barnfød i Malmøe, som døde den 32 Dec. 1662 i hans Alders 57 Aar. Iligemaade den ærlige, velagte og forstandige Mand, David Melvin Raadmand her sammesteds, barnfød ved Dundie i Skotland, som døde i hans Alders ? Aar med begge deres ærlige, dydige og gudfrygtige Matrone Margrethe Jacobs Datter, barnfød udi Kiøbenhavn som døde ? hendes Alders ? Aar, Gud give dennem med alle, ec. (128)

16.) Paa en Liig-Steen staae disse Ord: Denne Begravelse-Sted hører Byefoged Anders Rold og hans Hustrue og Arvinger til.

17.) En Grav tilhørende Familien Rosenheim, hvis Inscription er en af de merkeligste: Herunder hviler Velælde og Velbyrdige Jens Rosenheim, Kongl. Majests. Fordum Statz-Raad samt Justitz- og Cancellie-Raad samt Ober-Krigs Commissarie, som udi samme Hans Kongl. M. Tieneste døde til Dublin i Irland Ao. 1690 og der sammesteds ligger begravet hans elskelige kiære Frue Velælde og Velbyrdige nu salige Fr. Anne Cahatrine Compostelle, som døde den ? 17? med deres kiære Søn Christian Ulrich Rosenheim.

18.) Rostgaards Forfædre ligge og begravne her, skjønt Conference-Raad Rostgaard selv har udvalgt sig Ley-Sted i Holmens Kirke udi Kiøbenhavn.

19.) Hr. Peder Sampsings-Epitaphium er smuk og nok det ældste, her findes i Kirken, (129) hvis Inscriptioner skal indføres ved Hr. Sampsings Levnets Beskrivelse.

20.) Paa en Steen staaer: Her under ligger begravet Lauritz Sørensen K. M. Told-Cammerer ved Øresund, som hensov i Hærren den 7 Jun 1689 i hans Alders 7 Aar, samt hans kiære Hustrue Anna Chatrine Jørgens-Daatter, som Gud kaldede Ao 7 udi hendes Alders 7 Aar. Iligemaade deres Børn, som salig i Hærren hensovede, hvilkes Navne her neden findes antegnede. Gud give dem med alle troe, ec. Anne Lauritz Daater, Ingen Lauritz Daatter, Birgitte Lauritz Daatter.

21.) Biskop Wøldikes Begravelses Inscriptioner findes ved hans Levnet.

22.) Omendskiønt Herloff Trolle ikke er begravet her, ihukommes han dog billigen med en Inscription, som skal findes i hans Levnets Beskrivelse blant de andre Commendantere.

Mange flere mærkværdige og meere mærkværdige Personer ere uden al Tvivl her begravet, (130) men her ere ikkun de antegnede, hvis Inscriptioner og Monumenta findes endnu, skjønt vel ikke alle. Iblant disse seer vi, at de Arntskioldskes, Sampsings, Tiegs ere de fornemste; Men ingen Lig-Steen findes over Personer af gammel Adel, uden alene over Christen Hansen; Zbi Arntskiold, Rosenheim og Rostgaard ere af yngre Adel. Wøldike, Samsing af Præstelig og Resten af Borgerlig Stand.

§. 4.

Kirkens Antiquiteter.

Antiquiteter kaldes de Levninger, som findes fra gamle Tider, der kand vose os, hvad hos de Gamle har været i Brug, og nu ikke ere. Disse Antiquiteter læres af gamle skrevne Documenter, at Steen og Monumentis, af gamle Stiftelser, ec. Saadanne Antiquiteter samle mange paa, hvilket er Berømmelse værd, eftersom de dermed give Oplysning til Historien; Og ønskede jeg gjerne at finde god Forraad af dem ved denne Kirke, men har ikke naaet det, som jeg har søgt. Det er ikke at tvivle paa, at jo her ved Kirken har været en Levning af gamle Sager, men de ere ved Skiødesløshed og Vankundighed i Historierne og deres Nytte forødede. Læseren faaer (131) derfor at tage til Takke, med hvad jeg har af Antiquiteter at optegne.

Kirkens Navn, at den kaldes St. Olai Kirke, giver Leylighed til at efterforske en Nordisk Helgens Historie, af hvilken jeg har givet et kort Udtog. Hans Billede, som støbt og udhugget findes hist og her i Kirken, viiser intet synderligt gammelt; Det træder Avinden under Fødder. Noget bedre kunde man dømme om en gammel Kongens Dragt, naar man var i Ringsted, hvor Kong Eric Menved ligger begravet. Hvad angaaer den Anledning, som kand have været til, at denne Kirke er indviet St. Oluf til Ære, er mig ikke vitterligt. Dog kunde man eftersøge, og St. Oluf kand have havt noget at sige paa Havet og over Fiskerne, som til Skanøere fiskede, og det Market, som for samme Fiskeries Skyld holdtes, saasom samme dog skeede, saa vidt jeg kan erindre, ved St. Olufs Dags Tider: Siden finder jeg og, at St. Olufs Dags Tider: Siden finder jeg og, at St. Oluf Billeder er æret ved Sommers Tid for at faae en riig Høst. Ligesom da Hedningerne tilbage en Gud, naar de ventede paa Høst, en anden, naar de vare paa Havet, saa synes det, at St. Oluf er tilbudet af Papisterne her i Landet som en Høst-Gud, og kandske og som en Hav-Gud, som mueligt kand have havt Silde-

Fiskeriet under sin Haand; Men det synes, at han har (132) været en Sommer-Helgen, siden hans Fest er celebreret om høyeste Sommer.

Nogenlunde kand man ansee den største Klokke i Taarnet, som og kaldes Storm-Klokken, for en Antiquitet, naar man fortæller dens Historie og Inscriptioner. Der er gjort i de sildigere Papistiske Tider, nemlig Ao 1511 af en ved Navn Fastenøye, hvilken samme har kort derefter, nemlig 1513 støbt Tolv-Klokken i Lunde-Dom-Kirke, paa hvilken findes denne Inscription: *Ao. Domini M. D. XIII. R. p. d. Byrge Archiepi. Lunden. Sveciæ Primais & Apice. Sedis Legati Xiii. Regno vacante. Johannes Fasyenöive me secit.* Men paa Klokken i Olai Kirke fandtes denne Papistiske Inscription, som viser hvad Tanker man i Pavedømmet har til denne St. Ole: *Johannes Fastenöjve me fecit Anno Domini MCCCCCXI. – Nobis Martyr ave confer locamen Olave.* Meere af Inscriptionen har jeg ikke, og seer man deraf, at denne Ole Martyr ikke alene skulde bede for dem, men og skaffe dem Sted i Himmelen. Denne Klokke blev da brugt i 120 Aar, da den sprak, og derpaa blev omstøbt og større ved Johan Kemer, da Borgerskabet med Kirken skiøde sammen til at bekoste den. Derpaa ringede man med den i 110 Aar, da den paa en Hellig 3 Kongers Dag blev igien sprukken, hvorfor den atter blev omstøbt, som kand sees af den der nu (133) værende Inscription: *Me secit Johan Barthold Holtzman Hafniæ Ao 1741 Soli Deo Gloria. Hæc Campana facta Ao. MDXI duplice vice fravta est, primun Ao. MDCXXX. At tunc sumptibus Templi & incolarum Helsingør. Redintegrata, majorqve facta per M. Johan Kemer, deinde post fatalem pulsum fundi denue & turri suæ restitui curavit benevolarum mentium, præcipu Helsingør pieras animate a Consil. Cammer W. O. Bartholin & Past. Templi Prim. Petro Orslev Ao MDCC XXXX. Prætoze Provinciali Sælandiæ Dno Nicolao de Gersdorf, Episcpppo Mag. Petreo Hersleb, Consule Helsing. Dno. Francisco Grönnevold.*

*Protégé divias porro Deus alme loqvelas,
Cunctaqve de Danica gente repelle mala.*

Af det Aflads Brev, som Lauge Urne, Biskop i Roeskilde skienkede denne Kirke, seer man, at same Biskop eller Pintze-Dag Ao. 1521 har været i Helsingør og confecreret denne Byes Sogne-Kirke til trende Helgene, St. Oluf, St. Andreas og Vindentius Martyr. Man kunde snart tænke, at Olai Kirke var først færdig og indviet Ao 1521 men man veed dog, at den var en ordentlig Byens Sogne-Kirke tilforn, hvilket sees af følgende: 1. Tales om Olai Sogne-Kirke i ældre Documenter, f. e. i Jørgen Gjøs Testamente Ao 1474 skrevet, meldes Sogne-Kirken i Helsingør, hvilket viser, at der har været ikkun én Sogne- (134) Kirke i Byen. Ao 1446 tales om en Tvistlighed imellem Munkene af Byens Clostere, naar de skulle prædike her i Byen, hvoraf sees, at Byen har da havt sin egen og eene Sogne-Kirke. Ao 1495 blev ordineret, at klemtes med denne Kirkes største Klokke, og Aar 1511 blev den nu værende Storm-Klokke støbt, som før er meldet, og af dens Inscription seer man, at Klokken har da tilhørt St. Oluf. 2 Skal jeg strax herpaa opregne de mange Papistiske Altere, som fantes her med deres Indkomster og Præster, hvilke umuelig kunde være stiftede paa en hals Snees Aars Tid, en kort Tid, da Byen engang blev forstyrret, og hørte intet andet end Krigens Uleyligheder, en Tid, da man begyndte at væmmes ved de Papistiske Vildfarelser og Bygninger gik hist og her til Ende. 3. Synes af ommeldte Aflads brev, at en temmelig Forandring er alleneste skeet ved Kirkens Helligdomme, da derimod intet egentlig meldes, at denne Kirke tilforn er brugt. Hvorfore Kirkens saa vel Ombyggelse som Berigelse med Ornamenter og Altere, i sær Helgenes Reliquiers Omflytning fra et Sted till andet eller Nedleggelse i Kirken synes nogenlunde af Aflads Brevet at have givet Anledning til Kirkens Confecration af Bispen. Dette Aflads Brev lover

Bodfærdige og dem, som bekiende deres Synder, Synds (135) Forladelse for deres Synder i 40 Dage, naar de gjorde en eller flere Øvelser, eller saa kaldte Gierninger, af disse, som herhos antegnes, og ere: 1. Skulle de af Andagt besøge denne Kirke. 2. De skulle læse Pater Noster eller Avr Maria, eller en anden slig Bøn. 3. De skulle enten selv eller ved andre forrette Prædiken, Messen eller anden Tienstens Gierning, eller og alene høre det at forrettes. 4 De som ville række Haanden til Kirkens Vedligeholdelse eller forbedre og formeere Kirkens Ornamente og Meubler. 5. De som ville følge bag efter Hostier og den hellig Olie, naar det enten blev baaret til eller fra Kirken til Syge. 6. De som ville gaae rundt omkring Kirkegaarden og bede for Freden og de Afdøde. 7. De som vill være nærværende ved de Dødes Grave, det maa nok være Lig-Begængelse. 8. Naar de hørte Mariæ Klokken heri Kirken, de som da ville efter den Romerske Kirkes Skik sige *Ave Mari* 3 Gange; Det var got for gamle-Folk, som boede saa nær, at de kunde høre eller viide, naar Klokken gik, helst om Vinter-Dage. 9. De som enten næste Søndag, naar Relikvierne skulle i Process i Byen, omførtes i det ringeste inden for Portene, eller andre Tider, ville ære disse høyst hellig Reliquier. Dette med meere maa man kandske ved og ynkes, samt forundre sig over, hvor Overtroe dog saa sterk kand tage Overhaand iblant Menneskerne. (136) Iblant Antiquiteterne høre og de mange Papistikse Altere, som her have været, hvoraf kun et er endnu tilovers. I de fornemmeste Kirke udi Landet vare forud, foruden det høye Alter, og andre Altere, ligesaa og her i Kirken, og vare de tilsammen 16, som ere følgende: 1. Det høye Alter St. Olufs kaldet. Dette Altere maa nok i Reformationen være strax ødelagt, siden jeg finder, at et andet er ført hid fra Esserums Closter, og blev brugt her i Kirken, indtil at den nye Alter-Tavle, som nu er, blev opsat. Dette Alter havde den Papistiske Inscription: *Ora pro nobis*. Som man finder tit her i Landet, at de saa kaldede høye Altere ere blevne staaende, saa kand man forestille sig, at dette St. Olufs Alter maa have havt meget ureent af det Papistiske Væsen, og er derfor bleven forstørret. 2. Et andet St. Olufs Alter. 3. Rosen-Krandses Alter, som var det rigeste. 4. St. Jørgens Alter. 5. St. Animarum. 6. St. Miniami. 7. St. Crucis. St. Giertrudis. 9. Et andet St. Giertrudis. 10. St Maria Magdalenæ. 11 St. Jacobs. 12. Hellig Legems Alter. 13. St. Catharinæ. 14. St. Trinitatis I hellig Trefoldigheds Capel. 15. St. Rochi. 16. St Ursulii. Disse Altere, siden de just ere 16 I Tallet, have nok staaet 8 paa hver Side af Kirken, nemlig 8 I de 8 Hvelvinger paa Kirkens (137) Nørre Side, og 8 i de Søndre 8 Hvelvinger. Alle disse Altere havde hver for sig deres egne Jorder, undtagen St. Ursulii eller Utsulæ. Jeg kand ikke viide, enten det er en Helgen, som da er mig ubekiendt, eller en Helgeninde, som Papisterne tilbede, endskiønt hun aldrig har været til engang. St. Oluf og St. Giertrud havde hver tvende Altere. Hver Alter havde og sin egen Præst, undtagen St. Olufs og St. Crucis, som havde en tilsammen. Af disse er kun et lidet tilbage, som meenes at være St. Niniani, og at præsentere samme Niniani Bedrifter i Billedhugger-Arbeyde med sterk Forgylding. Samme Alter har tvende Luger, som kand oplukkes, ligesom de fleste Papistiske Altere. Men til dette Altere haves ingen Bord. Jeg har ingen Altere af de Catholske hørt noget om, hvorefter man kand beskrive dem, undtagen det gamle Alter i Ringsted-Kirke, som endnu staaer bag det rette Alter. Alter-Bordet er opmuuret af Steen, og midt paa Bordet sees endnu et Hul, hvorudi Reliquier pleyede af giemmes. Alter-Tavlen er af smuk og sterk forgyldt Billedhugger-Arbeyde, forestiller gjerne dens Historie, til hvis Ære det er indviet, og har tvende Lemmer, som kand oplukkes. De indvendige Sider af Lemmerne ere og ziirede med udskaarne Billeder.

Af foromtalte Aflads Brev seer man, at her (138) og har været en Deel Helgenes Reliquier. Hvilke de ere, har jeg ingen Fortegnelse paa, men sluttelig maa her have været nogle Levninger af St. Oluf

eller i sær af St. Andreas Apostel og Vincentius Martyr, siden Kirken og til disse tvende har været indviet, og der dog ikke viides noget Alter for dem at være oprettet.

Ved Daaben staaer en Munke-Stoel, som efter gamle Sager er bleven hidført fra Esserum Ao 1559 eller 1555. Samme Aars-Tal findes herpaa med det Navn Frantz Lauvigen.

I Sacristiet findes en Deel af de Lutherske Sogne-Præster her til Kirken afskildrede, som ere: Mag. Peder Lange. Mag. David Christensen. Hr. Peder Nielsen. Hr. Henrich Henrichsen Goitske. Mag. Gerhard Albertsen Schumacher. Mag. Lautitz Christensen Aagaard. Hr. Johannes Schrøder. Hr. Andreas Wøldike. Hr. Peder Aarslev. I Sacristiet skal og forvares Constitutio cum Ecclesia Daciana, hvilket jeg ikke selv har seet, men alleneste ved Leylighed engang hørt det af en vis Mand. Det er ellers ikke at tvivle paa. At jo her findes adskillige Documenter i Sacristie-Kisten, i Fald de ellers ere conserverede indtil denne Dag. (139)

Cap. 5.

Om St. Mariæ Kirke.

§. 1.

Kirkens Bygning og Anseelse.

Denne Kirke kaldes i Almindelighed Tydsk Kirke, undertiden St. Mariæ Kirke, og snart aldrig Vor Frue-Kirke, endskiønt den fra Førstningen af er indvier Jomfrue Maria til Ære udi Pavedømmet. Den stod efter Reformationen øde indtil Ao 1578 da Kong Frideric 2 indrettede den for de Tydske og Nederlændere, som paa den Tid nedsatte sig her. Nu er det en Hoved-Sogne-Kirke, hvortil er sagt: 1.) Tydske og Fremmede her i Byen. 2.) Slots-Kirken og Meenighed er anmættet hertil. 3.) Øresunds-Told-Kammer. 4.) Svarnisonen. 5.) Cronborgs Hammer-Mølle søger denne Kirke. Hvad Bygningen angaaer, da er den næsten af lige Størrelse og Høyde med Olai Kirke. Den bestaaer ligesom hin af 3de Rader Hvelvinger, af hvilke den mellemste har de høyeste og bredeste. Taarnet er høyt med et temmelig Spiir tækket med Skæver-Steene. Tagene ere tækkede med Tegl-Steene, det overste med sorte glasserede (140) Steene. Det der i sær ved Bygningen er at merke, er, at den er et Stykke af det gamle Sorte Brødre-Closter, hvis forrige Anseelse kand nogenledes sluttes af Kirken, den Latinske Skole, og det nu værende Closter af de gamle Papistiske Closter. Kirken er den søndre Bygning, som mod Sonden har en Urtegaard kaldet Hanses og undertiden Sanct Hanses af Vildfarelse. Den er ikkun 100 Aar gammel, og den første, som herpaa blev begravet, hete Hans Mogensen, hvoraf den har sit Navn, og samme Hans hav den Ære, at han at Uvidenhed kaldes Sanct Hans. Vesten for Kirken er den almindelige Kirke-Gaard om ringet mesten med Muur. Paa den ere 3 muurede Porte, af hvilke den eene er mørk, som er en Levning fra Closteret af, der viiser, at det har havt sin Ring-Muur og mørke Porte.

§. 2.

Kirkens Ornamentur.

Her behøvedes ikke at siges noget i sær, dersom ikke formedelst Navne og Aars-Tal, ec. som forefindes, intet bør forglemmes. I denne Kirke sees ikke saa megen Pragt af Billedhugger-Arbeyde og Forgyltning som i St. Olai, saa at man ikke finder noget rart paa Std, Pulpiturer, Choret, Alteret,

Prædike-Stolen, (141) Daaben og Orgelverket, uden at man vil rose denne Kirke for sin Lyshed og Nethed, hvilket gjør den meget smuk i Tilskuernes Øyne. Den er bragt i sin nærværende Stand af Kong Christian den 6. Over Alter-Tavlen staaer c. IV med det Aars-Tal Ao 1637 og disse Bodstaver med hossstaaende Vaaben F. W. paa en den eene Side og K. A. paa den anden. Tavlen er omringet med 4 store Propheter af Billedhugger-Arbeyde, hvorimelle Christi Lidelse i Urtegaarden ziirligen er afmalet. Paa Lyse-Stagerne staaer: Ao 1643. d. 8. April. Haben Johann Hansen und Johan Wilders beyde Fürsteber der Teutsehen Kirchen diese 2 Leuchter Gott zu Ehren und die Kirchen zur Zierde und Gedâschtnis verchret. Alter-Klædet er af Fiolet Fløyel med Guld og Silke Fryndser. Skammelen er overtrokken med rød Fløyel og borderet med Sølv, hvorpaa dette er udsynet: Wir beugen unsere Knie gegen dein Vater unsern Hærren Jesu Christi Ao 1730. Paa Gitterverket omkring Alteret staaer Bendix Hansen paa den eene Side og Christina Christensen Dotter paa den anden Side. Midt imellem Christus paa Korset og disse Ord:

Dieser für uns alle ist willig gestorben
Und hat uns das Leben erworben.

Og der neden for staaer Aars-Tallet 1695 (142)

Døbe-Fadet, som er af Sølv, har denne Inscription: Matrona nobolissima Margaretha Utermarck geneos. Nobiliss. Atque ampliss. Dni Andræ Guntheri Consilarii Regii, & Telonii ad fretum Dan. Directoris pelvim hanc lustris agentam in dei trinnis honorem, S. Baptismatis orationem, administrationem Ædi German. Helsingor. D. D. D. A. R. S, MDCXL ex grate in Deum animo, dernæst:

Hie nimm GOTT Vater an zu Kindern seiner Gnaden.

Hie wäscht Jesu Blut von Sünd und heilt den Schaden.

Hie geist der Heilig Geist sich haus mit reichen Seegen.

Führ o! Dreieinger Gott die Stat auff rechten Wegen.

Las keines Menchen Kind das hie wird ney gebohren.

Und las die hier und dort zum Seegen sein erkonnen.

Die, die beflecht Natur zum Törnes Kindern macht,

Den das betrubte Fall hat auch uns alle gebracht,

Auff die die Sünd und Fluch bis in die Hölen drucht.

Zum Hümmel die die Tauff hie aus der Höllen rucht (143)

Als deiner Snaden-Fallen in die edle Guntherin.

Over Børne-Stoele staaer: Dieser Stuhl hat Blasius Møller Chirugus mit seyner Frauw Eller Krabbe lassen versertigen 1638. Ps. 121 8 v.

I Kirken hænge trende smaa Messing Lyse-Kroner.

§. 3.

Epitaphia og Begravelser.

Det merkeligste ved denne Kirke ere Epitaphia og Grev-Skrifter over en temmelig Deel bekiendte Personer udi Historien. Grav-Skrifterne vil jeg indddele i følgende Classer. I den første Classe skal sættes de Personer, som ere Tydske, og her have boet. 2 Officererne. 3. De, som af Krigs-Standen ere døde i de Aaringer 1658 og 1659. 4. Fremmede, som paa deres Reyse herhid og forbi ere døde.

1. De Tydske Personer, som have boet her, og ere her begravne:

1.) En Begravelse, som tilhører Borgemester (144) Friderich Bartel døde Ao. 1701 d. 21 Mart.

2.) Told-Cammerer Peder Bülges Grav-Skrift lyder til deels saaledes: Hr. Peter Bülde Zoll-Cammerier bejm Øresund gebohr in Aarhus Ao. 1646 d. 27. April. Gestorb 1707 den 9 May mit seiner Frau Clara Elisabeth von Marle.

3.) Åaa et andet: Ao 1591 den 17. Aug. Carstennires gebohr in der Marck hey Leutze J. K. M. Marskalle von einem vestige Knecht 8 Jahr, ehrlich, fleysig und wol gedienet hat.

4.) Ao 1718. d. 21 Dec. Baltzar Garben.

5.) Paa Homeisters Epitaphoi: *Vita mihi Christus. Mors mihi dulce lucrum Phil I, 21. Mestoriæ ergo vir pietate & virtute ornatus Henricus Howejster Braunschwicensis cum Conjuge sua dilecta hos Epitaphium exstrui curavit. Ao. 1623. Neden for H. H. J. N. D.*

6.) Paa et Epitaphio: Ich weis das (145) das mein Cridser ec. Derunder først J. H. S. dernæst H. K. og M. M.. Hier ligt begraben der erbar, kunstrich und wolgeachten Meyster Haus Kemer, Ihr K. M. Gishuus. Iste in der Hern entschlaffen d. 7. Nov. groischen 9 und 10. 1636. Seine liebe Haus Fraufve die erbar und dugeusante Frauwe Christina Heinrichs Tochter ist in den Herren utschlassen d. 11. Nov. 1638.

7.) Inscriptionen paa Carl a Crackaus Epitaphio: *Sepulchrum hoc est Nobilissimi Dni. Cavolr a Crackaw Residentis Ordinarti Dn. Ord. Provins unitary Belg. & qvidem hæredum, in qvo nobilis sorbr exoris dicti Domoni Honoratissima & Piss. Alethis Hermannii de Ens sepulta est 1642 Ao 1646 1 Jun. Cqralina von Crackaw. D. 29. Aug. Carl von Crackaw Hollandsches Resident 79 Jahr.*

8.) Anantias Kruse med hans Dotter Ursula. Der imellem: Mein Vertrauen und Hoffnung zu Gott allein.

9.) Paa det smukkeste Epitaphio, som er af Marmor, staaer allerøverst 1634 neden derfor J. H. S dernæst D. O. M. S. Hir ligt (146) begravet der erbar und vornemhnis Mand Hüge Lutiens gebohren in de Runder, ist gestorben d. 7. Sept. 1589 sein Alters 54 Jahr ,it sine lewe dortsame Husfrauid Trine Jacobs Tochter, geborn i Ackerslot, ist gestorben d. 5. Nov. Ao 1597. Ihr Alters 50 Jahr mit noch 3 ere Dochters Frauwlen

Dryskén und Asken Hug & Tochtér mit noch ére Twéls Dochtér Kinder sine Gott entschlassen Ao. 1592.

10.) Told-Inspecteur Johan Friderich Meyers Grav-Skrift er denne: Neben diesen Stein ruhet der sterbliche Theil des Weylaand Edle und wolfürnehmen Herr Johan Friderich Meyers viertzig jährigen Inspecteur brym Oresundischen Zoll, welcher dreien Königen in Dennemarck nach einander treulich und fleysig gedienet, und da bey auch dem höchsten gedienet, und da bey auch dem höchsten Himmels König aufstrichtig angehangen. In Erinnerung aber seyner Sterblichkeit jry selbst diese Grabschrift verferdiget hat: (147)

Hier lieg ich ohne alle Klag.
Und schaff bis an den jungsten Tag.
Dann wird Christus meinen Grab erwecken.

Geböhren Ao. 1720. D. 26 Mart. Sein Alters 71 Jahr 6 Mon 8 Tage.

II.) Dieser Epitaphium hat der Ehrenvester, achtbar und kunstreicher M. Blasius Møller, Chirurgus in Copenhagen benebenst seiner geliebten Frawen dei edle und wolgehörne Fr. Ellen Krabbe, seines alhier in Gott ruhende lieben Eltern und zwejen Kindern zur Gedachtnis auffrichten lassen. Der erfarné und manuhafster Anderas Møller Discher und Ihr. König M. in die 35 Jahr gewesener Buchsenmeister auff Cronborg ist gestorben d. 20 May 1629. seines Alters 77 Jahr. Die Her und tugensahme Frauw Elsebe Buschmans gestorb d. 13. Jan 1628. Ihre Alters 85 Jahr. Den Ehr und tugendreiche Jungfrau Ursulia Blasy Møllers Igestorb. D. 26. Aug. 1632 Ihres Alt. (148) 18 Jahr. Der gottseelige Knabe Baltzer Blasy Møllers Sohn gestorb. D. 16. Jul. 1619 seines Alters 10 Jahr.

12- Geheime-Raad von Osten Begravelse.

13.) Hans Pipers Visiter udi Øresund hans Liig-Steen. Han døde 27. Jul. 1654.

14.) M. Hans Reiman staaer paa et Epitaphio.

15.) Paa Wilders Begravelse: Ao 1657 d. 24 Mart. Raths-Herr Johann Wilders. Ao 1673 d. 31. Jul. Lucas Wilders Raths-Herr.

Den 2den Classes Begravelser hører til Officerer, som her have været:

1.) Poul von Bergens Begravelse: Det Königl. May. Zu D. und Norwegen unter das lobliche Holchiske Regiment bestalter Lieutenant Paul vonBergen geböhren in Hamborg, ist d. 5. Dec. Ao 1672. sanfft und seelig auff der (149) Bestung Croneburg ec. seiner Alters 42 Jahr ec.

2.) Paa en Fahne: Christian Bygum Capit. Unter Fürstl. Crogius Regiment gestorben auff Cronborg ec.

3.) Paa en Fahne: Obrist. Lieutenant Bernhard, Ertmaan gestorben auff Cronborg d. 29. Dec. 1701 Æt 51. I. Monat.

- 4.) Paa en Fahne: Selig Mogens Jensen K. M. zu D. und Norweg bestalter Stück-Hauptman auff Cronborg, gebohr zu Landeskronen in Schonen d. 9. Jun. 1639 auff Cronborg entschlafen Ao 1694 d. 25. Jul. 55 Jahr 16 Tage.
 - 5.) Capitaine paa Cronborg Caspar Kesberg d. 14 May Ao 1634.
 - 6.) Wærner Lund Dero Königl M. zu Denn und Norweg. Bestalter Conducteur auff Cronborg, gestorb. D. 26. Nov. 1663 75 Jahr 8 Monath. (150)
 - 7.) Commendant von Psortens Begravelses Inscriptioner skal anføres ved hans Vita.
 - 8.) Carl Gustav von Plessen Capit. Unter der Granadier Corps 1710 15. April.
 - 9.) *Mauritius Wibrand Printz. Fris. Oce. Reg. Dan. Captain pie obit. - - 10 Mart 1628. Ætat 46.* Mit seiner Haus_Frauen Annicke Cordts Tochter 91 Jahr.
 - 10.) Paa en Fahne: Hier ruhet in Gott der Wejl. Wolgebohrne Hr. Jürgen Friderich von Raben Königl May. Zu Dennemarck und Norweg unter dem Seelandschen National-Regiment zu Fusbestalter Hauptmann, welcher 1658. d. 6. May auff dem Hause Genemen in Meklenburg gebohren und alhier in Helsingør d. 22 Oct. 1700 verschiden 42 Jahr.
 - 11.) Paa en Fahne: Obrist-Lieutenant Wolradt von Storckmundt gestorb 1670. D. 9 Nov. (151)
 - 12.) Libfriedt Thim Lieut. Über die Artillerey auff Cronborg.
 - 13.) Hans Turban Stück Hauptmann auff Cronborg.
- Den 3 die Class indbefatter nogle Officerer, som ere døde I de Aaringer 1658 og 1659 udi Krigens Tid:
- 1.) Paa en Fahne: Lieutenant Carol. Svenson Byllenborg unter des Eststen Regiment, gebohren aus Sweden in Oster-Gotland 1625. D. 20 Jan. der nu vermuthlich durch eyner Canonen-Schutz dødes verblichen von Croneburg alhier I Selland 1658. D. 17. Aug.
 - 2.) Der Hoch-edel gebohrner, gestrenger, vesten und gros mannhaffter Herr. Friderich von Eichstadt auff Rotten, Klempebau, Damzo, Tanto und Hohenhalt, Erbgesessen in Pomern. Dero Königl. May. Su Sweden unter dem hochloblichen Fersinsten Regiment wolbestalter Obrist-Lieutenant, war für (152) dem Schlos Croneburg d. 18- Aug. mit einer Falckenet Kugel durch den rechts Seite geschossen, seine Alters 28 Jahr, den Gott eine fröliche Aufferstehung verleihe Ao 1658. Her over har og en Fahne hængt.
 - 3.) Paa en Fahne: Obrist-Lieutnant Reinholt von Essen gebohr in Lifland 1630 entschlaf d. 19. Jul. 1659.
 - 4.) Ejler Holk General Major Krigs Raad ec. 1658 d. 21 Febr. 33 Jahr.
 - 5.) Dero zu Dennemark und Norwegen ihrer Königl. May. Bestalter Capiten zu Fus. Hans Ohle ist in einen Anfall für Croneburg todlich geschossen und bald davnach tu Gott ec. Gebohr. 1602 gestorb 1658. 16. Aug.

6.) Der wohledler, gestrenger, vest und mannhasster Hr. Heinrich Schulenburg auff Tusamacki ihr May. Zu Schweden wolbestalter Obreister-Leutenant, gebohr. 1605 gestorb 1658 d. 20 Oct. (153)

7.) Paa en Fahne: Michel Schreyter Dero Königl. May. Zu Cron-Sweden wolbestalter Capitaine unter dem Fersischen Regiment, ist 1658 d. 29. Oct. zwischen 9 und 12 Uhr im Sund vor seinem Feind entschossen, bürdig auff Hal in Saxen 46 Jahr.

8.) Der wohledel gebohren, vest und manhaste Hr. Eberhard Urkul Königl. May. Zu Schweden Cammer-Herr und wohlbedienter Ritmeister, Erb-Herr auf Mehfs ind Fikel gebohren 1533 und gestorben 1658 d. 13 Nov. Her har og været en Fahne.

Den 4de Classe indbefatter de Fremmede som paa deres Reyse ere døde og begravne her:

1.) Albert Jack (en Skibs-Capitaine) gebohr 1599 gestorb d. 21 May 1644.

2.) Johann Philip von Krusenstern - - - K. M. zu Schweden Commandeur auf Capo Coer in Gvinea in (154) Africa, entschlist in Helsingør d. 20. Mart 1659. 34 Jahr. 33 Wochen.

3.) Paa en Fahne: *Ao 1678 d. 28. Aug est hic sepultus prænob. & strenuous D. Rudolphus a Lohn. Mag. Eqvitum calsiss Principis Monasteriensis, cujus anima in pace requiescat.*

4.) *P. M. Cornely Moons Nob. Bat. Navis. Belgica e Præsect obiist d. 14. Nov. 1727.*

Den 5 te og sdiste Classe indbefatter nogle Personer, ved hvis Død noget mærkværdigt har tildraget sig.

1.) Marie Bormanin Ao 1701 Matthæus Henrich Kutsch Conducteur auff Cronborg Jahr 71. 8 Monath. Ao 1708 d. 27 Mart ist die Sl Frau-Conducteura Mette-Maria Bormanin, fo d. 18 Mart in der Nacht jammerlich ist, ermorder worden in ihren eigenem Bette, an deres Gesichte und Halse 8 Wunder zu, zehlen gewesen, da ihr zugleich ihre Silber und Goldt ist weggestohlen worden. Das Silber-Gräht ist nach etlichen Tagen unter eine Leichen-Stein (155) auf dem St. Olai Kirchof gefunden worden.

2.) Anna Hedeveg von Krachau Ao. 1678 d. 25 Sept. Ist in Gott selig entschlaffen in Lager für Helsingborg die wolgeborne Frau Anna Hedeveg von Krachau, gebohren von Goltz. Hun anføres, fordi hun døde I Leyren.

3.) Povel Laxman Høvedsmand og Lehnsmand paa Kraagen. Hans Grav-Skrift skal siden anføres.

4.) Velagte Karl Peder Pedersen Marskalk, som blev ihjelslagen af sin Uven uden for Helsingør d. 20 Mart. 1618. Han ligger begravet ved Dorren til Johannis Urtegaard.

5. Meyst. Mogens Mogensen Muurmeister. Ao 1698. d. 19 April ist Lieut. Smideberg auf S. Johan Kirchof begraben worden, da ist Mogens Mogensen Klochner hin auf im Thurm gestiegen umb zu leugten vor obgemte Lieutenant; Wie er aber hinauf bey

(156) der grosse Klocke ist gekommen, ist er von Klochen ausgeschlagen von dem obersten Loche und im niederfallen ein grosse Loche auf das Erthen da gemacht, und davon auf die Erde gefallen und bey einem grossen Leichen-Stein, Nach einiger Zeit ist er wiederum Frisch-und gesundt worden, ob er gleich eenige-Ribben in niederfallen in zwey geschlagen, und hat er bis 1706 d. 14. Jun gelebet.

Desforuden ligge her og begravne adskillige merkværdige Personer, skjønt ingen Inscriptioner og Monumenta findes nu ved deres Begravelser, f. e. Den i Christiani 2 Historie bekiendte Diveke. En Fransk Marquis de Tiffedre. Den bekiendte Engelskmand Steenvinkel. Ec.

Ved Kirkens sidste Reparation i Kong Christian 6 Tid bleve Fahnerne nedtagne med en Deel Epitaphia.

§. 4.

Antiqviteter.

Om dem kand siges ved denne Kirke det samme, som sagt er ved forrige. De bestaae (157) fornemmelig i nogle Inscriptioner. Et Mariæ Billede i fuld Positur af Træe stod her længe i en Krog, indtil det for en halv Snees Aars Tiid siden blev brændt. I Taarnet hænge 3 Klokke. Paa den eene findes denne Inscription: *Dicor Maria. Me secit Maistre Andrien Hendebert de Lille Anno Mille D. & XVIII.* På den største Klokke er denne Inscription: Disse Klokke is van Köning Friderich den 2, to Dennemarck gewen worden) toe Dudsten Kircken in Helsingør *Verbum Domini manet in æternum* 1578 15 Fs. 90. Paa en anden Klokke staaer: *Ave Maria gratia plena.* Omkring et Vaaben paa den største Sølv-Kande staaer disse Ord: Roloff Petersen von Mønix K. M. Capiten. Christina Stævelings. Under Vaabenet staaer 1652. Paa Laaget af den mindre Kande: Diese Kanne gehört zu der Deutschen Kirchen in Helsingør V. Ist renoviret Ao. *MDCLXVIII.* Wieget 26 Lodt Under Bonden paa den største Kalk eller Bægere staaer et Vaaben med disse Bogstaver: H. V. G. L. R. G. derunder 1641.

Det rareste er en gammel og liden forgyldt Kalk med smuk Arbeyde hvorpaa staaer denne Inscription: Sophia von Gottes Gnaden Hertzoginne zu Meklenborg, Köninginne zu Dennemark und Norwegen, ec. haben (158) diesen Kalk zu Deutschen Kircken in Helsingør er zu Gottes Ehren geben d. 25. Jul Anno Salvatoris 1686. Men paa den yderste Kant eller Bredde staaer med den saa kaldede Munke-Stiil dette: *Hostia salutaris; qvæ Licet ubicunqve pro fidelibus immolatur, Fratri Petro Regneri & omnibu sibi junctis prosit esseaciter ad veniam & salutem æternam Amen. MCCCXXXIII. Jesus.* Denne Inscription er, saa vidt jeg veed, den ældste, som forefindes i Helsingør, og er saa meget over 400 Aar gammel. Og synes dette Bægere først at have tilhørt et andet Closter, mueligt udenlands, siden Dronningen har foræret det til Kirken. Man seer og deraf de Papistiske Vildfarelser, som paa den Tid var. Adskillige Steder, naar Christus findes afmalet, staaer den Inscription:

*Fssigiem Christi speclando memento labores,
Non tam essegiem, sed qvem designet, adores*

I den høyre Sana i Kirken staaer 11 Lutherske Præster afskildrede, 6 paa den eene og 5 paa den anden Side. Inscriptionerne skal anføres, naar deres Vita bliver beskrevet.